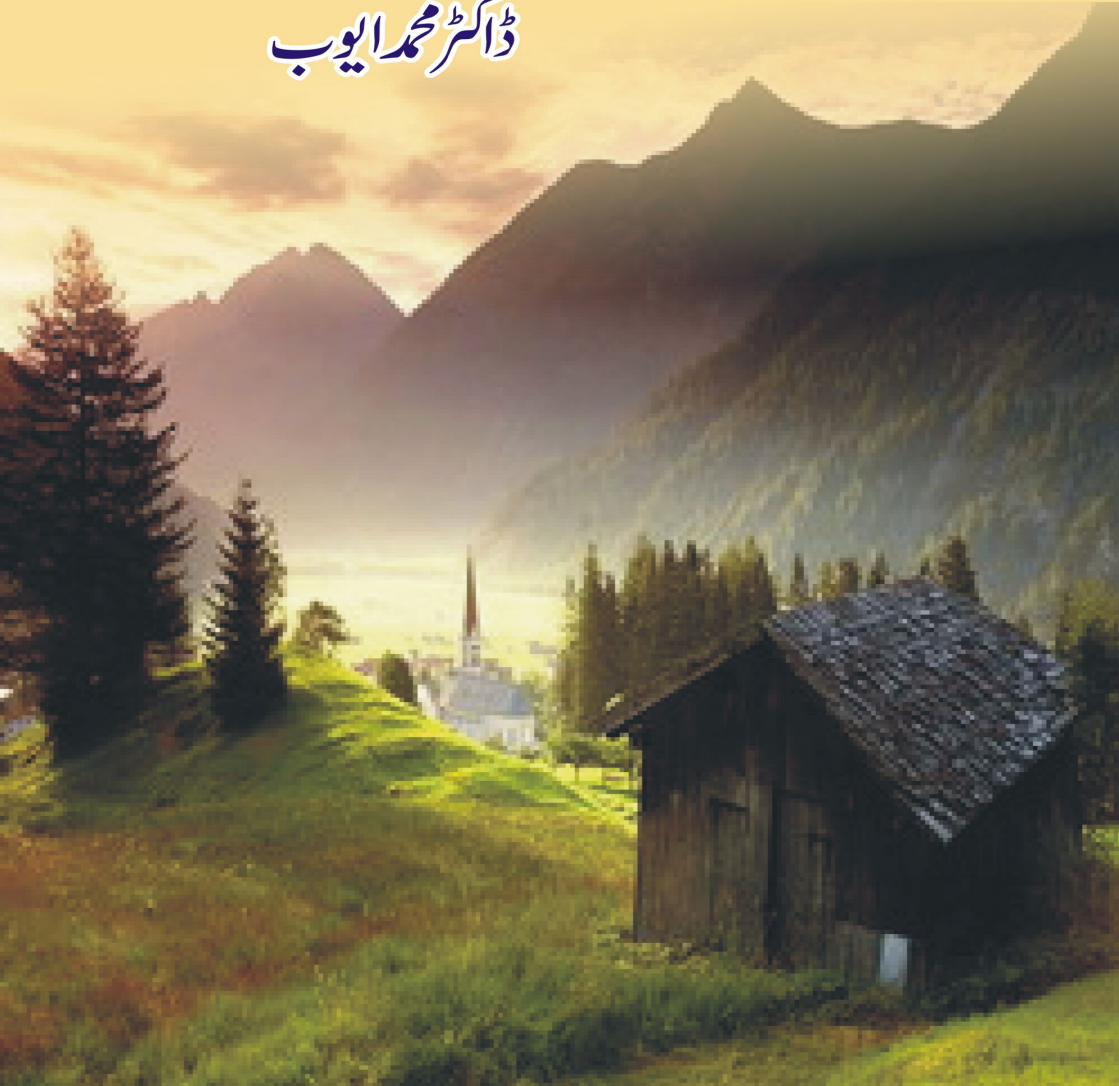

ڪافان وادی

(پندھ ورتی، ہڈ ورتی)

ڈاکٹر محمد ایوب

كاغان وادى

(پندھ ورتى، ھڊ ورتى)

ڊاڪٽر محمد ايوب

ڊاڪٽر محمد ايوب

(استاد پنجابى زبان وادب)

ساره پبلىڪيشنز، مڪان نمبر ۸۵ گلى نمبر ۹، قاسم آباد جھنگ روڊ، فيصل آباد

موبائل نمبر: 0333-6566519

Kaghaan Waadi
(pandh warti, Hud warti)

By

Dr Muhammad Ayyub

جملہ حقوق بحق مصنف محفوظ ہیں

ARI ID: 1688708499926

نام کتاب: کاغان وادی (پندھ ورتی، ہڈ ورتی)

شاعر: ڈاکٹر محمد ایوب

کمپوزنگ: منان لطیف

اہتمام: حسن ادب فیصل آباد

سرورق: ڈاکٹر عارف حسین عارف

بار اول: 2023

تعداد: 500

قیمت: 500 روپے

حسن ادب فیصل آباد

03217044014

Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

انتساب

جنت واسی اپنے ابا جی نوں
جہناں پندھ ورتی دی کیول
چیٹک ای نہیں لائی سگوں
ایس شوق نوں پورا کرن لئی
سادھن دتے تے آگوائی وی کیتی

لکھاری دیاں کتاباں

- 2012ء خواجہ علی بہادر دی کلیات ”دکھاں دے پنہدھ“ دا اک فکری ویروا تے لکھاریاں دی پذیرائی
- 2018ء شریف فیاض وزیر آبادی (فن اور شخصیت)
- 2018ء سوہنے ماہی دے دلیں ول (سفر نامہ)
- 2018ء گوجری زبان و ادب (کھوج)
- 2019ء تنقیدی ویروے (پرکھ)
- 2019ء ورثے دی چھاں (کھوج، لوک ادب)
- 2020ء ورثے دی چھاں (کھوج، لوک ادب) (دو جا حصہ)
- 2020ء طب نبویؐ تے پنجابی ادب (سیرت رسول اللہؐ)
- 2020ء سوچھ سار (کھوج تے پرکھ)
- 2020ء شہباز دانش (شخصیت تے فن) (پرکھ)
- 2021ء گل زیب عباسی (شخصیت تے فن) (پرکھ)
- 2021ء باتاں دادی دیاں (بال ادب، لوک کہانیاں)
- 2021ء ورثے دی چھاں (کھوج، لوک ادب) (تینجا حصہ)
- 2021ء جیون جاچ سوہنے نبیؐ دی سیرت پاک راہیں (سیرت رسولؐ)
- 2022ء گوجری زبان و ادب (دو جا حصہ) (کھوج)
- 2022ء باتاں دادی دیاں (دو جا حصہ) (بال ادب، لوک کہانیاں)
- 2022ء سوچھ سار (دو جا حصہ) (کھوج تے پرکھ)
- 2022ء ارشاد ڈیروی (شخصیت تے فن) (پرکھ)
- 2022ء سلطان کھاروی بطور شاعر (پرکھ)

لکھاری دے ادبی اعزاز

- لہجہ ایوارڈ خدمت ”نعت ادب“ انجمن قندیل مصطفیٰ گوجران راولپنڈی 2009ء
- یادگاری شیلڈ ”بزم مولا شاہ“ چوہان روڈ لاہور 2012ء
- یادگاری شیلڈ ”وارث شاہ کانفرنس“ زرعی یونیورسٹی فیصل آباد 2017ء
- یادگاری شیلڈ ”رسالہ القمر“ گورنمنٹ پوسٹ گریجویٹ کالج سمن آباد فیصل آباد 2017ء
- مہکال ادبی ایوارڈ ”سوہنے ماہی دے دیس ول“ مہکال ادبی بورڈ ساہیوال 2018ء
- مہکال ادبی ایوارڈ ”گوجری زبان و ادب“ مہکال ادبی بورڈ ساہیوال 2018ء
- نقیبی ادبی ایوارڈ ”گوجری زبان و ادب“ نقیبی کاروان ادب فیصل آباد 2018ء
- سائیں حیات پرسوری ایوارڈ ”گوجری زبان و ادب“ بزم حیات پنجابی پرسورسیا لکوٹ 2018ء
- دل دریا ادبی ایوارڈ ”گوجری زبان و ادب“ بزم دل دریا پاکستان گجرات 2018ء
- دل دریا ادبی ایوارڈ ”سوہنے ماہی دے دیس ول“ بزم دل دریا پاکستان گجرات 2018ء
- حسن کارکردگی ایوارڈ ”گوجری زبان و ادب“ انصاری فاؤنڈیشن پاکستان فیض پور شیخوپورہ 2018ء
- مولا شاہ ایوارڈ ”گوجری زبان و ادب“ بزم مولا شاہ چوہان روڈ لاہور 2018ء
- تنظیم کار خیر پاکستان ایوارڈ ”گوجری زبان و ادب“ تنظیم کار خیر پاکستان گوجرانوالہ 2018ء
- مولا شاہ ایوارڈ ”سوہنے ماہی دے دیس ول“ بزم مولا شاہ چوہان روڈ لاہور 2018ء
- الفانوس ایوارڈ ”گوجری زبان و ادب“ الفانوس پاکستان گوجرانوالہ 2018ء
- الفانوس ایوارڈ ”سوہنے ماہی دے دیس ول“ الفانوس پاکستان گوجرانوالہ 2018ء
- یادگاری شیلڈ پہلی بین الاقوامی پنجابی کانفرنس لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور 2018ء
- مسعود کھدر پوش ایوارڈ ”سوہنے ماہی دے دیس ول“ مسعود کھدر پوش ٹرسٹ لاہور 2018ء

- نقیبی ادبی ایوارڈ ”سوہنے ماہی دے دلیس ول“، نقیبی کاروان ادب فیصل آباد 2018ء
- نقیبی ادبی ایوارڈ ”شرفیاء فیاض وزیر آبادی فن تے شخصیت“، نقیبی کاروان ادب فیصل آباد 2018ء
- کارخیر ایوارڈ ”شرفیاء فیاض وزیر آبادی فن تے شخصیت“، کارخیر فاؤنڈیشن گجرانوالا 2018ء
- اُستاد عشق لہر ایوارڈ ”گو جری زبان و ادب“، اُستاد عشق لہر اکیڈمی لاہور 2018ء
- غلام رسول آزاد ایوارڈ ”گو جری زبان و ادب“، بزم پاکستان گو جری ایبٹ آباد 2018ء
- یادگاری شیلڈ پہلی بین الاقوامی پنجابی کانفرنس لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور 2018ء
- حضرت امیر مجید سرکار ایوارڈ ”برائے علم و ادب“، امیر ادب سوسائٹی نارووال 2019ء
- خوشبوئے نعت ایوارڈ، عبدالحق نعت فاؤنڈیشن سرگودھا 2019ء
- یادگاری شیلڈ دوجی بین الاقوامی پنجابی کانفرنس لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور 2019ء
- کانگن ادبی ایوارڈ، ورثے دی چھاں گلت پنجابی سبھا، گجرات 2019ء
- ورثے دی چھاں، بورڈ آف انٹرمیڈیٹ اینڈ سیکنڈری ایجوکیشن، فیصل آباد 2019ء
- دل دریا ادبی ایوارڈ، ورثے دی چھاں، دل دریا پاکستان، گجرات 2019ء
- مہکاں ادبی ایوارڈ، ورثے دی چھاں، مہکاں ادبی بورڈ، ساہیوال 2019ء
- سردار ادبی ایوارڈ، ورثے دی چھاں، سردار ادبی تنظیم، جاکے چیمبر، سیالکوٹ 2019ء
- دل دریا ادبی ایوارڈ، تنقیدی ویرے، دل دریا پاکستان، گجرات 2019ء
- مہکاں ادبی ایوارڈ، تنقیدی ویرے، مہکاں ادبی بورڈ، ساہیوال 2019ء
- یادگاری شیلڈ تہجی بین الاقوامی پنجابی کانفرنس لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور 2020ء
- یادگاری شیلڈ بانفیدے تے گورونانک بین الاقوامی پنجابی کانفرنس پنجاب یونیورسٹی لاہور 2020ء
- مہکاں ادبی ایوارڈ، طب نبویؐ تے پنجابی لوک ادب، مہکاں ادبی بورڈ، ساہیوال 2020ء
- مولانا شاہ ایوارڈ، طب نبویؐ تے پنجابی لوک ادب، بزم مولانا شاہ چوہان روڈ لاہور 2020ء

- بھیل انٹرنیشنل ادبی ایوارڈ، طب نبویؐ تے پنجابی لوک ادب، بھیل ادبی سنگت نکانہ صاحب 2020ء
- بھیل انٹرنیشنل ادبی ایوارڈ، سو جھسار، بھیل ادبی سنگت نکانہ صاحب 2020ء
- مہکاں ادبی ایوارڈ، سو جھسار، مہکاں ادبی بورڈ، ساہیوال 2020ء
- مولاشاہ ایوارڈ، سو جھسار، بزم مولاشاہ چوہان روڈ لاہور 2020ء
- الفانوس ایوارڈ، ورثے دی چھاں، الفانوس پاکستان گوجرانوالہ 2020ء
- الفانوس ایوارڈ، طب نبویؐ تے پنجابی لوک ادب، الفانوس پاکستان گوجرانوالہ 2020ء
- ارشد میر ایوارڈ، جیون جاج سوہنے نبی دی سیرت پاک راہیں، پروفیسر علی ارشد میر فاؤنڈیشن لاہور 2020ء
- ڈاکٹر ریاض مجید ایوارڈ، ورثے دی چھاں (تیجا حصہ)، عالمی سخن ور فاؤنڈیشن، فیصل آباد، 2020ء
- دینی ادب ایوارڈ، جیون جاج سوہنے نبی دی سیرت پاک راہیں، انٹرنیشنل رائٹرز فورم، راول پنڈی 2020ء
- عالمی ماں بولی دیہاڑا اعزازی شیلڈ، ایگری ٹورازم، فیصل آباد 2021ء
- ایوارڈ برائے حسن کارکردگی، رائٹرز فورم پاکستان، راولپنڈی 2021ء
- کے ایم ایس ایوارڈ، سو جھسار، کوٹلی محمد صدیق فاؤنڈیشن گجرانوالہ 2021ء
- کے ایم ایس ایوارڈ، شہباز دانش شخصیت ترفن، کوٹلی محمد صدیق فاؤنڈیشن گجرانوالہ 2021ء
- کے ایم ایس ایوارڈ، طب نبویؐ تے پنجابی لوک ادب، کوٹلی محمد صدیق فاؤنڈیشن گجرانوالہ 2021ء
- عالمی ماں بولی دیہاڑا، اعزازی شیلڈ، ایگری ٹورازم، فیصل آباد 2021ء
- ایوارڈ برائے حسن کارکردگی، انٹرنیشنل رائٹرز فورم، پاکستان، راول پنڈی، 2021ء
- یادگاری شیلڈ، چوتھی بین الاقوامی پنجابی کانفرنس، لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی، لاہور، 2021ء
- یادگاری شیلڈ، چوتھی بین الاقوامی پنجابی کانفرنس، لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی، لاہور، 2021ء
- حضرت امیر مجید سرکار ایوارڈ برائے خدمت ادب، امیر ادب سوسائٹی، نارووال، 2021ء
- شیر ربانی ایوارڈ، باتاں دادی دیاں، شیر ربانی فاؤنڈیشن، ماگٹا نوالہ، ضلع نکانہ صاحب، 2021ء

- کھرل ادبی ایوارڈ، ورثے دی چھال، تیجا حصہ، کھرل ادبی سنگت، چمپکی، ضلع نیکانہ صاحب، 2021ء
- ایف۔ جے ایوارڈ، چیون جاج سوہنے نبی دی سیرت پاک راہیں، جے ایف رائٹرز، لاہور 2021ء
- گولڈ میڈل، چیون جاج سوہنے نبی دی سیرت پاک راہیں، ہیر انٹرنیشنل ادبی سنگت نیکانہ صاحب، 2021ء
- سردار ادبی ایوارڈ، باتاں دادی دیاں، بزم ذوق ادب، جاکے چیمہ، ضلع سیالکوٹ، 2021ء
- گڈ وٹرز ایوارڈ، چیون جاج سوہنے نبی پاک دی سیرت راہیں، گڈ وٹرز پاکستان، چونیاں، ضلع قصور 2021ء
- مہکاں ادبی ایوارڈ، چیون جاج سوہنے نبی دی سیرت پاک راہیں، مہکاں ادبی بورڈ ساہیوال 2021ء
- مہکاں ادبی ایوارڈ، باتاں دادی دیاں، مہکاں ادبی بورڈ ساہیوال 2021ء
- کے ایم ایس ایوارڈ، چیون جاج سوہنے نبی دی سیرت پاک راہیں، کٹی محمد صدیق فاؤنڈیشن، گوجرانوالہ، 2021ء
- الفانوس ایوارڈ، باتاں دادی دیاں، الفانوس پاکستان، گوجرانوالہ 2021ء
- الفانوس ایوارڈ، ورثے دی چھال، تیجا حصہ، الفانوس پاکستان، گوجرانوالہ 2021ء
- مولانا شاہ ایوارڈ، باتاں دادی دیاں، بزم مولانا شاہ، لاہور 2021ء
- کانگن ادبی ایوارڈ، باتاں دادی دیاں، گلت پنجابی سبھا، گجرات، 2021ء
- ادبی سیوک ایوارڈ، بزم حیات پسرور، ضلع سیالکوٹ 2022ء
- ایکسی لینس ایوارڈ، کاروانِ حوا، لٹری فرم، پشاور 2022ء
- بھیلی، پنجابی سیوک ایوارڈ، بھیلی سیالکوٹ، پاکستان 2022ء

ترتیب

۱۱	مڈھلی گل	✽
۱۳	کاغان وادی دا اتھاس	✽
۲۷	کاغان وادی دیاں ویکھن یوگ تھاواں	✽
۲۷	بالاکوٹ	✽
۲۸	شکلیاری ہٹ، کیوائی	✽
۲۹	شوگراں	✽
۳۰	سری	✽
۳۱	پائے	✽
۳۲	کوہ مکڑا، پارس	✽
۳۳	شٹراں، درشی	✽
۳۴	موسیٰ دا مصلیٰ، شنئیو	✽
۳۵	جرید، مہاندڑی	✽
۳۶	کھنیاں، کمال بن، کاغان	✽
۳۸	ناران	✽
۳۹	لالہ زار	✽

- ۴۰ * ملکہ پر بت، بٹہ کنڈی
- ۴۱ * بڑا وٹی، بیسر
- ۴۲ * بابوسر
- ۴۳ * کاغان وادی دیاں ویکھن یوگ جھیلاں
- ۴۳ * آنسو جھیل، جٹی جھیل
- ۴۴ * جھیل سیف الملوک
- ۴۵ * جھل کھڑ جھیل
- ۴۶ * جھنیل دودی پت سر
- ۴۷ * جھیل لولوسر
- ۴۹ * آؤ کاغان چلیے
- ۴۹ * پہلی منزل ہزارہ، ہری پورتے حویلیاں
- ۵۰ * اک انوکھی یادگار۔۔ کھوتا قبر
- ۵۶ * ایبٹ آباد
- ۶۰ * مانسہرہ
- ۶۳ * شہیداں داشہر بالا کوٹ
- ۷۱ * کنہار دیس دا پہلا پڑا۔۔ کاغان

مڈھلی گل

پندھ ورتی دی گڑھتی مینوں اپنے ابا جی ولوں ملی جو کہ اک اُچ پدھر دے یا تری سن۔ دنیا دے وکھ وکھ دیساں دی یا ترا توں وکھ اپنے شوق نوں پورا کرن لئی 1958 وچ پنڈ قندیل تحصیل بحرین ضلع سوات وچ گھروی بنوایا۔ جتھے ہر سال گرمیاں دی رتے اپنے متراں نال جان دے سن۔ فیر جدوں میں ہوش سنبھالی تاں کدے کدے ضد کر کے اوہناں دے نال ٹر جانداں۔ انج مینوں ربی قدرت (پہاڑ، دریا، چشمے، مینہ، برف تے لینڈ سلائیڈنگ) نوں بہوں نیڑیوں دیکھن دا موقع ملیا۔ سمدے نال نال میری ایہہ دل چسپی ودھ دی گئی تے میں پنچویں جماعت وچ پہلی وار اپنے سکول دے استاد دی چھتر چھانویں تریسوں ہیڈ ضلع جھنگ دی یا ترا کیتی۔ ایس توں پچھوں چھیویں جماعت وچ مڑ استادان نال چنیوٹ شہر (شاہی مسیت تے احمدھیات داخل) تے دریا دیکھن دا موقع ملیا۔ میں اکلا نوں جماعت وچ ساس جدوں اپنے جماعتی خالد محمود (اودھوں اوہناں دیاں چھ بساں کوہستان کمپنی وچ چل دیاں سن) نال پنڈی یا ترا لئی گیا۔ ایس یا ترا وچ راول پنڈی، اسلام آباد توں وکھ ٹیکسلا، حسن ابدال، واہ کینٹ تے مری گھسن دا موقع ملیا جس دا مینوں رج کے آئند آیا۔ ایس توں مگروں اک لماٹور اودھوں ہو یا جدوں اپنے نکلے ویر محمود احمد نوں ٹی بی دے روگ و جھوں ڈاڈر سے آرمی سینیٹوریم وچ بھرتی کروایا تے انج مینوں مانسہرہ، شکیاری تے شاراں وادی نوں بہوں اندر جا کے دیکھن دا موقع ملیا۔ تن مہینے ایس وادی وچ رہن مگروں ہر سال دو وار ویر دے چیک اپ لئی جناح روڈ ایبٹ آباد ڈاکٹر تاج محمد دے کلینک جانا ہوندا سی۔ جے کرڈاکٹر صاحب نے ویر نوں اپنے کلینک گھٹ ہسپتال وچ کجھ دیہاڑیاں لئی بھرتی کر لیناں تاں ایبٹ آباد دا آل دوال گھسن دا موقع ملنا۔ ایہناں نکلیاں یا تراواں وچ مینوں نتھیا گلی، ایو بیہ تے حویلیاں دیکھن

داموقع ملیا۔ پرائس دے نال سوات یا تراجی نال جاری رہی۔

1984 حیاتی دا اوہ سوہنا ورہا سی جدوں میں اپنے نکلے ویراں نال پہلی واری کاغان وادی دی یا تراجی گیا۔ ایٹ آباد تے مانسہرہ توں ہوندے ہوئے رات والد صاحب دے اک مترعارف خان دے گھر گزاری تے ایس اتہاسک شہردیاں دکھ دکھ تھاواں ویکھیاں تے اگلے دن بس راہیں سویرے دس وجے ناران لئی سفر شروع کیتا جو شام نوں ملیا تے رات لاہور ہوٹل ناران وچ قیام کیتا۔ اوس توں مگروں 2018 تائیں ان گنت وارا ایس جنت ورگی وادی نوں ویکھن داموقع ملیا۔ جنی واری ناران گیاں ہر وار خوب صورت یاداں نال واپسی ہوئی۔ کجھ پرانیاں یاداں دی تہاڈے نال سانجھ پاؤن لئی ایہہ پندھ ورتی لکھ رہیاں آں۔

ایس پندھ ورتی نوں تن کاٹڈاں وچ ونڈیا گیا اے۔ پہلے حصے وچ ایس علاقے دے اتہاس بارے گل کیتی گئی اے جو کہ دکھو دکھ اتہاس لکھتاں توں پنجابی وچ ترجمہ اے۔ پورا حوالہ دتا گیا اے۔ جے کوئی پاٹھک ودھیرے پڑھنا چاہوے تاں ایہناں لکھتاں توں راہ چک سکدا اے۔ دو جے حصے وچ ویکھن یوگ تھاواں دی گل کیتی گئی اے۔ تے تیجے باب وچ سیر سپاٹے تے کجھ پرانیاں یاداں بارے لکھیا گیا اے۔ تہانوں ایہہ پندھ ورتی کہو جی لگی پڑھ کے ضرور دسیا جے۔

تہاڈے وچاراں دا ڈکین ہار

ڈاکٹر محمد ایوب

کاغان وادی دا اتھاس

ہزارہ دا اتھاس بہوں پرانا اے۔ ایہتھوں دے وسوں دا اسمبندھ پتھر دور نال جا رلدا اے۔ ایس دا پرانا ناں ”عروسہ“ اے جس توں اکھر ”اورش“ بنیا اے۔ ہندوستانی تاریخ مہا بھارت 301ء قبل مسیح وچ ایس دا ناں ’ارگا‘ ”URAGA“ لکھیا ہویا اے۔ جس دے ارتھ جھیل دے ہن (۱) 321ء ق م وچ ایس دا الحاق ٹیکسلاناں ہویا تے 326 ق م وچ سکندر اعظم نے ایس علاقے تے حملہ کیتا تے فتح کر کے ایس نوں پونچھ دے راجا ابھیسار دے حوالے کر دتا تے (2) ایس علاقے نوں ”ابھیسار“ آکھیا جاو ن لگ پیا۔ (3) 329 ق م وچ ایس علاقے تے موریہ خاندان دا قبضہ ہویا تے چندر گپت موریہ دے راج وچ ”سنہ گپتا“ دا آغاز ہویا۔ چند گپت دے مگروں ہندو سر راجہ بنیا تے بندو سردی موت پچھوں اشوک اعظم راج گدی اتے بیٹھیا۔ اوس سبے ٹیکسلاناں علاقے دی راج دھانی سی۔ اشوک اعظم نے اپنے حکم پتھراں اتے لکھوائے جو اج وی مانسہرہ دے بٹ پل تے بریٹری علاقے وچ دیکھے جاسکدے نیں۔ ہندو بریٹری پہاڑی اتے شیوادی پوجائی جان دے سن (4) اشوک دے مگروں سیتھین نے ایس علاقے اتے راج کیتا تے ایہناں توں پچھوں سا کا خاندان دی حکومت قائم ہوئی۔

484ء وچ راجہ رسالو نے ہزارہ اتے قبضہ کیتا۔ راجہ رسالو راجہ سالباں دا پترسی تے سا کا خاندان نال تعلق رکھدا سی (5) اوہ شکار کرن ہزارہ آندار ہندا سی۔ ایہہ اوس ویلے ٹیکسلاناں راج دا حصہ سی۔ سری کپ نے اک وار راجہ رسالو دے بہوں سارے بندیاں نوں بندی بنالیا۔ اوہ راجہ رسالو نوں وی بندی بنانا چاہندا سی۔ راجہ رسالو تے راجہ سری کپ وچ شطرنج دا مقابلہ ہویا۔ جس وچ سری کپ ہار گیا تے راجہ رسالو نے ہزارہ اتے قبضہ کر کے اوہدی ڈھی شہزادی کوکلاں نال ویاہ کر لیا۔ ایس توں مگروں راجہ رسالو نے راجہ ہوڈی نال یدھ کیتا۔ جس

وچ راجہ ہوڈی نوں ہار ہوئی۔ اوہ بیدھ دے میدان وچ ماریا گیا۔ اوس داراج انگ توں سوات ہو گیا۔ راجہ ہوڈی دے انگ ساکاں نے راجہ رسالونوں قتل کردتے انج راجہ رسالو ہزارہ دا ہیرو بن گیا۔ لوکاں ہیرو و جھوں اوس نوں ماننا دینا شروع کیتی۔ اج دے انٹی ولے سے وچ وی سیالاں دیاں لمیاں راتاں وچ لوک اپنے بالاں نوں راجہ رسالو دے بہادری دے قصے سناندے نیں (6) اوس دے ناں اتے سر بن پہاڑ وچ اک غار وی اے۔ راجہ رسالو بڑا بہادر تے تگڑا تیر چلاون والا سی۔

700 وچ مشہور چینی سیاح ہون سانگ HIUN TSANG برصغیر آیا (7) اوس

و یلہا بہہ علاقہ کشمیر راج دا اک حصہ سی۔ ایس داناں دلاشی تے راج دھانی مانگی سی۔ (7)

1000ء وچ دو جا چینی سیاح کلہانہ ایس علاقے وچ آیا۔ اوس نے اپنی پندھ ورتی

وچ ایس علاقے داناں درش لکھیا اے۔ اوہ لکھدا اے کہ 1063ء توں 1089ء تائیں کشمیر دا

راجہ گلہ شاہ ایس علاقے اتے راج کرداسی۔ ایس توں بعد ایس علاقے اتے ہندوستانی راج قائم ہو یا

۔ راجہ جے پال بہت مشہور راجہ سی۔ محمود غزنوی نے ایس نوں شکست دے کے ایس دے راج نوں ختم

کیتا (8) ہندوستانی راج دے خاتمے مگروں کشمیر یاں نے کیلاش دی قیادت وچ ایس علاقے

اتے قبضہ کیتا۔ اوہ 1123ء تائیں ایس علاقے اتے راج کردے رہے۔ فیروز شاہ سوسالانے

راج کیتا۔ محمود غزنوی دی موت مگروں کشمیر یاں مڑ ایس علاقے اتے قبضہ کر لیا (9)

1186ء تائیں غزنوی خاندان دے راج مگروں غوری خاندان داراج شروع ہو یا

جو 1206ء تائیں جاری رہیا۔ 1206ء توں 1209ء تک خاندان غلاماں نے حکومت کیتی

۔ 1290ء توں 1320ء تائیں خلجی خاندان داراج رہیا تے ایس دے پچھوں تغلق خاندان

نے حکومت کیتی (10)۔ 1399ء وچ تیمور نے ہندوستان اتے حملہ کیتا۔ کابل پرتن توں

پہلاں اوس ہزارہ جو کشمیر داراہ سی اوس دی راکھی لئی کجھ سپاہی مقرر کیتے۔ ایسے دوران سلیمانان

ہندواں اُتے فتح حاصل کیتی تے ہزارہ کابل دا حصہ بن گیا تے ایہہ علاقہ ہزارہ قاریق دے ناں توں مشہور ہو یا۔ خاندان سادات داراج 1414 توں 1450 تاں رہیا۔ سلطان شہاب الدین 1472ء وچ کابل توں ایتھے آیا تے اوس نے ہزارہ وچ پکھی سرکار دے ناں نال سرکار بنائی۔ اوس دی راج دھانی گلی باغ (بفہ) سی (11) سلطان شہاب الدین دی وفات مگروں اوس دا پتر دریا خان فقیر الدین دالقب اختیار کر کے حکمران بن گیا۔ ایس دے راج وچ سلطان ظہیر الدین بابر نے ہندوستان اُتے حملہ کیتا۔ بابر نے مغل راج دی بیہ رکھی۔ ایس داراج 1526ء توں 1530ء تاں رہیا۔ پکھلی وچ سلطان فقیر الدین مگروں عبداللہ خان سلطان غیاث الدین دالقب اختیار کر کے حاکم پکھلی بنیا۔ 1556ء وچ سلطان غیاث الدین داوڈاپتر محمود حاکم پکھلی بنیا۔ ایس دی موت مگروں ایس دا پتر سلطان حسین خان پکھلی دا راجہ بنیا (12)۔ بابر توں بعد ہمایوں تے اکبر مغل بادشاہ بنے۔ اک وارجدوں اکبر کشمیر جا رہیا سی تاں سلطان پکھلی حسین خان نے اوس دی راہ ڈکی۔ اوس نوں شکایت سی کہ مغل ساڈے معاملیاں وچ مداخلت کر دے نیں۔ مغلاں ایس بغاوت نوں ختم کیتا۔ حسین خان دے معافی ممکن تے اوس نوں ایہہ علاقہ موڈ دتا گیا (13)۔ اکبر توں بعد جہانگیر (1605, 1626) راج گدی اتے بیٹھیا۔ ”تزک جہانگیری“ وچ ایس علاقے دا ناں ”پکھل سرکار“ لکھیا ہو یا اے (14)۔ 1619ء وچ جدوں جہانگیر کشمیر جا رہیا سی تاں اوس حسین خان دے گھر قیام کیتا سی، پکھلی دے معنے پانی دی مشک دے نیں۔ (15)

شاہ جہان (1626, 1658) نے برصغیر اتے راج کیتا۔ ایس توں مگروں جہانگیر (1658, 1707) دی حکومت رہی۔ سلطان پکھلی سلطان حسین خان 1623ء وچ جہانگیر راج وچ فوت ہو گیا جہانگیر نے اوس دے پتر شادمان خان نوں راج گدی دے دتی شادمان خان دے آکاش چلانا پچھوں سلطان محمود خور دحا کم پکھی بنیا۔ (16)

جہانگیر مگروں اور کنزیب عالمگیر راج گدی اتے پٹھیا۔ اوس ویلے سلطان محمود خورد حاکم پکھلی سی۔ ایسے سلطان نے سید جلال بابا نوں اپنا جوانی بنا لیا تے بھوگرٹ منگ دا علاقہ اوس نوں دے دتا۔ سلطان محمود تے سید جلال بابا وچکارا اختلاف ودھے تاں 1713ء وچ سواتیاں نے سید جلال بابا دی نگرانی وچ پکھلی اتے حملہ کر کے گلی باغ اُتے قبضہ کر لیا۔ سلطان محمود خورد نوں ایہتھوں کدھن مگروں پکھلی اتے سواتیاں دا قبضہ ہو یا تے انج بھوگرٹ منگ تے کاغان دا علاقہ سید جلال بابا دے حصے وچ آ گیا۔

1737ء وچ احمد شاہ دورانی نے ہزارہ اتے حملہ کیتا تے 1754ء تائیں ایس علاقے اتے راج کیتا (17)۔ احمد شاہ دورانی نے نواب آف امب تے نواب آف گرٹھی حبیب اللہ راہیں ایس سارے علاقے نوں اپنے کنٹرول وچ رکھیا (18)۔ سعادت خان سواتی حاکم پکھلی رہیا۔ ایس دے مگروں اوس دا پتر علی خان حاکم بنیا تے ایس دے مگروں اوس دا بھرانجیب اللہ حاکم پکھلی رہیا۔ ایہہ جنگ مانگل وچ سکھاں ہتھوں شہید ہو یا تاں خان دی پگ اس دے نکلے پتر ہیبت خان دے سر رکھی گئی تے حبیب اللہ خان نوں ایس راج دا مکھی متھیا گیا۔ ایس داراج سکھ راج دے شروع دے کجھ ورھے رہیا۔ ایس نے سردار ہری سنگھ نوں بھیڑی ہار دتی۔ ہیبت خان نے جوان ہون تے راج گدی سنبھالی تے ایس دی موت مگروں ایس دا چاچا حبیب اللہ حاکم پکھلی بنیا (19)۔

سکھاں نیں 1818-1849ء تائیں ہزارہ اُتے راج کیتا۔ 1823-1849ء تائیں ہری پور ہزارہ دا صدر مقام رہیا۔ 1831ء وچ سکھاں دا بالاکوٹ وچ سید احمد شہید نال مقابلہ ہو یا۔ 1845ء وچ سکھ سرکار آپسی پھٹ کارن کمزور ہونا شروع ہوئی۔ 1846ء وچ سکھاں تے انگریزاں وچکار پہلی لڑائی ہوئی (20)۔ 19 مارچ 1846ء وچ سکھ سرکار تے انگریزاں وچ صلح ہوئی۔

ہزارہ تے کشمیر 75 لکھ نانک شاہی روپے بدلے گلاب سنگھ نوں وچ دتا گیا۔ ہزارہ دے لوکاں نے ایس دی راج کے مخالفت کیتی۔ گلاب سنگھ نے حالات نوں کنٹرول کرن دا جتن کیتا پر کامیاب نہ ہوسکیا۔ 1847 وچ گلاب سنگھ نے لاہور دربار وچ عرضی دتی کہ ہزارہ دا علاقہ واپس لے کے جموں تے کشمیر دا علاقہ اوس نوں دے دتا جاوے۔ 1849ء وچ ہزارہ انگریزاں دے قبضے پٹھ آ گیا۔ مارچ 1849ء وچ جیمز ایبٹ انگریز سرکار دا پہلا ڈپٹی کمشنر بنیا۔ اوس ویلے ہزارہ دیاں دو تحصیلاں مانسہرہ تے ہری پورسی جیمز ایبٹ نے ہزارہ دا صدر مقام ہری پورتوں ختم کر کے ایبٹ آباد منتقل کر دتا۔

1852ء وچ سر ایبٹ نوں اطلاع ملی کہ کاغان دے سادات مجاہدین نال مل کے بغاوت دی تیاری کر رہے نیں تے نال ڈھونڈ توں وی اپنے نال ملارہے نیں۔ ایس لئی سر ایبٹ نے ضامن شاہ رئیس سادات دا وڈیرا بندی بنا کے ہری پور جیل وچ ڈک دتا۔ کچھ دیہاڑیاں مگروں سید ضامن شاہ انگریز توں اجازت توں بناں ای ہری پورتوں کاغان چلا گیا۔ جس نوں آپوں سر ایبٹ نے جا کے پھڑیا۔ جدوں ایہہ معاملہ اچ پدھری کارج کاری جتھے بندی (مجلس منتظم) لاہور نوں آپوں گھڑیا جاپیتا تے سر ایبٹ دا ایہہ کارا آپ ہدر جاپیتا تاں انگریز سرکار نوں سید ضامن شاہ نوں چھڈنا پیا۔ جدوں پہلی وار انگریزاں ضامن شاہ نوں بندی بنایا سی اوس سہی سادات تے انگریزاں وچ دشمنی پے گئی سی۔ جو ایس توں پچھوں واپرن والیاں گھٹنا وں پاروں ڈونگھی ہوندی گئی۔ دو جی گھٹنا ایہہ واپری کہ سید ضامن شاہ دا پتر جو ایبٹ کول سی اوہ وی بناں اجازت کاغان پرت گیا۔ کمشنر میکسن جو اوہ سے ہزارہ وچ موجود سی اوس نے پیوتے پتر نوں حاضری دا حکم دتا پر دونوں پیو پتر ایس حکم توں نا بر رہے۔ جس پاروں مجبوراً انگریز سرکار نوں چھ توپاں تے کچھ لیوی دے سپاہی کاغان اُتے حملہ کرن لئی گھلنے پئے۔ سر ایبٹ کچھ سپاہیاں دے نال بالاکوٹ دے رستے لیفٹیننٹ پیرس PEARSE کشمیر

دے دریاں والے رستے توں کاغان اُتے حملہ آور ہوئے۔ لیوی دا اک دستہ وادی بھوگر ٹمنگ دے رستے موسی داملہ پہاڑ توں ہوندا ہو یا حملہ آور ہو یا۔ سیداں اگوں کسے طرح دی وی مزاحمت نہ کیتی تے انگریز راج نوں پروان کر لیا پر انگریزاں سادات نوں اگلے حکماں تائیں پکھلی توں دیس نکالا کردتا۔ کاغان دی ایہہ گھٹنا سراہیٹ دی ایستھوں بدلی دا کارن وی بنی۔

سراہیٹ تے کمشنر میکسن وچکار کاغان وچ کارج کاری (تفریری) چوکی پٹھاون والے معاملے تے اختلاف پیدا ہو گیا۔ ایہیٹ چوکی قائم کرنا چاہندا سی پر کمشنر دا خیال سی کہ اجیے کچھڑے (پس ماندہ) تے دور دراڈے علاقے وچ چوکی اوس علاقے دے پر بندھ وچ کوئی خاص کردار نہیں بھاسکدی۔ گل ایس معاملے تے ہور ودھی تے سراہیٹ دا وطیرہ سرکاری رپوٹاں وچ نامناسب ہو گیا۔ آخر کمشنر سے وچار نال (مجلس منتظم) لاہور نے ہاں کر دے ہوئے۔ ایہیٹ آباد نوں ہزارہ توں تبدیل کرن دا حکم نامہ جاری کردتا گیا۔ بھانویں کہ سراہیٹ نوں ہزارہ چھڈنا چنگا نہیں سی لگدا پر اوس سرکاری حکم من وچ تھوڑی جیہی وی ڈھیل نہ کیتی (20)۔

1853ء وچ سراہیٹ دی بدل پکھوں میجر ایڈ ورڈ ڈپٹی کمشنر بن کے آیا۔ (23)۔ اوس نے سب توں پہلا کم ایہہ کیتا کہ میدان رش دے جنوب ولے اک فوجی چھاؤنی قائم کیتی تے اوس داناں ایہیٹ آباد رکھیا۔ 1855ء وچ سادات نوں کاغان پرتن دی اجازت مل گئی 1874ء وچ ایہیٹ آباد نوں تحصیل دادرجہ دے دتا گیا تے انج ہزارہ دیاں تن تحصیلاں ہری پور، مانسہرہ تے ایہیٹ آباد ہو گیاں۔

1857ء وچ جنگ آزادی شروع ہوئی۔ ایسے سال پلٹن نمبر 55 مردان دے سپاہیاں بغاوت کتی تے سوات ول بھج گئے۔ جدوں سواتیاں نے اپنی دھرتی اتے ایہناں دے پیر نہ لگن دتے تاں ایہناں نے ہزارہ تے کشمیر جان دا فیصلہ کیتا۔۔ جون 1857ء وچ میجر پچر نوں اطلاع ملی کہ چھ سو دے لگ بھگ مجاہد سرحد پار کر کے علاقہ الائی وچ جمع ہوئے نیں

تے اوہناں دے کول گولہ بارود تے تلواراں تے چھریاں بندوقاں وی ہن تے اخوند سوات دے معتبر آدمی بدرقہ و جھوں اوہناں دے نال نیں۔ راہ وچ آون والے ہر خاندان دے خان لئی اوہ اک فتویٰ وی لیاے نیں کہ جو شخص ایہناں مہاجراں دی مدد نہیں کرے گا اوہ کافر ہو جاوے گا۔

میجر پنچر نے ترت محمد امین خان رئیس تے جاگیر دار گڑھی حبیب اللہ جو کہ سواتیاں داوڈ اسرار تے علاقہ کوش دا جاگیر دار وی سی مشورے لئی سدیا تے دو جے پاس کاغان دے نمبر داراں تے چٹ کیڑیے (سفید پوشاں) نوں حکم دتا کہ جیویں وی ہووے مجاہداں نوں آون توں روکیا جاوے تے آپوں دو جی پلٹن دے اک جتھے تے کجھ سپاہی تے لیوی دے جو انان نال موضع ڈھوڈیال تحصیل مانسہرہ وچ جا کے بہہ گیا جتھوں اوہ سارے رستیاں دی نگرانی کر سکداسی۔ مجاہداں نوں جدوں ایہہ پتہ لگدا کہ کوش دا راہ بند کر دتا گیا اے تاں اوہناں کوہستان دے رستے کشمیر اپڑن دا فیصلہ لیا۔ میجر پنچر نے ایس بارے کاغان دے سیداں تے کوہستان دے معتبر بندیاں نوں چٹھیاں لکھیاں کہ مجاہداں نوں گرفتار کروان وچ اوس دی مدد کیتی جاوے۔ تاں سرکار تہاڈی بہت مدد کرے گی۔ ایس مگروں مجاہداں دے نکلن دے سارے رستے بند کر دتے گئے۔ جدا اوہناں کسے پاسوں زندہ نکلن دی آس نہ رہی تاں اوہناں ایس اجاڑ علاقے وچوں گزرن دا فیصلہ کیتا جیہڑا کاغان وادی تے کوہستان وچکار واقع اے۔ جولائی دے شروع وچ دریائے کنہار پار کر کے جھیل لولو سر سے جنوب والے پاسے دو میل تے اک نالہ جو کشمیر تائیں جاندا اے اوس وچ وڑ گئے۔ اوہ نالہ اوس سے برف نال بھریا ہو یا سی ایس لئی ایس علاقے وچ سفر جاری رکھنا بہوں اوکھا سی۔ فیر سفر کرن والے کئی دنان دے فاقے وی سن، تھکے ہوئے، پتھراں اتے چلن نال پیر زخمی تے ایس پاروں چلنا بہوں اوکھا۔ آخر ہمت ہار کے تے مجبور ہو کے جھیل دودی پت نیڑے سیداں، گوجراں تے کوہستانیاں سامنے ہتھیار سٹ دتے۔ 123 بندیاں اتھے تے 43 بندیاں نوں کشمیر وچوں

بندی بنا کے ہزارہ گھل دتا گیا۔ ایہناں وچوں بہت سارے مجاہداں ضلع دیاں وکھو وکھ تھاواں اتے پھانسی دے دتی گئی۔ اوہ نالہ جتھے مجاہداں ہتھیار سٹے سن، بن تائیں اوہناں دے ناں اتے ”پوربی ناڑ یا پوربیانا“ موجوداے۔ ایس مگروں میجر پیچر اپنی فوج نال ایبٹ آباد چھاؤنی پرت آئے۔ اکبر ایس احمد ایس گھٹنا بارے لکھدے نیں۔

”مانسہرہ کے سرکش پہاڑی قبائل ہزارہ کے ڈی سی جان پیچر کے ساتھ مل کر پندرہ روز تک مانسہرہ کے علاقے میں باغیوں (مجاہدین کی پامالی اور تعاقب میں لگے رہے بالآخر تھکے ہارے بچے کچھے ایک سو بیس (120) باغی جھیل لولو سر کے چند میل جنوب میں پکڑے گئے۔ دوسروں کی عبرت کیلیے ان قیدیوں کو توپ کے دھانے پر رکھ کر اڑا دیا گیا۔“ (25)

وادی کاغان دے اندر ہزار سات سو (10700) دی اچپائی تے بسال تھاں تے جو کھٹ نال جو دریائے کنہار وچ آ کے رلدا اے۔ ایس قتل عام دا اکھیں ڈٹھا گواہ اے۔ ایس وچ قبائلیاں وڈی پدھر تے مجاہداں دا قتل عام کیتا (26)۔ 124 آدمیاں نوں جھیل نیڑیوں تے 43 نوں کشمیر چوں بندی بنا کے ہزاراں لیاون دا اعتراف ہزارہ گز بیئر وچ ملدا اے (27)۔ کجھ ہورا تہاسک لکھتاں وچ خاص کر ”تاریخ صوبہ سرحد“ وچ تیراں آدمیاں نوں شتکیاری پھاہے لاون دا ذکر ملدا اے۔ ممکن اے کہ اکبر ایس احمد نے کسے گٹڑے ماخذ توں لایا بھ چک ایہہ گل کیتی ہووے گی کیوں جے 1857ء دی جنگ آزادی جس نوں انگریزی بغاوت دا ناں دیندے سن مجاہداں، باغیاں، نوں توپاں دے گولیاں نال اڈ دیندے سن 26 نمبر پلٹن لاہور دے 150 آدمیاں نوں قتل کردتا گیا تے سینکڑیاں نوں دریا وچ دھکا دے دتا گیا۔ امرتسر وچ 120 آدمیاں نوں کیول ایس لئی قتل کردتا گیا کہ جدوں او تھوں انگریز پلٹن جا رہی سی تاں اوہناں دے منہ سڑک ول نہیں سن۔ پلٹن نمبر 55 دے باغیاں نوں توپ نال

اڈان دا اعتراف گز بیٹھ وچ نہیں کیتا گیا۔ پرایہہ پک اے کہ اوہناں نوں وی توپ نال ای اڈایا گیا سی (28)۔

جاگیرداری نظام پوری دنیا وچ پرچلت رہیا تے ہن وی کئی ماکاں وچ پرچلت اے۔ ایہہ نظام یورپ وچ پرچلت سی، ڈیسمنڈی مورس لکھدا اے کہ: ”یورپ وچ جاگیرداری نظام موجود سی“ (29) برصغیر وچ مسلم راج سے وی ایہہ نظام پرچلت رہیا تے جدوں انگریز برصغیر اتے قابض ہوئے تاں اوہناں نوں اپنی سرکار نوں پکا کرن لئی ایجیہ لوکاں دی لوڑ سی جو اوہناں دی مرضی تے سدھر موجب کم کر سکن۔ جہاں لوکاں انگریزاں دی مرضی مطابق کم توں ناہ (نہ) کیتی اوہناں نوں جاگیراں توں وانجھا کر دتا گیا تے جیہڑے انگریزاں دے وفدا رہنے اوہناں نوں انعام و جھوں نویاں جاگیراں دان کیتیاں گئیاں۔ 1857ء دی جنگ آزادی انگریزاں نے اپنی طاقت پاروں نہیں سگوں مقامی جاگیرداراں دے بھروسے میل ورتن پاروں جتی۔ انگریزاں اپنی قوم نال غداری کرن والیاں نوں بہت ساریاں سہولتاں تے وڈیاں جاگیراں دے کے اپنے حامی جاگیرداراں دا اک وڈا حلقہ بنا لیا سی۔ ایہناں غداراں انگریزاں نال مل کے اپنے ہتھ اپنے دیس واسیاں دے خون وچ رنگے۔ ایناں ظلم انگریزاں جتنا تے نہیں کیتا جتنا ایہناں جاگیرداراں کیتا اے۔ ظلم دے پہاڑ توڑے تے غریب جنتا دا لہو پی کے اوہناں نوں ختم کردتا۔ ایہہ جاگیردار مظلم عوام لئی راجہ گدھ ثابت ہوئے جیہناں عوام نوں ہڈیاں دا بچر بنا دتا۔

ہزارہ وچ انگریز راج دے ڈھلے سالوں وچ زمین دا بندوبست ہو یا (30)۔ ترین، گوجر، اعران، ترک، لکھڑ، اتھان، طاہر خیلی، جدون، تنول تے سادات خانداناں دے موہری جو انگریزاں دے وفادار سن جاگیر بنا دتے گئے تے ایہتھوں دے وسیٹک ایس جاگیرداری نظام وچ پسدے رہے (31)۔

1919ء دی تحریک خلافت وچ ایتھوں دے سینکاں ودھ چڑھ کے حصہ لیا۔ مانسہرہ ایس لہر وچ موہری سی۔ ایس دے کجھ پنڈاں دے لوکاں انگریز افسران دا حکم من توں ناہ کردتی تے اوہناں اپنے آفسر آپوں بنالے۔ عوام نوں دین لئی انگریزاں مانسہرہ وچ مارشل لاء وی لاگو کیتا۔ (32)

انگریزاں عوام نوں دباون لئی ہر حربہ ورتیا۔ جاگیر داری نظام لاگو کیتا تے مارشل لاء وی لایا۔ پرایہہ من پرمنی حقیقت اے کہ جس قوم نوں جناں دیا جاوے اوہ اونان ای ابھردی اے۔ کوئی آگو پیدا ہو جاندا اے جو قوم دی ڈب دی بیڑی داملاح ثابت ہوندا اے۔ مولانا عبدالرحیم پو پلوی نے 1930 وچ ایس جاگیر داری نظام دے خلاف اک تحریک نوں شروع کیتا۔ اوس سسے کساناں دی حالت انج دی سی کہ اوہ اپنے اوپر ہون والے ظلمناں نوں دسدے ہوئے ڈردے سن۔ کیوں جے اوہ انگریز تے جاگیر داراں پاروں مظلوم تے مجبوری۔ اوہناں دا حال پچھن والا کوئی نہیں سی مولانا نے سردار عبدالرب نشتر تے ہور متراں نال مل کے ایس مظلوم ورگ لئی یدھارنھیا۔ تھاں تھاں اکٹھ کر کے جتنا نوں اوہناں دے حق بارے جاگروپ کروایا تے سرکار دربار اوہناں دی آگوائی کیتی۔ مولانا نوں انج کرن پاروں کئی وارا انگریز کرم چاریاں ولوں ظلم دا نشانہ وی بنایا گیا پر ایس بہادر بندے دے اچے حوصلے وچ رتی برابر فرق نہ آیا۔ سگوں عوام وچ اوہناں دی شہرت ودھن پاروں حوصلہ ودھدا گیا۔ آپ نے غلہ ڈھیر کسان دے تھاں دی جنگ لڑی۔ جو ”غلہ ڈھیر“ دے ناں پاروں مشہور ہوئی۔ ایس جنگ وچ کئی کساناں اپنے کھسے تھاں دی پراپتی لئی اپنیاں جانان قربان کیتیاں۔ مولانا دے ایس یدھ کارن کیوں صوبہ سرحد ای نہیں سگوں برصغیر دے دو جے صوبیاں خاص کر پنجاب دے کساناں نوں وی بہت لایبھ ہو یا۔ ہزارہ دے مظلوم کساناں مولانا نوں چٹھیاں راہیں اپنے تھاں دی چتر کاری لئی بینتی کیتی جس نوں آپ نے قبولیا تے ہزارہ دا دورہ کیتا تے اوتھوں دے حالات

دیکھ کے مولانا ڈاڈا دکھی ہوئے کیونکہ منکھتا دی سیوا آپ فرض سمجھدے سن۔ ایس لئی ہزارہ دے مظلوم کساناں دی حالت آپ توں دیکھی نہ گئی آپ نے اتھے وی جاگیرداری نظام خلاف یدھ شروع کیتا جس پاروں مقامی جاگیردار فکر وچ پے گئے۔

30 دسمبر 1939ء وچ اک کسان اکٹھ سرائے صاحب لہری پور ہزارہ وچ ہويا۔ ایس اکٹھ دی پردھاگی مولانا عبدالرحیم پوپلزئی نے کیتی تے ایس وچ ملک امیر عالم اعوان، ملک عمر فاروق خان، میان عبدالقیوم خان، مولانا غلام ربانی لودھی، کامریڈ کرتار چند مفتوں، مہاشہ شیو رام تے کئی ہور ناں نے تقریراں کیتیاں۔ اخباری اطلاعاوان موجب ایس اکٹھ وچ حاضرین دی تعداد 25000 دے نیڑے سی۔ ایہناں وچ اک وڈی تعداد وادی کاغان دے گوجراں دی سی۔ مولانا عبدالرحیم پوپلزئی نے ایس اکٹھ وچ کساناں نوں مخاطب کردے ہوياں آکھیا۔

”میرے کسان رفیقو! اس کا نتیجہ آپ نے دیکھ لیا۔ لڑائی آپ لوگوں نے کی ملک اور مذہب سے غداری ہوئی، گناہ کا بوجھ آپ نے اپنے سر پر لیا اور جاگیریں اور انعامات خان لوگوں کو ملے۔ تمہاری قربانیوں کے صدقے وہ لوگ نواب، سر، راجے اور تمہاری جائیداد، جان و مال کے مالک و آقا بنے۔ خان لوگوں نے انگریزی شہنشاہیت کو مضبوط کرنے کے لیے تمہیں مدتوں ظلم کی چکی میں پیسا اور یہ تمام سرمایہ دارانہ سسٹم جس نے تمہارے گوشت و پوست کو نوچ نوچ کر تم کو ہڈیوں کا ہار بنا رکھا ہے ان لوگوں کی مدد سے قائم ہے۔“ (33)

1939ء دے شرع وچ علامہ عبدالرحیم پوپلزئی نے ہزارہ دے کساناں تے مزارعیاں دے حقان لئی آواز چکی تے ایسے سال دے اخیر وچ اوہ قانون مزارعت (دفعہ 59) وچ شمال مغربی سرحدی صوبے لئی خاص ترمیم کروان وچ کامیاب ہو گئے

(34)۔ ایس سے بعد وی ایہہ تحریک جاری رہی تے ایس دے لایہ وند سٹے نکلے۔

14 اگست 1947ء نوں ہندوستان دی ونڈ ہوئی تے دنیا دے نقشے اتے اک
 نوں ملک پاکستان وجود وچ آیا۔ صوبہ سرحد وچ لوک رائے جان لئی ووٹ پوائے گئے
 (ریفرنڈم کرویا گیا) ایہناں چوناں وچ پاکستان دے حق وچ لوک رائے نوں جتھے بند کرن
 وچ ہزارہ دے لوکاں دا ووڈ ایوگ دان ہے۔ ہزارہ دے وسنیکاں اپنے لیڈر سید جلال بابادی
 آگوائی وچ قائد اعظم دا بھرواں ساتھ دتا۔ 14 اگست 1947ء نوں اسماں آزادی دی
 داساہ لیا کہ ساہنوں انگریزاں تے ہندو آں دی غلامی توں آزادی مل گئی اے۔

حوالہ جات

- (1) ہزارہ گزیٹیئر، 1907 ص 118
- (2) ڈاکٹر شیر بہادر پنی خان، تاریخ ہزارہ، مکتبہ جمال، لاہور، 2007ء، ص 269
- (3) محمد ارشاد خان، تاریخ ہزارہ، پشاور، اجراب پبلشرز، 1976ء، ص 35
- (4) اکبر ایس احمد ڈاکٹر ترجمہ بشیر محمود اختر، مانسہرہ، راولپنڈی، مجلس علم و ادب، 1987ء، ص 9
- (5) عبدالحق حافظ، تاریخ گوجراں، گوجری ادب بورڈ، لاہور، ص 244
- (6) روزنامہ ”جنگ“ راولپنڈی، 29 دسمبر 1978ء
- (7) ہزارہ گزیٹیئر، ص 120
- (8) عبدالملک خان مولوی حاجی، تاریخ شاہان گوجر، لاہور، گوجراکائیڈمی، 1986ء، ص 317
- (9) محمد ارشاد خان، تاریخ ہزارہ، ص 102 تا 103
- (10) منصف خان صاحب، وادی کاغان، لاہور، مکتبہ جمال، 2011ء، ص 14
- (11) ڈاکٹر شیر بہادر خان پنی، تاریخ ہزارہ، ص 284
- (12) اوہو، ص 284
- (13) اوہو، ص 285
- (14) آئین اکبری، جلد اول، 1882ء، ص 186 مانسہرہ، ص 87
- (15) ڈاکٹر شیر بہادر خان پنی، تاریخ ہزارہ، ص 285
- (16) اوہو، ص 286
- (17) اوہو، ص 289

- (18) اوہو، ص 291
- (19) میر احمد عرف میراں بخش، تاریخ صوبہ سرحد، پشاور، لالہ کرم چند اینڈ سنز، 1922ء، ص 118
- (20) اوہو، ص 180
- (21) اوہو، ص 184
- (22) اوہو، ص 219
- (23) اکبر ایس احمد ڈاکٹر ترجمہ بشیر محمود اختر، ص 94
- (24) میر احمد عرف میراں بخش، تاریخ صوبہ سرحد، ص 224 تا 226
- (25) منصف خان سبح، وادی کاغان، ص 18
- (26) اکبر ایس احمد ڈاکٹر ترجمہ بشیر محمود اختر، ص 95
- (27) ہزارگزینی، ص 161
- (28) منصف خان سبح، وادی کاغان، ص 19
- (29) ڈیسمنڈ مورس ترجمہ ارشد رازی، عورت، مرد اور تاریخ، لاہور، نگارشات پبلشرز، 2001ء، ص 89
- (30) منصف خان سبح، وادی کاغان، ص 19
- (31) مولانا عبدالرحیم پوپلزئی، ڈاکٹر عبدالجلیل پوپلزئی، ہزارہ کے مظلوم عوام، لاہور، فکشن ہاؤس، 1994ء، ص 206
- (32) محمد عبدالشہ، تاریخ پاکستان میں ہزارہ کا کردار، غیر مطبوعہ، ص 36، 1992ء
- (33) مولانا عبدالرحیم پوپلزئی، ڈاکٹر عبدالجلیل پوپلزئی، ہزارہ کے مظلوم عوام، ص 206
- (34) اوہو، ص 208

کاغان وادی دیاں ویکھن یوگ تھاواں

بالاکوٹ:

بہت ای پرسکون تے خوبصورت تھاں بالاکوٹ سمندر توں 3226 فٹ اچی تھاں اے۔ مانسہرہ توں ایس دا فاصلہ براستہ بڑاسی 50 کلومیٹر تے براستہ جا بہ 40 کلومیٹر اے۔ بالاکوٹ دے اتر تھ اچے قلعے دے نیں۔ اے شہراک اچے بے اتے واقعہ اے۔ ایس لئی ایس نوں بالاکوٹ آکھیا جاندا نے۔ ایس شہر دے مشرق ول بھنگیاں ناں دا پہاڑی سلسلہ موجود اے۔ مغرب ول مٹی کوٹ دے پہاڑ شمال ول سلسلہ کوہ دی دی اچی چوٹی ”موسیٰ داصلی“ تے جنوب وچ گڑھی حبیب اللہ توں بعد تحصیل ایبٹ آباد موجود اے۔ کنہار دریا شمال توں جنوب ول کھپ پاندا، چھگ اڑاندا وگدا اے۔ ایس دے کئڈے اتے ہرے بھرے کھیت سیلانیوں دی کھچ دا کارن اے۔ ایس دے کئڈے سیلانیوں دے پر پھڑ لیندے نیں۔ ایس تھاں دا و اتارن (آب و ہوا) بہت سوہنا اے جو مینہ پین سے ہور سوہنا ہو جاندا اے۔

ایس شہر نوں کاغان وادی دا بوہا (GATE WAY) وی آکھیا جاندا اے۔ کاغان وادی دو پلاں راہیں ایس شہر نال ملی ہوئی اے۔ اک معلق پل (لکھدا پل) جس نوں 1895ء وچ بنایا گیا تے دو جاوہ پل جس اپروں ٹریفک لنگھ کے وادی وچ داخل ہوندى اے۔ ایس پل نوں 1995ء بنایا گیا تے ایس نوں اوس ویلے دے صدر فیلڈ مارشل محمد ایوب خان نے چالو کیتا۔

1992ء دے طوفانی سیلاب نے بالاکوٹ تے آل دوالے بہت نقصان کیتا۔ جس پاروں ایس دی قدرتی خوبصورتی وی متاثر ہوئی۔ سڑکاں خراب ہو گئیاں، پرپاک فوج دے جواناں نے ایہناں ٹیٹیاں سڑکاں دی اُساری کردتی۔ پلاں دی مرمت کیتی تے کئی پلاں

نوں مڑتوں اُساریا۔ گراٹ والا پل وی ایس سیلاب وچ رُڑھ گیا سی جس نوں مڑتوں بنایا گیا اے۔ ایس شہر وچ کسے نہ کسے فلم دی شوٹنگ ہوندی رہندی اے۔ ایس سلسلے وچ سعید احمد لکھدے نیں۔

”دریا بالا کوٹ فلمی دنیا کے لیے نہایت خوبصورت مقام ہے۔ فلم سازوں کو دور کے علاقے میں نہیں جانا پڑتا۔ یہاں دریا نے کنہار کے کنارے بکھرے حسین قدرتی نظارے، خوبصورت پہاڑ اور گنگناتے چشمے فلمی دنیا والوں کی تمام ضروریات پوری کرتے ہیں۔ یہی وجہ ہے کہ بالا کوٹ مس آئے دن کوئی نہ کوئی فلمی یونٹ یہاں کے لوگوں کی توجہ کا مرکز بنا رہتا ہے۔“

شنکیاری ہٹ:

گھنوں توں پیدل راہ شنکیاری ہٹ ول جاندا اے۔ ایہہ تھاں سطح سمندر توں 8500 فٹ اچی اے، تے بالا کوٹ توں 32 کلومیٹر دی وتھ اتے اے۔ ایس دا پرانا ناں ڈنسی جس دے معنی چوٹی دے نیں۔ ایہہ اک خوبصورت تے صحت افزا تھاں اے جس دے قدرتی منظر ویکھ کے انسان نوں تازگی دا احساس ہوندا اے۔ ایس تھاں توں پکھل دا نظارہ وی کیتا جا سکدا اے۔ اتھھے انگریز سہ ماہی دا اک سوہناتے صاف ستھرا ریسٹ ہاؤس وی موجود اے۔ ایہتھوں اک پیدل راہ بارنا رگلی توں ہوندا ہو یا مکھیراں تائیں اپڑدا اے۔ مکھیراں پہاڑی سلسلہ پاکستان تے کشمیر نوں آپس وچ ملاندا اے۔ ایہتھوں اک راہ کوہ مکھڑاں وی جاندا اے۔

کیوائی:

گھنوں توں 5 کلومیٹر دی وتھ اتے کیوائی دا سوہنا گراں ہے۔ بالا کوٹ توں کیوائی 19 کلومیٹر دی دوری اتے اے۔ کیوائی موڑ دی لمبائی لگ بھگ 5 کلومیٹر اے تے ایہہ شہر ایسے موڑ وچ کار واقع اے۔ کیوائی ہندی وچ بوہے یاں درنوں آکھیا جاندا اے۔ سسے تے

شبدان شبدان وچ بدلا کارن ایہہ شہر کیواڑی توں کیوائی بن گیا۔ پرانے سسے وچ ایہہ تھاں درہ کاغان دے نال مشہوری، کیوائی داریسٹ ہاؤس سمندر توں 5051 فٹ اچا اے۔ اتھے گرمی رت وچ مونجی دے ہرے بھرے کھیت دکھالی دیندے نیں، ایہتھوں دے سبب بہوں سواد تے رس بھرے ہوندے نیں۔ اخروٹ تے املوک دی پیداوار وی وڈی ماترا وچ ہندی اے۔ اتھے پیدا ہون والا اخروٹ پوری وادی وچ اک نوٹیکلی پچان رکھدا اے۔ وڈا قصبہ ہون پاروں اتھے حیاتی دیاں ساریاں سہولتاں موجود نیں۔ سکول، ڈاک خانہ، ہسپتال، بجلی، فون بازار تے ہوٹل واڈھو ماترا وچ موجود نیں۔

ایہتھوں اک سڑک شوگر اں جاندی اے جس نوں پہاڑاں نوں کٹ کے بنایا گیا اے۔ جیویں جیویں ایس سڑک اتے اگانہہ جاسیے سڑک دی اچیائی (بلندی) وچ واڈھا ہوندا جاند اے۔ ایس سڑک وچ بہت خطرناک موڑ آندے نیں۔ سڑک دے اک پاسے پہاڑ تے جنگل تے پاسے ڈونگھے کھڈے نیں۔ ایس تھاں شوگر اں جاندے ہوئے پورے رستے خوبصورت قدرتی مناظر دیکھن نوں ملدے نیں۔

شوگر اں:

شوگر اں دا خوبصورت تھاں بالا کوٹ توں 27 کلومیٹر تے کیوائی توں 8 کلومیٹر دوری اتے اے۔ ایہہ تھاں سمندر توں 7750 فٹ اچی اے۔ ہندکو وچ ”شو“ سونے تے دیکھن والی شے نوں آکھیا جاند اے تے ”گراں“ دے معنی پنڈ دے نیں۔ ایس لئی شوگر اں دا مطلب ہو یا ”سوہنا پنڈ“ کیوائی توں اتھے پیدل یاں جیپ راہیں اڑیا جاسکدا اے۔ کیوائی توں شوگر اں جاندے ہوئے دل نوں موہ لین والے منظر پورے رستے دیکھن نوں ملدے نیں۔ اجیہا و اتارن ویکھ کے طبیعت خوش ہوندی اے تے دیکھن والے دے من نوں شانتی پراپت ہوندی اے۔ اتھے بہت ساریاں دکاناں تے ہوٹل نیں۔ کھان پین تے دو جیاں

شیواں آسانی نال ودھ قیمت اُتے مل جاندیاں نیں۔ اتھے اک خوبصورت ریست ہاؤس وی اے جتھے ٹیلی فون تے بجلی دی سہولت موجود اے۔ کئی ہوٹل نویں اُساری ڈھنگاں نوں مکھ رکھ کے اُسارے گئے نیں، پر ہے بہوں مہنگے۔

ایہہ تھاں ربی کاری گری دی اپنی مثال آپ اے۔ اک بہت وڈا اکھلا میدان جس وچ لگا گھا بہت سوہنا دکھالی دیندا اے ہر آون والے نوں اپنے ول کھج دا اے۔ سیال رتے بھریں برف باری کارن کاروبار حیات ٹھپ ہو جاندا اے پر گرمی رت وچ ہر پاسے رنگ بھرتے پھل اپنی بہار دکھاندے نیں۔

سری

سری سمندر توں 8500 فٹ اچا تھاں بالا کوٹ توں 32 کلومیٹر تے شوگراں توں 5 کلومیٹر دے فاصلے اتے موجود اے۔ سیلانی ادھے گھنٹے دی پیدل یا ترا کر کے اتھے اپرٹسکد نیں۔ اُچے اُچے رکھاں نے ایس تھاں نوں بہوں سوہنا بنایا ہو یا اے۔ اتھے اک جھیل وی ہے جو ایس تھاں دی سمندر تا وچ وادھا کر دی اے۔ اتھے ہر پاسے گھاہ دا مٹلی فرش وچھیا ہو یا اے۔ اتھے داسر کاری ریست ہاؤس ایستھوں دی خوبصورتی وچ وادھا کر دا اے۔

ایس تھاں نوں سری کیوں آکھیا جاندا اے؟ ایس بارے کئی وچار پرچلت ہن، کجھ لوگ ایس تھاں نوں سری آکھن دا ایہہ کارن دسدے نیں کہ ایہہ تھاں شوگراں دے سراتے واقع اے۔ کجھ لوکاں نے دسیا کہ ایس تھاں نوں سری ایس لئی آکھیا جاندا اے کہ اتھے اک تالاب اے۔ مقامی زبان وچ وڈے تالاب نوں ”سر“ تے نکلے نوں ”سری“ آکھیا جاندا اے جد کہ تیسرا دھڑ آکھدا اے کہ ایس تھاں دے ناں دے پچھو کڑ وچ اک دردناک کہانی بیان کردا اے۔ اوہناں دے آکھن موجب ایستھوں دے رئیس دے بکرے نوں اک شیر مار دتا تے ایس بکرے دی سری ایستھوں ملی سی۔ ایس لئی ایس تھاں نوں سری آکھیا جان لگ پیا۔

سردی دی رت اتھے بہوں سخت ہوندی اے۔ بہوں زیادہ برف پیندی اے اتھے ہر ویلے ٹھنڈی ہوا چلدی رہندی اے۔ چھیتی چھیتی موسم وچ آندی تبدیلی ایٹھوں دے وا تارن نوں ہور سوہنا بناندی اے۔ اسمان اتے تردے بدل بہت خوبصورت گدے نیں۔ بالکل پتہ نہیں لگدا کہ جدوں مینہ وسنا شروع ہو جاندا اے۔ اتھے کسے قسم دی کوئی دکان نہیں اے ایس لئی اتھے سیر سپاٹا کرن والے سیلانی کھان پین دا سامان لے کے آون، نہیں تے سارا دن بھکھے پیاسے گزارنا پئے گا۔

پائے

سری توں اگا نہہ اک راہ پائے ول جاندا اے۔ پائے سری توں 3 کلومیٹر دی تھ اتے اے۔ ایس داشوگراں توں فاصلہ 9 کلومیٹر تے بالا کوٹ توں 41 کلومیٹر اے۔ ایہہ تھاں سطح سمندر توں 9500 فٹ اچی اے۔ پائے نوں پائے کیوں آکھیا جاندا اے ایس بارے دکھ دکھ وچار موجود نیں۔ مقامی لوکاں دا اک دھڑا آکھدا اے کہ ایہہ تھاں کوہ مٹرا دے دامن وچ اے ایس لئی ایس نوں ”پائے“ آکھیا جاندا اے۔ دو جے دھڑے موجب ”پائے“ دے معنی پہاڑ دے نیں۔ تیجے دھڑے دے مطابق اتھے اک جھیل اے تے مقامی زبان وچ جس نوں ”پائے“ آکھیا جاندا اے۔ چوتھے ڈھڑے نے بکرے والی کہانی سنائی۔ ایس بکرے دے پائے ایٹھوں ملے سن ایس لئی ایس تھاں نوں پائے آکھیا جاندا اے۔

پائے دا موسم سیال رت وچ بہوں ٹھنڈا ہوندا اے تے اتھے بہوں برف باری ہو ندی اے۔ گرمیاں بہت خوشگوار ہوندیاں نیں تے سارا دن ٹھنڈی ہوا چلدی رہندی اے۔ اتھے ہر ویلے موسم بدلدار ہندا اے۔ کدے بدل ہو جاندا اے تے کدے اسمان صاف ہو جاندا اے، ایس تھاں دا اسمپن اپنی مثال آپ اے۔ اتھے کئی طرح دیاں جڑی بوٹیاں ملدیاں نیں۔ سیلانی جدوں ایس تھاں دی یا ترائی آوان تاں کھان پین دا سامان اپنے کول رکھن کیوں

جے اتھے کوئی ہوٹل یاں دکان موجود نہیں تے نہ ای کوئی ریست ہاؤس اے۔

کوہ مکڑا

پائے توں اگانہ مکڑا پہاڑ اے۔ جو سطح سمندر توں 14000 فٹ اچا اے۔ پہاڑ تائیں اپڑن لئی 12 گھنٹے چاہیدے نیں۔ کیوں جے راہ نہ ہوون پاروں سارا رستہ پیدل طے کرنا پیندا اے۔ ایس پہاڑ دے جنوب مشرق وچ کشمیر دے پہاڑ، شمال وچ ملکہ پربت، جنوب وچ ٹھنڈیانی تے میراجانی تے شمال مشرق وچ موسیٰ دا ااصلی پہاڑ موجود اے۔ گرمیاں وچ ایس پہاڑ اتے جنگلی پھل تے جڑی بوٹیاں ملدیاں ہن۔ حکیم تے سنیا سی لوگ گرمیاں وچ جڑی بوٹیاں دی بھال کردے دکھالی دیندے نیں۔ اتھے دے جنگلاں وچ کالا رچھ، بھورا رچھ، مارخور، ہرن تے جنگلی بلیاں ملدیاں ہن، پنچھیاں وچ رام چکور تے برفانی تتر عام ملدے ہن۔

پارس

کیوئی توں 5 کلومیٹر دی وٹھ اتے پارس دا خوبصورت گراں ہے۔ بالاکوٹ توں ایس دا فاصلہ 23 کلومیٹر اے ایہہ گراں اپنے سوادى لال سبیاں پاروں پوری وادی وچ مشہور اے۔ مقامی لوک آکھدے نیں کہ اتھے اک خاص قسم دا پتھر ملدا اے جے ایہہ پتھر لوہے نال رگڑ کھاوے تے اوہ لوہا سونا بن جاندا اے۔ ہما پنچھی وانگ ایہہ پتھری خیالی ہے کیوں جے ہلے تائیں ایہہ پتھر کسے نوں نہیں ملیا۔ ایس پتھری تلاش وچ کیمیا گراں نے ساری حیاتی لاہ دتی پر پتھر اوہناں نوں نہیں ملیا۔ مسلم راج وے وی ایس پتھرنوں تلاش کیتا جاندا رہیا۔ انگریز راج وچ ایس دی تلاش وڈی پدھراتے کیتی گئی۔ کھوج کردیاں ایہہ گل سامنے آئی کہ اتھے کچھ پارسی رہندے سن جو لوکاں نوں شعبہ بازی دے نال بے وقوف بناندے تے اوہناں نوں لٹ لیندے سن۔ مقامی بولی وچ پارس توں مراد ’مہالوہ‘ اے۔ مہا

لوہ توں مراد اورہ لوہا ہوند اے جس وچ مقناطیس دی طاقت بہوں وڈی ماتر اوچ ہوندی اے ایہہ لوہا دو جیاں لوہے یاں شیواں نوں اپنے ول بہوں تیزی نال کھچ دا اے۔ جس پاروں اوس لوہے وچ مقناطیس دی طاقت آجاندی اے۔

شٹراں:

پارس توں 15 کلومیٹر دے فاصلے اتے شٹراں دا جنگل اے۔ بالا کوٹ توں ایس جنگل دا فاصلہ 43 کلومیٹر اے تے ایہہ تھاں سطح سمندر توں 7500 فٹ اچا خوبصورت تھاں اے۔ پارس توں ڈیڑھ گھنٹے وچ جیپ راہیں اتھے اپڑیا جاسکد اے۔ ایہہ تھاں ہرے گھاہ تے گھنے رکھاں نال بھری ہوئی اے۔ ایس جنگل وچ جنگلی جانوراں توں دکھ بہت سوہنے پنچھی ویکھن نوں ملدے نیں۔ اتھے اک سوہنا سرکاری ریسٹ ہاؤس تے یوتھ ہوٹل موجود اے۔ ایس سوہنی تھاں اپڑ کے منکھ ساری تھکن بھل جاند اے۔ اتھے منکھ تازہ ہوا وچ ساہ لیند اے ہرے بھرے میدان تے کھلے ماحول وچ منکھ بہوں خوشی محسوس کردا اے۔ ایہہ علاقہ غیر آباد اے۔ کوئی ہوٹل تے کوئی دکان نہ ہون کارن سیلانی کھان پین دا سامان نال لے کے آون۔

درشی:

شٹراں توں 4 کلومیٹر اگے درشی دا خوبصورت تے کھنا جنگل اے۔ شٹراں توں اتھے تائیں کیول پیدل ای آیا جایا جاسکد اے۔ ایس جنگل نال منشی تے درشی دی مشہور پریت کہانی دا تعلق دسیا جاند اے۔ انگریز راج وچ ایس جنگل دی کٹائی دا ٹھیکہ ڈنگا اینڈ کمپنی نے حاصل کیتا۔ منشی ایس کمپنی دا ملازم سی تے ایٹھوں دا وسینک نہ سی۔ درشی ایس علاقے دی رہن والی اک کڑی سی۔ جنگل وچ اک دن اوس دی ملاقات درشی نال ہو گئی۔ منشی دی درشی نال جذباتی لگاؤ ہون کارن روز ملاقاتاں ہون لگ پیاں۔ اخیر اوہ اک دو بے نال پیار کرن لگ پئے۔ دل دیاں گلاں اکھاں راہیں ہو کے جدوں ہر منکھ دی زبان اتے آئیاں تاں ظالم سماج

نے دو پریمیوں کو چکار کندھاں کھڑیاں کر دتیاں۔ منشی آخر وچ ماریا گیا تے اک لازوال پریت کتھا چھڈ گیا۔ ایہہ جنگل درشی دے ناں نال مشہور ہو گیا۔ منشی تے درشی دی پریت کہانی لوک گیتاں دے روپ وچ پرچلت ہوئی اے۔

موسیٰ داصلی

درشی جنگل توں اک پیدل راہ ندی بنگلہ جاندا اے تے اوتھوں اگانہ پیدل موسیٰ دے مصلیٰ تک جایا جاسکدا اے۔ ایہہ تھاں سطح سمندر توں 13500 فٹ اچی اے۔ ایس تھاں نوں موسیٰ داصلی کیوں آکھیا جاندا اے ایس بارے اک روایت لوکائی وچ پرچلت اے لوک آکھدے نیں کہ اک وار حضرت موسیٰ نے اتھے نماز پڑھی سی۔ اتہاس دی کسے لکھت وچ ایہہ گل لکھی ہوئی نہیں ملدی۔ دوجی روایت موجب ایس تھاں اتے اک موسیٰ نامی نیک سیرت نوجوان بکروال اپنیاں بھئیڈ بکریاں چرایا کرداسی۔ جدوں نماز دا ویلا ہوندا تاں ایہہ نوجوان مصلیٰ وچھا کے رب دی عبادت وچ رجھ جاندا۔ ایس پہاڑ دی چوٹی اتے اڑکے تسی شوگراں، بالاکوٹ مانسہرہ، ایبٹ آباد، گلگت تے تربیلا جھیل دے پانی دا نظارہ وی کرسکدے او۔

اتھے اپٹن لئی دو جارسٹہ شکیاری کنڈ بنگلہ ولوں آندا اے۔ شدرن گلی دے اوپروالے حصے نوں موسیٰ داصلی آکھیا جاندا اے۔ تیجارسٹہ ڈاڈرتے مالیاں والا وی استعمال کر کے اتھے اڑیا جاسکدا اے۔ چوتھارسٹہ جیوڑی، کائیاں شہید پانی توں وی ہو کے اتھے آندا اے۔ اتھے اپٹن دے کئی راہ ہن۔ سیلانی کسے وہ راہ دی چون کرسکدے نیں۔

شینو:

پارس توں آگے بیلہ ناں دا پنڈ آندا اے۔ ایس توں بعد بھونجہ پہاڑ اتے پنڈ آندا اے۔ ہندی وچ بھونجہ دے معنی ”مندر“ دے نیں۔ ایس توں آگے شینو پہاڑ تے پنڈ موجود اے۔ شینو دے معنی ”پوتر پانی“ دے نیں۔ اتھے اک ٹراوٹ مچھی دا فارم موجود اے جتھوں

ٹراؤٹ مچھی دے انڈے حاصل کیتے جاسکدے نیں۔

جرید:

شینوں توں بعد جرید گراں آندا اے۔ ایہہ اک وڈے قصبے وانگ اے۔ اتھے دی آبادی وی بہتی اے۔ اتھے اخر وٹ دی لکڑی توں سوہنا فرنیچر تیار کیتا جاندا اے۔ اُنی شالاں تے کمبل بناون دیاں کئی کھڈیاں لکیاں ہونیاں نیں۔ اتھے دے بنے کمبل تے اُنی شالاں خوبصورتی تے پائیداری وچ اپنی مثال آپ نیں ملکی تے غیر ملکی سیلانی ایہہ شینواں بڑی رتجھ نال خریددے نیں، ضروریات زندگی دیاں ساریاں شینواں ایہتھوں مل جاندیاں نیں۔

مہانڈری:

جرید توں 9 کلومیٹر دی وٹھ اتے مہانڈری واقع اے۔ بالاکوٹ توں ایس تھان دا فاصلہ 45 کلومیٹر اے۔ ہندی وچ مہانا اوس تھان نوں آکھایا جاندا اے جتھے دودریا آپس وچ ملدے نیں۔ ایس تھان اتے دریائے منور دریائے کنہار وچ آکے رلدا اے۔ مہانڈری ایہناں دونوں دریاواں دے ملاپ والی تھان اتے واقع اے۔ منور شبد منو ہر دی وگڑی ہوئی شکل اے جس دے معنی خوبصورت تے دیکھن یوگ دے نیں۔ اچیاں لہراں نال وگدا دریا منور اپنی قدرتی خوبصورتی نال ایس تھان دے سپہن وچ وادھا کردا اے۔ دریائے منور دا ٹھنڈا پانی تے مہانڈری دادہی ایس پورے علاقے وچ مشہور نیں۔ ایہہ دہی ہر پکھوں سوادی تے طبی کچھ نوں اکسیر ہوندا اے۔ اتھے پیر غازی بابا دامزاروی ہے تے ایس مزار دے نال اک چشمہ وی وگدا اے۔ باباجی ایس علاقے دے اللہ والے بزرگ سن۔ ایہتھوں اک سڑک منور بیلہ تک جاندی اے تے اک پیدل رستہ منور گل تے کچ گلی توں ہوندا ہو یا جھیل سیف الملوک تک جاند اے۔ ایہہ رستہ کافی اوکھاتے لماں اے جھیل تائیں اپڑن لئی 3 دن لگ جاندے نیں۔

کھنیاں:

کھنیاں دا بالاکوٹ توں فاصلہ 56 کلومیٹر تے سطح سمندر توں اچیاں 6726 فٹ

اے۔ ایس قبصے دا پرانا ناں دیوان بیلہ سی۔ دیوان بیلہ مہاراجہ رنجیت سنگھ دے جرنیل دیوان سنگھ دے ناں نال منسوب سی۔ دیوان سنگھ اک متعصب تے مسلماناں دا جانی دشمن سی۔ اوس دے ایس تھان اتے رہن پاروں ایس تھان دانوں دیوان بیلہ پے گیا۔ ایس دا مقابلہ سادات خاندان دے اک بزرگ غازی بابا نال ہو یا۔ گھمسان یدھ وچ دیوان سنگھ ماریا گیا۔ اتھے سڑک دے کنارے اتے گھوڑیاں دے پیراں دے نشان اج وی دیکھے جاسکدے نیں۔ ایس دے بارے دو جی روایت انج اے کہ ایہہ نشان غازی بابا دے گھوڑے دے نیں۔ اک ہو پتھر اُتے بابا جی دی تلوار دے وی نشان موجود نیں۔ جتھوں آپ دی بہادری دی دس پندی اے۔ ایہہ نشان آپ جی دی بہادری دے پرنیک نیں۔ ایہتھوں اک کچی سڑک ڈنہ ول جاندی اے۔ ڈنہ وچ ایس وادی دا سب توں سوادی سیب پیدا ہوندا اے۔ جس نوں گولڈن عنبری تے کنگ گولڈن آکھیا جاند اے۔

کمال بن:

ڈنہ توں اک پیدل راہ کمال بن جنگل ول جاند اے۔ ایہہ تھان بہوں سوہنی تے پرسکون اے۔ اتھے انگریز راج ویلے دا بنیا اک سرکاری ریست ہاؤس وی موجود اے۔ سیلانی ایس ریست دی تعمیر وچ ڈاڈھی دلچسپی لیندے نیں۔ ایس تھان توں 6 کلومیٹر دے فاصلے اتے ”ڈنہ لالیاں“ دا مقام اے۔ جتھے اک چھوٹی جیہی جھیل اے۔ جو اپنی سندرتالی سیلانیوں وچ کھچ دا کارن بندی اے اتھے پیدل اپڑیا جاند اے۔ کیوں جے رستہ چڑھائی والا اے۔

کاغان:

کاغان مہانڈری توں 18 کلومیٹر اگے اے۔ بالاکوٹ تے کاغان وچکار 59 کلومیٹر دی وتھ اے۔ آکھیا جاند اے کہ پرانے سہاک ہندو زمانی دا اتھے راج سی۔ جس دانوں ”کاگی“ سی۔ ایس پاروں ایس تھان نوں ”کاگان“ آکھیا جان لگ پیا۔ پرانا ناں ایہو

اے جس نوں ہن ”کاغان“ آکھیا جاندا اے۔ کاغان سرول پہاڑ دے دامن وچ واقع اے۔ ایہہ پہاڑ سطح سمندر توں 6376 فٹ اچا اے۔ کاغان توں ”کوہ چہرا“ دی چوٹی صاف دکھالی دیندی اے۔ جس دی سطح سمندر توں اچائی 5371 فٹ اے۔ شمال مشرق وچ ویشال چرن والی تھاں (چراگاہ) تے مشرق وچ شنگھڑی پہاڑ اے جس اتے ٹی۔ وی بوسٹر لایا گیا اے۔ مغربی پہاڑ چینہاں دی اچائی لگ بھگ دس ہزار فٹ اے۔ دیودار تے بیاڑ دے رکھاں نال بھرے ہوئے نیں۔ ایہتھوں دی سب توں ودھیاشے شہد تے گاں دا گھیو اے۔ ایہہ گھیو کیول روغن والا ای ہی نہیں سگوں جنگلی جڑی بوٹیاں دا معجون مرکب وی اے۔ کھیاں جنگلی پھلاں دا رس چوس کے ودھیاشہد بنا دیاں نیں۔ فصل پکھوں مکئی دی ہری بھری تھاں اے۔ اتھے پیدا وون والی مکئی موٹی تے سواد ہوندی اے۔ جرید توں کاغان تائیں کچے مکاناں دیاں چھتاں اتے لکڑی دے برج بنے ہوئے نیں۔ ایہناں وچ چھلیاں رکھیاں جان دیاں نیں تاں جے سرد رت وچ ایہناں نوں کھا ہا جا سکے۔ سیال رت وچ اتھے دے لوک مکئی دی روٹی مکھن تے دودھ نال کھاندے نیں جو اک سوادی کھانا ہون دے نال نال اک گٹھڑی غذا وی ہے۔ پھلاں وچ اخروٹ تے خرمائی دا دھو ماترا وچ پیدا ہوندی اے۔ اجو کے سہے کاغان اک اچھے قصبے داروپ دھا گیا ہے کہ ایس نوں پوری وادی دادل تے صدر مقام آکھیا جاندا اے۔

گرمی رت وچ اتھے بہوں رونق تے چہل پہل ہوندی اے۔ سکول، ہسپتال، ڈاک خانہ تے اک وڈا بازار اتھے موجود اے۔ جتھوں ضروریات آسانی نال مل جان دیاں نیں۔ اتھے اک نکاپن بجلی گھر وی بنایا گیا اے جس توں اتھے دے گھراں نوں بجلی سپلائی کیتی جاندا اے۔

کاغان وچ بہوں گنتی سادات پر یواری اے جو جنگل تے زیناں دے مالک ہن۔

ناران

کاغان توں 25 کلو میٹر دی دوری اتے ناراں واقع اے۔ کاغان توں ناراں

جانے ہوئے 8 کلومیٹر دی دوری اتے کیناری کٹھ آندا ہے۔ راجوال پنڈا ایس دے نیڑے ای ہے۔ ایس توں ست کلومیٹر اگانہ بھملہ کٹھ اے۔ ایس تھاں اتے دیودار دے گھنے رکھ موجود نیں تے ایس توں اگے ناراں دا وڈا قصبہ موجود اے۔ ناراں سطح سمندر توں 8250 فٹ اچا، بالاکوٹ توں 81 کلومیٹر تے کاغان توں 22 کلومیٹر دی دوری اتے اے۔ اپریل تا ستمبر اتھے بہوں رونق ہوندی اے۔ ایس تھاں اتے ٹورازم ترقیاتی کارپوریشن ولوں اک خوبصورت ریسٹ ہاؤس بنایا گیا۔ خوبصورت سیلانی خیمے (ٹورسٹ ہٹس) دریائے کنہار دے کنارے بنائے گئے نیں۔ تاں بے سیلانی اتھے بہہ کے وڈے شیشیاں پچھوں دریائے کنہار دے تیز پانی تے پچھو کڑا تے پہاڑاں نوں ویکھ سکن۔

ناراں وچ مہنگے تے سستے ہوٹل موجود نیں اک وڈا بازار تے پٹرول پمپ دی سہولت وی موجود اے۔ اتھے مچھی فارم وی اے تے دریا وچوں مچھی پھڑن دا پرمٹ مچھی پالنے و بھاگ دے دفتر توں آسانی نال لیا جاسکدا اے۔ مچھی پھڑن دا سامان بازار وچوں سستے مول خریدیا جاسکدا اے اتھے دی ٹراؤٹ مچھی علاقے وچ بڑی مشہور تے سوادی ہوندی اے۔ ایہہ ٹھنڈی تھاں اے۔ جون جولائی وچ وی رات نوں کافی ٹھنڈ ہو جاندی اے تے سون سے کمبل دی لوٹ پیندی اے۔

وادی کاغان دا دل ناراں اے۔ سیر سپاٹے دی مرکزی تھاں جو بہت سارے قدرتی نظاریاں نال بھری ہوئی اے۔ اتھے داوا تاو رب بہوں صاف ہون پاروں رات سے اسمان اتے چمکدے تارے آل دوالے نوں ہور سوہنا بنا دیندے نیں۔ ایس سے جے کر کوئی عاشق بانسری، بجاندا ہووے تے اک ناں بھلن والا ماحول بن جاند اے۔ ٹیلی فون، ہسپتال، ڈاک خانہ توں وکھ ہوٹلاں تو دیسی تے بدیسی کھانے وی مل جانے نیں چپلی کباب، کابلی پلاؤ ٹراؤٹ مچھی ایستھوں دے مشہور سوادی کھانے نیں۔ ایس تھاں اک کچی سڑک جھیل سیف

الملوک تے دوجی پکی سڑک درہ بابوسر نوں جاندی اے۔

لالہ زار

لالہ زار توں ناران دا فاصلہ 18 کلومیٹر اے۔ بالا کوٹ توں 104 کلومیٹر دی دوری اتے اے۔ لالہ زار سطح سمندر توں 10500 فٹ اچا ہرا بھرا سطح مرتفع اے۔ ایہہ آخری ہرا بھرا علاقہ اے۔ اتھے پھل وادھو ماترا وچ ہوندے نیں۔ ایس لئی ایس تھاں نوں لالہ زار آکھیا جاند اے۔ ایہہ تھاں پھلاں نال بھریا اجیہا باغ ہے جس دے چار چو فیڑے پھل ای پھل وکھالی دیندے نیں جنگی پھلاں وچوں گلاب دے پھل اگھڑواں پھل جو بیج رنگاں وچ ملدا اے۔ دھرتی اتے گھاہ دا قالین وچھیا ہویا اے۔ جس نوں ویکھ کے بہت آند آندا اے تے ہری بھری تھاں نوں چاروں پاسے اچے اچے پہاڑاں گھیریا ہویا اے۔

مقامی لوک ایس تھاں نال تعلق رکھن والی اک پریم کہانی وی سنا دے نیں۔ ایہہ پریت کہانی دی ہیروئن سوئی تے ہیرو لالہ افغانی اے۔ لالہ افغانی سوئی دے عشق توں قربان ہو گیا۔ جس پاروں ایس علاقے نوں لالہ زار آکھن لگ پئے۔ ایس تھاں دے کول ای سوئی دا جنگل اے جس اندر بہہ کے اوہ اپنے عاشق لالہ افغانی دی راہ تکیا کردی سی۔ اتھے اک ریسٹ ہاؤس وی اے جتھے بہہ کے اچے پہاڑاں تے مخملی دھرتی دا نظارہ کیتا جاسکدا اے۔ اتھے دا موسم ہر ویلے بدل دار ہندا اے۔ کدے دھوپ ہوندی اے تے فیڑچن چیت بدل آجاندا اے۔ کدے ہلکا مینہ پیندا اے تے کدی بھاری (موسلا دھار) وادی کاغان وچ ایہہ تھاں اپنے وکھرے سپین پاروں وکھری اہمیت رکھدی اے۔

ملکہ پربت

ملکہ پربت کاغان وادی دی سب توں اچی چوٹی اے۔ اے سطح سمندر توں 17360 فٹ اچی اے۔ کیوں بے ایہہ وادی دے دو بے پہاڑاں توں اچا پہاڑاں اے ایس

لئی ایس نوں ملکہ پر بت یعنی پہاڑاں دی شہزادی وی آکھیا جاندا اے۔ ایہہ چوٹی کئی سالاں توں برف نال ڈھکی ہوئی آرہی اے۔ پہاڑ چڑھن والیاں (کوہ پیا) لئی وڈی کھچ دا کارن اے۔ پرائس اتے چڑھناک اکھی گل اے۔ کیوں جے برفانی تودے ڈگن دا خطرہ ہر ویلے رہندا اے۔ ایس نوں فتح کرنا موت نال کھید برابر اے۔ پہاڑ چڑھن والیاں لئی اک چنوتی (چیلنج) اے۔ ایس دا پرچھاواں (عکس) سیف الملوک جھیل وچ بہوں سوہنا دکھائی دیندا اے۔

بٹہ کنڈی

ناراں توں بٹہ کنڈی دا فاصلہ 20 کلومیٹر اے۔ اتھے جاوَن والا رستہ دریا دے کنڈے کنڈے جاندا اے۔ ایس توں تھوڑا اجیہا اگانہ ”دمدہ تے کڑھی کھ“ ندیاں دریائے کنہار وچ ملدیاں ہن۔ ایہہ دونوں ہندی نال نیں مشرق ول ڈپوک کھ پہاڑ دکھائی دیندا اے ایس دی چوٹی سطح سمندر توں 10000 فٹ اچی اے۔ ایہہ علاقہ سطح سمندر توں 8849 فٹ اچا اے۔ اتھے وگدا دریائے کنہار چاندی دی اک لکیر وانگ نظر آندا اے۔ اتھے دے پہاڑاں اتے رکھ گھٹ نیں۔ اک چھوٹا اجیہا بازار موجود اے جتھوں ضروریات زندگی مل جاندیاں نیں۔ زمین پدھری ہون کارن وڈی پدھراتے وایہی کیتی جاندی اے۔ مکھ فصلاں وچوں آلو، مکئی تے مٹر بہت اگھڑیاں فصلاں ہن۔ اتھے دے پہاڑ وچ اک قیمتی پتھر (زبرجد) وی ملدا اے۔ ایتھوں دے جنگلاں دے جنگلی بکرے، جنگلی مرغیاں، برفانی چیتا، کالار چھتے بے شیر بہوں مشہور نیں۔

بڑاؤٹی

بڑاؤٹی بٹہ کنڈی توں 30 کلومیٹر دی دوری اتے واقع اے۔ بٹہ کنڈی توں بڑاؤٹی جاندا ہونے پہلاں ڈبھوک کھ آوے گاتے بعد وچ بڑاؤٹی۔ ایہہ تھاں سطح سمندر توں 10009 فٹ اچی اے۔ برفانی تودے تے چٹاناں ڈگن پاروں ایس تھاں دے پتھر بہوں

تلکنے ہو گئے ہیں۔ ایس علاقے دی مکھ فصل آلو ہے۔ آبادی نہ ہوں دے برابر ہوں پاروں چاروں پاسے ویرانی دکھالی دیندی اے۔ ایتھوں رتی گلی پی برف دے سوہنے منظران دا نظارہ باسانی کیتا جاسکد اے۔ ایس تھاں اتے وگدا کنہار دریا اک نکی جیہی ندی جا پدا اے۔ پانی صاف شفاف تے تیز اے پہاڑاں توں پانی بڑی تیزی نال تھلے ڈگدا اے۔ پہاڑ دی چوٹی اتے لمے رکھ پھرے داروانگ دکھالی دیندے نیں۔ نیڑے ای جل کھڈنالا اے۔ جتھوں اک راہ کشمیر نوں جاندا اے۔

بیسر

بڑواٹی توں ایس تھاں دی تھ 17 کلومیٹر اے۔ اتھے اپڑن لئی بڑا وٹی توں دریا دے سجے کنڈے سفر کرنا پیندا اے۔ دریا دے سجے بنے بیاڑ دے رکھتے کھبے پاسے چلائی دے رکھ دکھالی دیندے نیں۔

وجتار کھٹے ایس ناں دی چوٹی سطح سمندر توں 15243 فٹ اچی اے۔ دریا دے کھبے کنڈے اتے اے جل کھڈنالا وی ایس تھاں دے نیڑے ای اے۔ بیسرا دا بنگلہ سمندر توں 10660 فٹ اچیاں اتے اے۔ ایس توں تھوڑی دور پر پی ناٹ کھٹے اے جتھے 1857ء دی جنگ آزادی دا آخری معرکہ لڑیا گیا تے اتھے اک دن وچ بہوں سارے مجاہد شہید ہوئے سن۔ ایس پاروں ایس تھاں نوں شہید کھٹے آکھیا جاندا اے۔ ایہہ کھٹے جھیل دودی پت سرنوں نکلد اے جو سطح سمندر توں 12000 فٹ اچیاں اتے اے۔

بابوسر

بیسر توں 18 کلومیٹر تے بالا کوٹ توں 161 کلومیٹر دور درہ بابوسر اے۔ بیسر توں تھوڑا اجیہا اگانہہ جاییے تاں جھیل لولوسر دکھالی دیندی اے۔ سیلانی دریا دا دھانہ لنگھ کے ایس جھیل تائیں اپڑدے نیں۔ ایہہ کاغان وادی دی سب توں وڈی تے آخری جھیل اے۔ رازگنی

نالے داپانی ایس جھیل وچ رلد اے تے ایٹھوں ای کنہار دریادی شروعات ہوندی اے۔ پنج کلومیٹر دی چڑھائی چڑھ کے یاں سڑک راہیں بابوسر اپڑیا جاسکدا اے۔ ایہہ تھاں سطح سمندر توں 13685 فٹ اچی اے۔ ایٹھے اپڑ کے سیلانی رنگ برنگے نظارے کردے نیں۔ ایہہ کاغان وادی دا آخری پڑا اے۔

مکدی گل ایہہ کہ وادی کاغان کوہساراں تے لالہ زاراں دی دھرتی ہے۔ جنگل آبشاراں تے جھیلاں ایٹھوں دے سپین نوں دون سوایا کردیاں ہن۔ چشمیاں ہرے بھرے میداناں، برف والے پہاڑاں دی ایہہ دھرتی کیول ہزارہ دی ای نہیں سگوں پورے پاکستان دی ات سوئی تھاں اے۔

وادی کاغان دیاں ویکھن یوگ جھیلاں

وادی کاغان نوں جھیلاں دی دھرتی وی آکھیا جاندا اے۔ ایس وادی وچ کل نوں (۹) وڈیاں چھوٹیاں جھیلاں ہن۔ ہر جھیل اپنی وکھری شناخت تے اہمیت رکھدی اے تے ہر جھیل دے نال کوئی نہ کوئی داستان ضرور موجود اے۔

آنسو جھیل

ایہہ قدرت دا حسین شاہکار جھیل اے جیویں نال توں پتہ لگدا اے ایس دی شکل اٹھرو (آنسو) نال ملدی جلدی اے۔ اتھے اپڑن دے تن راہ نیں۔ پہلا پیدل راہ مہانڈری براستہ بیاڑی آنسو جھیل جاندا اے۔ ایہہ اک لماں راستہ اے۔ دوسرا راہ پیدل کاغان توں آنسو جھیل تک جاندا اے۔ ایہہ راستہ وی اک لماں راستہ اے۔ تینجرا راہ سیف الملوک توں ہوندا ہو یا آنسو جھیل تائیں جاندا اے۔ آنسو جھیل توں منور دریا نکلد اے۔ ایہہ جھیل بہت زیادہ اچھائی اتے ہوون پاروں سارا سال برف نال ڈھکی رہندی اے۔ برف نال ڈھکی ہوون کارن جھیل بہت سونی تے باقی جھیلاں نالوں نو یلگی جا پدی اے۔ ایس علاقے وچ آبادی نہیں اے ایس لئی سیلانیوں نوں کھان پین دا سامان نال رکھنا چاہیدا اے تے نالے گرم کپڑے وی کیوں بے اتھے موسم دا کوئی اعتبار نہیں اے کسے ویلے وی بدل سکدا اے۔

جی جھیل

ناراں توں 5 کلو میٹر دور ”غملا“ نال دی ایک تھاں اے۔ اتھے ایہہ جھیل پہاڑ دے پچھوکڑ وچ اے۔ بہت گھٹ لوکاں نوں ایس بارے جانکاری اے۔ ایس جھیل دا قطر لگ بھگ 500 مربع میٹر اے۔ ایہہ چھوٹی جیہی پیالہ نما جھیل بالکل خاموش ہے۔ ایس دا پانی گو ہڑا ہرا اے تے ایس دے آل دوالے دے کھیتاں وچ آلوکاشت کیتے جانداں نیں۔ آل

دوالے دے پہاڑ ایس جھیل دی سندرتا وچ ہور وادھا کر دے نیں۔

جھیل سیف الملوک

جھیل سیف الملوک قدرتی سپین دا شاہکار نمونہ اے۔ پیالے ورگی ایہہ جھیل سطح سمندر توں 10200 فٹ اچی اے۔ نارائیں توں دا فاصلہ 8 کلومیٹر اے۔ نارائیں توں اک کچی سڑک ایس جھیل ول جاندی اے۔ ایس جھیل دے اک پاسے ڈونگھے کھڈے نیں تے دوجے پاسے اچے اچے پہاڑ نیں سڑک کئی تھاواں توں ایس کئی تگ اے کہ کئی وار جیپ دا پیہہ سڑک توں تھلے ہو جاندا اے۔ موڑ کٹ دے ہوئے کئی وار جیپ نوں اگا نہہہ چھا نہہہ کرنا پیندا اے۔ کئی تھاواں اتے رستے وچ آوون والے گلیشئرا توں وی لنگھنا پیندا اے۔ بہت سیلانی پیدل ای اتھے اپڑ دے نیں۔ نارائیں توں اتھے تک دا پنڈھ پیدل دو گھنٹیاں وچ مکدا اے۔ ایس توں دکھاک راہ مہانڈری، منورگلی تے کچھ گلی توں ہوندا ہو یا وی اتھے تک آندا اے، پر لمائیں تے اوکڑاں بھریا ہوون کارن بہتے سیلانی نارائیں توں اتھے تک پیدل یاں جیپ راہیں اپڑ دے نیں۔

ایہہ جھیل دنیا دی خوبصورت جھیل اے۔ پیالے ورگی جھیل حسن و جمال تے خوبصورتی وچ اپنی مثال آپ اے۔ ایہہ جھیل 1430 فٹ لمی تے 440 فٹ دے لگ بھگ چوڑی اے۔ ایس دی ڈونگھئیائی دا حالے تائیں گویڑ نہیں لایا جاسکيا۔ ایس دے آل دوال سبزہ زار تے برف نال ڈھکیاں ہوئیاں پہاڑاں دیاں چوٹیاں قدرتی مناظر وچ ہور وادھا کر دیاں نیں۔ نیڑے وچھی ہوئی برف دی چٹی چادر ایس دی خوبصورتی نوں دون سوایا کر دی اے۔ ایہہ نظارہ دیکھ کہ انج محسوس ہوندا اے کہ حیاتی دے سارے رنگ تے سپین اکونال اتھے آگئے ہن۔

ہوا چلن پاروں ایس دا پانی ہر ویلے رنگ بلدار ہندا اے۔ بھانویں کہ ایس دے کندھے رات گزارن لئی کوئی ہول نہیں پر سیلانی رات سسے خاص کر چانچنی وچ ایس جھیل دا

سہین دا آندمان لئی خیمے لاکر رہندے ہن۔ چن دی چودھویں نوں ایہہ نظارہ دیکھن والا ہو
ندا اے۔ نارال نالا کھڑ ایس جھیل وچوں نکلد اے جس دا ک وکھر انظارہ اے۔

گر میاں دیاں رُتے نارال وچ تن توں چار مہینیاں تائیں بہت رونق ہوندی اے
جوان، بال، بڈھے مردتے زانیاں حیاتی دی فکران توں مکت ہو کہ خوشی وچ گھمدے پھر
دے وکھالی دیندے نیں۔ پہاڑاں دی چپ، صاف ہوا، دریائے کنہار دے تیز وگدے پانی دا
شور و اتا ورن نوں بہوں سوہنا بنا دیندا اے جس وچ سیلانیوں دا پرتن نوں من نہیں کردا۔ جھیل د
احسن، ماحول، تہائی تے چپ اک پراسرار منظر پیش کردے ہن۔

سیر سپاٹے پکھوں جھیل سیف الملوک وادی کاغان وچ سیر سپاٹے دا نقطہ عروج
اے۔ ایس جھیل نال شہزادہ سیف الملوک تے پری بدیع الجمال دی پریت کہانی وی دی
جاندی اے۔ ایس کہانی بارے لوک پریت داستاناں وچ بہر ذکر ملدا اے۔ ایس جھیل دا
ماحول ایناں کہ من کھچواں اے کہ کسے وی منکھ دا حسن توں عشق دی وادی اپڑنا آپ مہارے
کوئی اچرچ گل نہیں۔

جھل کھڈ جھیل:

ناراں توں 50 کلومیٹر دی دوری تے جھل کھڈ دا گراں واقع اے۔ جھیل جھک کھڈ
ایس تھاں توں اک کلومیٹر دی دوری اُتے اے۔ ایس جھیل بارے مقامی روایت مشہور اے کہ
اتھے اک دیوانے نے اڈیاں رگڑیاں سن۔ جدوں اوس نے اپنا پیر زمین پر ماریا تے اوس
تھاں توں پانی نکلتا شروع ہو یاتے فیرو تھے اک جھیل بن گئی۔

جھیل جھل کھڈ اک سوہنی جھیل اے۔ ایس دا پانی گوڑھے نیلے رنگ دا اے۔ ہوا
چلن نال جدوں جھیل دے پانی اندر لہراں پیدا ہوندیاں نیں تاں اک نہ بھلن والا منظر دیکھن
نوں ملدا اے۔ ایس دے کئدے سبزے نال بھرے ہوئے نیں تے ایس دے پانی وچ لال
رنگ دے کنول تر دے رہندے نیں۔ ایس گراں وچ لوک زیادہ مال ڈنگر پال دے نیں تے

گرمیاں وچ کجھ زمین واہی وی کر دے نیں، کیوں جے آوا جائی دے سادھن بہتے نہیں۔ ایس لئی مقامی لوک دودھ تے مکھن دی ورتوں بہت زیادہ کر دے نیں۔ اتھے بنایا جان والا مکھن اپنے سواد پاروں پورے علاقے وچ اہمیت رکھدا اے۔

ایس جھیل توں اک کچی سڑک نوری ٹاپ تک جاندی اے جو ایس تھاں توں 20 کلومیٹر دی وچھاتے اے۔ نوری ٹاپ سطح سمندر توں 13200 فٹ اچا اے۔

جھیل دودی پت سر:

دنیا دی ایہہ خوبصورت جھیل سطح سمندر توں 11500 فٹ اُچی اے۔ بالا کوٹ توں ایس دا فاصلہ 145 کلومیٹر، نارائن توں 60 کلومیٹر تے بیسرتوں 13 کلومیٹر اے۔ ’پت سر‘ ہندکو زبان وچ پانی دے ٹکڑے نوں آکھیا جاند اے۔ دودی دے معنی سفیدی دے نیں دودی پت سر توں مراد ’چٹے پانی دی جھیل‘۔ ایہہ جھیل پیالے دی شکل ورگی اے۔ ایس وچ پانی دیکھن وچ انج جا پدا اے جیویں پیالے وچ دودھ ہووے۔ ایس دا پانی ہوا دیاں لہراں نال اپنا رنگ بدلا دکھالی دیندا اے۔ بیسرتوں اتھے تک دا فاصلہ پنج گھنٹے وچ مکدا اے۔ اچیاں اتے ہون پاروں سیال رت جھیل برف نال ڈھکی رہندی اے۔ گرمی رت وچ ایس دا سپین اچ ٹیسی اتے ہوندا اے۔ ایس جھیل دا وا تا ورن بہوں پرسکون تے من نوں ٹھنڈا پاون والا اے۔ ایس جھیل دے آل دوالے پرستان دا منظر دکھالی دیندا اے۔ پانی وچ برف والے پہاڑاں دا پرچھانواں اک نہ بھلن والا ماحول بنا دیندا اے۔ آل دوالے دی زمین سبزے تے پھلاں نال بھری ہوئی اے۔ سیلانی ایس خوبصورتی نوں اکھ بھر کے نہیں دیکھ سکدا۔ قدرت دے شاہکار تے سوہنے منظر دیکھ کے انسانی عقل حیران رہ جاندی اے۔ خاموش جھیل دے آل دوالے پہاڑاں اتے شام دا منظر بہوں خوبصورت ہوندا اے۔ دوہدے سورج دیاں روپلی کرناں پہاڑاں اتے جمی برف نوں تھوڑے چر لئی سنہرا کر دیندیاں نیں۔ ایس توں پچھوں دور دور تائیں اک ڈونگھی چپ اتردی اے تے کائنات دی ہر شے گواچی گواچی جا پدی اے۔ جھیل دی پرسکون سطح اُتے ہنیرے دارانج شروع ہوندا اے تے فیرو دیکھدے دیکھدے

جھیل دا پانی اکھوں اوہلے ہو جاندا اے۔ جیویں رات ڈونگھی ہوندی اے ڈڈواں، جھینگرتے نڈیاں دیاں واجاں رات دی چپنوں توڑ دیاں ہونیاں سنائی دیندیاں ہن۔ ٹھنڈ بہت ودھ جاندی اے۔ بے کرچن کسے پہاڑ دے پچھوکڑ وچوں نکل کے سامنے آجاوے تاں نظارہ ہور سوہنا ہو جاندا اے ایہہ علاقہ گراں توں ہٹ کے ہے تے غیر آبادی۔ ایس لئی اتھے رہن دا کوئی پر بندھ نہیں تے نہ ای کھان پین دی کوئی سہولت ایس لئی سیلانی عام طور تے کھان پین دا سامان نال لے کے جاندا ہے تے شاموں پہلاں پرت آندے نیں۔ ایس جھیل سوادی ٹراؤٹ چھی وڈی ماترا وچ موجود اے۔ کجھ مقامی لوک شکار کر کے نیڑے دے گراں وچ بیچ کے اپنی روزی روٹی ٹور دے نیں۔

جھیل لولو سر:

دنیا دی پراسرار ایہہ جھیل سطح سمندر توں 11200 فٹ دی اچائی اُتے واقع اے بڑائی توں ایس دا فاصلہ 19 کلومیٹر، ناراں توں 52 کلومیٹر تے بالا کوٹ توں 138 کلومیٹر اے۔ ”لولو“ ہندکو زبان دا شبد اے تے ہندکو لغت وچ ایس دے معنی ”لمی چیز“ دے نیں تے ”سر“ تالاب“ یاں جھیل نوں آکھدے نیں۔ ایس علاقے دی سب توں لمی تے وڈی جھیل اے۔ جو ہلالی شکل وچ اے۔ ایہہ لگ بھگ 2 کلومیٹر لمی تے 150 فٹ ڈونگھی اے۔ ایس دا پانی کالے رنگ دا اے۔ جس وچ طلسماتی کھج ہے۔ آکھیا جاندا اے کہ اکبر بادشاہ دی اک انھی دھی نے ایس جھیل وچ نہاتا سی تے اوس دیاں اکھیاں دی جوت پرت آئی سی۔ پاکستان وچ ایہہ جھیل اپنی شکل (لالی) وچ اک علامتی حیثیت رکھدی اے۔ ایس جھیل توں دریائے کنبہار دا سفر شروع ہوندا اے۔

ایس جھیل دے آل دوالے کالے پانی پاروں اک عجیب جئی اداسی دا راج رہندا اے۔ اتوں حیرانی والی گل ایہہ کہ مقامی لوکاں نے ایس جھیل نال پریاں تے دیوزادیاں دیاں کہانیاں جوڑیاں ہوئیاں نیں۔ جس پاروں واما ورن ودھیرے ڈروالا بن جاندا اے۔ اداسی ویرانی تے افسردی پاروں اتھے کیول سیلانی کجھ چرلئی آندے نیں تے ایہتوں چھیتی

پرت جانندے نہیں ایس دے آل دوالے رچھ، ہرن، مرغ زریں تے بلبل پائے جانندے نہیں
 اتھے اک پودا ”چاہو“ ناں داملد اے۔ آکھیا جاندا اے کہ جے انسان اوس نوں سنگھ لوے
 تاں اوسے سسے بے ہوش ہو جاندا اے۔ ایس پودے دی خوشبو پورے واتا ورن وچ رلی ہوئی
 اے جس پاروں سیلانیوں اتے غنودگی دی حالت رہندی اے۔

حوالہ جات

ایس باب داسارا مواد درج ذیل لکھتاں توں لیا گیا اے۔

- (1) وادی کاغان، سعید احمد سعید، بالاکوٹ، فرینڈز بکس، 1995ء، ص 56
- (2) محمد فیاض عزیز، جھیلوں کی سرزمین وادی کاغان، لاہور: مکتبہ جمال، ص 48 تا 72
- (3) منصف خاں سبحان، وادی کاغان، لاہور، مکتبہ جمال، 2011ء، ص 79 تا 83

آؤ کاغان چلیے

پہلی منزل ہزارہ

ہری پور، ایبٹ آباد، مانسہرہ، بٹاگرام، شانگلہ پارتے کوہستان دے ضلعے ہزارہ ڈویژن وچ شامل ہن۔ شانگلہ پارنوں چھوڈ کے باقی ساریاں تھواواں اتے ہندوکو، پہاڑی، گوجری تے پوٹھوہاری زبان بولی تے سمجھی جاندی اے۔ شانگلہ پار ضلعے وچ لوک بہتیا کر کے پشتو زبان بولدے نیں۔ کاغان یا ترائی ہن پاکستان دے کافی وڈے شہراں توں مانسہرہ یاں بالاکوٹ (گیٹ وے ٹو کاغان) تک بس سروس موجود اے۔ پر کافی چر پہلاں بالاکوٹ تائیں اپڑنا بہوں اوکھا ہوندا سی۔ پہلاں تسی اپنے شہر توں راولپنڈی تائیں بس یاں ریل راہیں اپڑدے سو۔ ایس مگروں ریل راہیں حویلیاں (ہزارہ ڈویژن دا آخری اسٹیشن) تے بس راہیں مانسہرہ اپڑدے سو۔ مانسہرہ توں بالاکوٹ جاون والی بس یا ویگن راہیں بالاکوٹ اپڑ کے رات رکیا جانداسی تاں جے پچھلاں تھکیواں اتاریا جاسکے تے اگلے سفر لئی اپنے آپ نوں ڈھنی تے جسمانی طور تے تیار کیتا جاسکے۔

خوبصورت تے معتدل موسماں دے شہر ہری پور تے حویلیاں:

ہری پور بارے آکھیا جاند اے کہ ایس نوں سکھ جرنیل ہری سنگھ نے وسایا۔ ایہہ شہر کسے سسے سکھاں دا گڑھ ہوندا سی۔ ایس شہر دی اک ہور وجہ ایتھوں دے لاجواب پھل فروٹ تے سبزیاں ہن جو سواد وچ پورے علاقے وچ مشہور ہن۔ ایس توں وکھ ایتھوں دے موسم وچ شدت نہیں اے۔ ٹیلی فون، انڈسٹری آف پاکستان، پاک چین کھاد بناون والا کارخانہ، اسلحہ بناون والے کارخانے توں وکھ کئی نکلیاں وڈیاں فیکٹریاں اتھتے قائم نیں۔ جتھے ملک توں آئے ہزاراں لوک کم کردے نیں۔ کیوں جے ایہہ ضلعی صدر مقام دی اے۔ ایس لئی وپارک

رواق بہت زیادہ ہوندی اے، یا تری ایس شہر دی یا ترا اپنی سواری وچ بیٹھای کر لیندے نیں۔ کجھ میلاں دا چندھ کرن مگروں اک وڈے بورڈ اتے ”حویلیاں“ لکھیاں ہو یا دکھالی دیندا اے۔ موڑ توں اک سڑک حویلیاں تے دو جی سڑک ایسٹ آبادنوں مڑ جاندی اے۔ حویلیاں شہر دا ناں پڑھ دیاں ای بندہ ایس سوچ وچ ڈب جاند اے کہ کسے وڈی حویلی پاروں ایس شہر دانان حویلیاں رکھیا گیا ہووے گا۔ پر ہن وڈی چھڈ کوئی نکی حویلی وی نظر نہیں آندی۔ جدوں میں پہلی واری ریل راہیں حویلیاں اپڑیاں تے حویلی ویکھن دا جتن کیتا۔ چھوٹا جیہا گراں ورگا شہر گھم کے ہائی سکول اپڑیا تے اپنا تعارف مگروں ایس شہر دے ناں رکھن دی حکمت بارے پچھیا سکول دے ہیڈ ماسٹر جو کہ ایم اے تاریخ سن تے ایس علاقے دی بھرویں جانکاری رکھدے سن، نے بڑی شفقت نال دسیا کہ واقعی اتھے کسے زمانے وچ ہک وڈی حویلی ہندی ہائی۔ جیہڑی دوروں ای ہر آوان جاوے والے نوں نظر آندی سی۔ ایس حویلی دی مناسبت نال وقت گزرن دے ایس شہر دانان حویلیاں پے گیا۔ ایہہ حویلی کس دی سی؟ ہن ایس دے آثار کتھے نیں؟ ہیڈ ماسٹر صاحب ایس دا اثر نہیں دے سکے تے نہ ای کوئی کتاب دادس سکے جیہڑی ایہناں دی گل دی تائید کر سکے۔ ایس توں دکھ او ہناں ایس علاقے بارے بہوں ساریاں گلاں دسیاں۔

اک انوکھی یادگار۔ کھوتا قبر:

ہیڈ ماسٹر دیاں گلاں سن کے بڑی حیرت ہوئی کیوں جے بہت ساریاں گلاں آپو گھڑیاں ہو یاں سن۔ کھوتا قبر بارے وی او ہناں کئی گلاں دسیاں جو کجھ انج اے۔ حویلیاں توں چار میل دی وتھ اتے کھوتا قبر گراں اے۔ ایس تھاں دا ذکر میں اپنے اباجی کولوں کئی وار سنیا ہو یا سی۔ ایس بارے او ہناں اک سنی سنائی کہانی وی سنائی سی۔ جو کجھ انج اے ”پرانے زمانے دی گل اے کہ اک بزرگ دھرم پرچار لئی اپنے کھوتے نال اتھے آئے۔ اوس سمے کھوتے ورگا ایس علاقے وچ کوئی جانور اتھے نہیں ہوندا سی۔ لوکاں نے جدوں وڈا

جنور تکیا تاں آکھن لگے ایس نوں کپڑے پوانے چاہی دے نیں اوہناں بوری دے کپڑے سی کے کھوتے نوں پوادتے۔ بزرگ نے اوہناں نوں بہت ہکلیا پر اوہ باز نہ آئے تے اوہناں کھوتے دا گھلا گھٹ کے مارتا تے فیر بزرگ دی نشانی و جھوں دب کے ڈھیری اپر قبر بنا دتی تے لوکاں نے اوس نوں زیارت گاہ بنا لیا۔

ہیڈ ماسٹر کولوں جدوں ایس سنی ہوئی کہانی دی تصدیق کرنا چاہی تاں اوہناں وی تصدیق کیتی کہ واقعی ایجھے اک کھوتے وی قبر ہے تے ایس قبر دے پچھو کڑ وچ ہزارے دی اک لوک داستان چھپی ہوئی اے۔ ایس داستان نوں اوہناں انج بیان کیتا۔

”کھوتا قبر دا گراں شاہراہ ریشم دے بالکل نال شمال ول ہے۔ ہک پہاڑی ندی ایس دے دامن نوں کھئیے کے لنگھدی اے۔ ہریاں بھریاں زمیناں ایس علاقے نوں ہور وی سوہنا کردیاں نیں۔ ایس تھاں اتے میدانی سلسلہ ختم ہوندا تے اچے پہاڑاں دا سلسلہ شروع ہوندا اے۔ ایسٹھوں ضلع اہیٹ آباد دیاں حداں شروع ہوندیاں نیں۔ کھوتا قبر ایہناں پہاڑیاں دے دامن وچ واقع اے۔ ایس علاقے دا ناں کھوتا قبر کیوں پیا ایس دے پچھو کڑ اک دلچسپ کہانی بیان کیتی جاندی اے پر ایس گل دا کوئی مقامی بندہ متار نہیں کر سکیا کہ ایس علاقے نوں کھوتا قبر توں پہلاں کیہ آکھیا جانداسی؟ کہانی کجھ انج اے ”لگ بھگ سووڑھے پہلاں دی گل اے کہ ایس علاقے وچ سبحان ناں دا اک بندہ رہنداسی۔ ایس بندے نوں ایس دیاں خدا داد صلاحیتاں تے تقویٰ پاروں علاقے وچ عزت و احترام دی نگاہ نال دیکھیا جانداسی۔ ایس توں وکھ اوہ بہادر سورماتے دولت والا وی سی۔ ایس دے دسترخوان تے امیر غریب سارے جمع ہوندے سن۔ ایس دے باوجود ایس دی زندگی فقیرانہ تے درویشانہ سی تے امیری پاروں اوس کدے وی تکبر نہیں سی کیتا۔

ایس کول بہت سارے ڈنگروی سن جس وچ اک وڈی گنتی گھوڑے تے کھوتیاں دی

سی۔ بڑے اچھے دی گل اے کہ سارے وچوں اوس نوں اک کھوتا سب توں ودھ عزیز سی۔ اوس ایہہ کھوتا بڑے پیار نال نکا جیا لیا سی جو ہن جوان ہو گیا سی۔ اوہ کھوتا وی اپنی خوبیاں پاروں دوسرے کھوتیاں توں وکھرا سی۔ سبحان نوں ایس کھوتے نال تے کھوتے نوں اپنے مالک نال انتاں دا پیاری سی۔ ہر دیکھن تے سنن والا ایس دی تعریف کہتے بغیر نہیں سی رہ سکدا کہ ایہہ اپنے قبیلے وچوں اپنے ورگیاں توں وکھرا ہون پاروں لوکائی دی نظراں دا مرکز سی۔ اطاعت، فرمانبرداری، عجز و انکساری ایس کھوتے دیاں اگھڑیاں خوبیاں سن۔ سبحان تے ادھے کاماں نوں ایس کھوتے دیاں جماندر و خصوصیات اتے کدے کوئی اعتراض نہیں سی ہویا کھوتیاں وچ احمقانہ ڈھیٹ پن جماندر ہوندا اے پر ایہہ کھوتا باقی دے کھوتیاں توں بہوں وکھرا سی۔ سبحان نے کدے وی ایس نوں سوٹی نال نہیں سی ماریا۔ کھیت وچوں ان (غلہ، اناج) لیا نا ہووے یاں پہاڑاں اپروں لکڑاں یا فیر چشمیاں توں پانی لیا نا ہووے ایہہ کھوتا سب توں اگے ہوندا سی۔ ایہہ اپنا فرض پورا کرن لئی ہمیش تیار رہندا تے ایس کدے اپنے مالک نوں شکایت دا موقع نہیں سی دتا۔

بہت سارا سماں لنگھن مگروں ایس کھوتے دیاں دھماں آل دوالے دے علاقے وچ پے گئیاں۔ دوروں لوک ایس کھوتے نوں دیکھن لئی آندے تے ایس دے گن گاندے۔ سبحان اپنی دریا دلی، بہادری تے سخاوت پاروں ایناں مشہور نہ ہو سکيا جنی شہرت ایس نوں ایس کھوتے پاروں ملی۔ ایس کھوتے نال وفاداری دا ایہہ حال سی کہ سبحان خان دے پالتو کتے وی ایس دے برابر نہیں سن کھلونڈے۔ رات دے پچھلے پہرو وی ایہہ کھوتا جاگدا رہندا تے تھوڑی جی ہل جل پاروں ہوشیار ہو جاندا۔ ایہو کارن سی سبحان خان ایس علاقے دے دو جے زمینداروں نالوں چنگی نیند سوندا سی۔ اک وارداد ذکر اے کہ کچھ ڈاکو ایس علاقے وچ آگئے۔ اوہناں ایس کھوتے دے بہوں چرچے سننے تے اوہ ہرل ایس نوں لینا چاہندے سن۔ اوہ

ایہہ دی جان دے سن کہ سبحان خان اپنے کھوتے نال بہوں پیار کردا اے ایس لئی اوہ اوس نون کسے دی مل تے نہیں ویتچے گا۔ اوہناں وڈی ہوشیاری نال رات دے ہنیرے وچ ایس کھوتے نون اغوا کر لیا۔ سویر ہوندے ہی سارے گراں وچ افسوس داما حول بن گیا۔ لوک افسوس لئی سبحان خان کول آون لگ پئے۔ لوکائی دے ایس وطرے توں وکھ کہ انج جا پداسی کہ سبحان خان دا کوئی سکا پورا ہو گیا ہووے۔ اوہ بڑا بے چین تے دکھی ہو یا۔ کجھ لوک آکھ دے نیں کہ سبحان خان دی حیاتی وچ ایہہ پہلا دن ہائی جدوں لوکاں اوہدیاں اکھیاں وچ اتھر وکتے۔ ہر آون والا کھوتے دیاں صفتاں پہلے والے منکھ توں ودھ کے کرداسی۔ اوس دن سبحان خان دے گھریں چلہا وی نہ بلیا۔ سارا پر یوار بھکھا رہیا۔ انج لگداسی کہ کہ ایس گھر دا کوئی جی چڑھائی کر گیا ہووے۔ اوس نوکراں توں دکھ گراں دے گھبرو آں نون کھوتے دی سوہ لاون لئی آل دوالے دے پنڈاں ول گل دتا پر سارے لوک تھک ہار کے خالی ہتھیں پر تے۔ کھوتے دی کوئی سوہ نہ لگی۔ ہر آون والے نال مل کے سبحان خان دی نراشتا وچ وادھا ہوند گیا۔

اخیر سبحان خان صبر کر لیا پر اوس دن مگروں اوہ اکثر اداس رہندا سی۔ اوس دی پرہیز گاری تے درویشی وی اوس نون ایس ماڑی گھٹنا توں نہ بچاسکی۔ انج کافی سماں بیت گیا۔ ڈاکو کھوتے نون اپنی دور لے گئے جتھوں جانور لئی پر تنا اک اوکھی گل سی۔ اک دن اوہ سویرے سویرے اپنے کھیتاں ول جا رہیا سی کہ اوس تکیا کہ اوہ کھوتا اوس دے گھر دے باہر بیٹھا ہو یا اے اوہنوں تک کے اوہ آپ مہارے اوہدے ول نسیا تے اوہدی گردن تے منہ نون اپنیاں بانہاں وچ لے کے پیار کردیا رہیا۔ کھوتے دی حالت توں اوس اندازہ لایا کہ اوہ ڈاکواں کولوں جان بچا نکلیا اے تے لماں پندہ ہوون کارن اوس دی حالت کافی خراب ہو گئی اے۔ ایہہ دن سبحان خان لئی خوشیاں بھریا دن سی۔ اوس دل کھول کے غریباں وچ خیرات وٹڈی تے ربی شکر ادا کیتا کہ اوس داسوہنا کھوتا اوس نون مل گیا اے۔

ایہہ اٹھارویں صدی دی گل اے کہ ایس علاقے توں چار پنچ میلاں دی تھتے آباد اک گراں اتے دشمنان ہلہ بول دتا۔ ایس گراں وچ کجھ مسلماناں دے گھر وی سن۔ دشمنان آل دوالے دے سارے گراواں نوں گھیر لیا۔ کھوتا قبر دا گراں کیوں جے سڑک اتے آباد سی ایس لئی مسلمان مجاہداں ایس گراں وچ کیمپ لایا۔ مجاہداں ایسے رستے پہاڑاں وچ جا کے دشمنان دا مقابلہ کرن دا جتن کیتا۔ سبحان خان نے وی ایس یدھ وچ بھاگ لیا دشمنان ایس علاقے دی گھیر بندی انج کیتی کہ مجاہداں تک لوڑ پیندیاں شیواں دا اپرٹنا بہوں مشکل ہو گیا۔ کجھ رضا کار جو مجاہداں نوں شیواں اپرٹاندے سن اوہ دشمنان دے ہتھے چڑھے جہناں نوں تھان اتے شہید کردتا گیا۔ ایہناں مجاہداں دے نال سبحان خان دا کھوتا وی سامان لے کے جاندا سی۔ ایہناں دی شہادت توں دو تن دن بعد ای خوراک دی فراہمی دا سلسلہ ٹٹ گیا۔ پر مجاہد بھکھے ترہیا لے لڑ دے رہے۔ دشمن نے ایہناں دوالے گھیرے نوں ہور تنگ کردتا تے انج کسے وی مجاہدی پنچ میل دا پنڈھ طے کر کے کیمپ وچوں خوراک لے کے مجاہداں تائیں اپرٹنا بہوں اوکھا ہو گیا۔ کیوں جے دشمن نے مجاہداں دی حرکت اتے نظر رکھن لئی پہاڑاں اتے مورچے بنا دتے سن۔

ایسے سوچ وچ ہک دن سبحان خان نے سوچیا کہ کیوں نہ اپنے وفادار کھوتے دے ذمے مجاہداں تائیں خوراک اپرٹون دا کم لایا جاوے۔ سبحان خان نے اشاریاں راہیں اپنے کھوتے نوں خوراک لیاون دا آکھیا۔ کھوتا او تھوں چل کے سدھ کیمپ وچ اپرٹیا کیمپ دے نگران ایہہ تک کے ڈاڈھے حیران ہوئے کہ کوں ایہہ کھوتا آپوں یدھ دے میدان وچوں کیمپ تائیں آیا۔ فیروہناں نوں خیال آیا کہ سبحان خان دے ایہہ کھوتا اپنیاں غیر معمولی صفتاں کارن پورے علاقے وچ مشہور اے۔ ہو سکدا اے کہ سبحان خان نے ایس نوں خوراک لیاون لئی بھیجیا ہووے۔ نگران نے کھان پین دا سامان ایس دی کنداتے لد دتا تے ربی بھر وے اتے ایس نوں میدان جنگ ول گھل دتا تے انج ایہہ سلسلہ کافی دناں توڑی چلدا رہیا۔

آخر کسے مجھ نے دشمنوں کو اطلاع دتی کہ مجاہدوں نے کیمپ توں خوراک لیا دن داکم ہک کھوتا پیا کر داہے۔ ایس خبر توں مگروں اوہناں آون جاون والے رستیاں دی نگرانی چوکھی کر دتی تے پہاڑی کھائیاں دے اوکھے رستیاں اُتے وی سپاہی مقرر کر دتے تاں جے مجاہدوں دی حرکت اتے نظر رکھن دے نال جے کر کوئی کھوتا کھالی دیوے تاں اوس نوں وی پکڑ لوون۔ ہک دن کھوتا مجاہدوں لئی خوراک لے جاون واسطے کیمپ ولے جا رہیا سی کہ دشمن نے اوس نوں تکیا تے تھاں اتے ای مار دتا۔

ایسے دوران مجاہدوڈی بہادری نال لڑے جس پاروں جنگ دا پلڑا اوہناں دے حق وچ ہو گیا۔ دشمنوں ہار ہوئی تے اوہ ایس علاقے توں نسن تے مجبور ہو گئے۔ مسلماناں فتح دا جشن منایا۔ سبحان خان جنگ مکن مگروں اپنے کھوتے بارے بڑا پریشان سی کیونجے اوس دا کھوتا کافی دنوں توں کیمپ ولوں مڑیا نہیں سی۔ اوس دا خیال دا کیمپ دے بندیاں اوس نوں روک لیا ہووے گا۔ جت توں پچھوں جدوں سبحان خان مجاہدوں نال گراں پرت رہیا سی تاں اوس نے تکیاہ اوس دا کھوتا ایک ڈونگھے کھڈ وچ مر یا پیا اے۔

سبحان خان لئی ایہہ اک بہوں وڈا صدمہ سی۔ اوہ اپنے وفادار ساتھی دی موت اتے بہوں دکھی ہو یا۔ اوس دی حالت ویکھ کے سارے لوکاں ہک زبان ہو کے آکھیا کہ ایس جنگ وچ اک بے زبان نے وی اپنی جان دتی اے۔ ایس توں مگروں ایہہ طہ کیتا گیا کہ اوس دی لاش کھڈ وچوں کڈھ کے سبحان خان دے گراں لے آندی جاوے تے او تھہ دب دتا جاوے۔ مجاہدوں انج ای کیتا۔ اوہناں اوس وفادار جانور نوں بڑے آرد دے نال گراں وچ گھنے رکھاں دی چھاں پٹھ دب دتا تے انج ایہہ علاقہ کھوتا قبر دے ناں نال مشہور ہو گیا۔ اج وی ایس کھوتے دی قبر سڑک توں ادھا میل دی وٹھ اتے ہک بٹے اتے موجود اے تے دوروں آون والیاں نوں نظریں آندی اے۔ جدوی ایس علاقے دے لوک ایس کھوتے دی کسے داستان دا

ذکر کر دے ہن تاں او ہناں دیاں اکھاں وچ بہجوا آپ مہارے جان دے نیں۔

ابیٹ آباد:

حویلیاں توں نکلدے ای دور پہاڑاں اتے نکلے نکلے گھر نظر آنا شروع ہو جان دے
 نیں۔ ایہہ پاکستان دے خوبصورت شہراں وچوں اک خوبصورت شہر اے۔ ایہہ علاقہ اپنے
 قدرتی حسن واسطے پاکستان بھر وچ مشہور اے۔ ڈویژنل ہیڈ کوارٹر ہون پاروں اتھے زندگی
 دیاں ساریاں سہولتاں موجود نیں۔ تعلیمی تے و پارک لوڑاں پاروں دو جے علاقیاں توں لوکاں
 دی بہوں وڈی گنتی ایس شہر وچ آوے نیں جس کارن ایس شہر دی آبادی بہوں ودھ گئی اے
 ۔ ایس شہر وچ بہوں سارے چھوٹے وڈے تعلیمی ادارے موجود نیں۔ جیہناں وچ برن ہال
 کالج تے ایوب میڈیکل کالج اگھڑ ویں تعلیمی ادارے ہن۔ ایس شہر دا موسم سیال رتے بہوں
 ٹھنڈا ہوندا اے۔ کدے کدے پہاڑاں توں وکھ دھرت اتے وی برف باری ہو جان دے اے۔
 برف بائی نہ وی ہووے گلیات تے ٹھنڈیانی نیڑے ہون پاروں ٹھنڈ بہتی رہندی اے۔
 گرمیاں وچ موسم خوشگوار رہندا اے۔ رب نے ایس شہر نوں بہوں سوہنا بنایا اے۔ کتے اچا
 تے کتے نیواں۔ ایس اونچ نیچ نے ایس شہر دی خوبصورتی وچ بہوں وادھا کیتا اے۔

ایس شہر دے اک پاسے ٹھنڈ پانی دا سوہنا مقام تے دو جے پاسے پہاڑاں اتے
 گلیات واقع اے جو اپنے فطری حسن پاروں ساری دنیا وچ مشہور اے۔ شہر وچ واقع شملہ
 پہاڑی وی دلکشی وچ لاجواب تھاں اے۔ اپنی سواری توں وکھ کرائے دی سواری راہیں وی
 اتھے جایا جاسکدا اے۔ ایس پہاڑی اتے کجھ کھان پین دیاں دوکاناں موجود نیں جتھوں ہر
 شے مل سکدی اے۔ شام ویلے کجھ عاشق مزاج لوک اتھے ڈب دے سورج دا نظارہ ویکھن لئی آ
 جان دے نیں تے مڑرات نوں بلدیاں بتیاں وچ شہر دا نظارہ کر کے پرت دے نیں۔ انج ای
 سیالاں وچ کئی عاشق لوک اپنے دل اتے لگے پھٹاں نوں سنہری دھپ داسیک دیندے وکھالی

دیندے میں۔ شملہ پہاڑی توں جتھے دن دے سے پورے شہر دا نظارہ کیتا جاسکدا اے او تھے رات ویلے شہر دا نظارہ دیکھن دے قابل ہوندا اے۔ کیوں جے پہاڑاں اتے بنے وڈے وڈے گھراں اندر جدوں بلب بلدے ہن تاں ایہناں دی روشنی چمکدے ہوئے تاریاں وانگ دکھالی دیندی اے۔ ایس شہر دی صفائی ستھرائی وی دیکھن جوگ اے۔

ایٹ آبادی مشہور مسیت جس نوں الیاسی مسیت آکھیا جاندا اے ایس نوں دیکھن توں بنا تہاڈی ایس شہر دی یا ترادھ چمکدی رہوے گی۔ ایس مسیت دی اساری بارے وی کئی کہانیاں پرچلت ہن۔ ہر ایہہ ساریاں کہانیاں سیہ گزٹ نہیں، جے کرسناون والے کولوں کوئی ثبوت منگیا جاوے تاں جواب ملدا اے ”میں ایہہ گل اپنے بزرگاں کولوں سنی سی“ کجھ لوک آکھدے نیں کہ ایس دی اساری وچ انساناں توں دکھ جناں وی حصہ لیا۔ جس دا ثبوت پانی دے تالاب وچ پیا اوہ وڈا پتھر اے۔ لوکاں دے بقول اک جن نے اپنے استاد دے حکماں دی انگھنا کیتی سی سزا وچھوں استاد ہوراں اوس جنوں پتھر بنا داتا تے مڑ پانی دے تالاب وچ سٹ دتا۔ تالاب وچ پانی قدرتی چشمے دا آندا اے کیوں جے پانی رکدا نہیں ایس لئی وادھو پانی اک یکے کھال راہیں باہر نکلد اے۔ گرمیاں دی رتے وڈی گنتی وچ لوک ایس تالاب دے ٹھنڈے پانی وچ نہاون تے مسیت دی خوبصورتی دیکھن آندے نیں۔ ویسے وی لوکاں دا رش ہر ویلے لگا رہندا اے۔

اک بندے دسیا کہ مسیت جناں اساری اے۔ جن ایس تھان اتے اک اللہ والے کولوں قرآن پاک دی تعلیم حاصل کرن آندے سن۔ جدوں تالاب وچ پئے پتھر بارے پچھیا گیا تاں اوس بندے نے دسیا کہ اساری سے اک جن دی پیر تلکن نال تالاب وچ ڈگ کے موت ہوگئی تے اوہ جن مرن مگروں پتھر دا ہو گیا۔ ایس سوال دے جواب وچ کیہ کسے مرن والا جن یا پڑھن والے جناں وچوں کسے نوں دیکھیا سی؟ اوس آکھیا کہ نہیں اوہ کیوں استاد ہوراں

نوں ہی دکھالی دیندے سن۔ ایسے بندے دے بقول ایس مسیت وچ حالے وی جن رہندے
نیں۔ نماز تے سبق پڑھدے نہیں۔ کسے نوں تنگ نہیں کر دے تے نہ دکھالی دیندے نہیں۔
صرف اک استاد صاحب نوں دکھالی دیندے نہیں تے اوہناں کول آندے وی نہیں۔ جدوں
استاد ہوراں دے ناں بارے پچھیا تاں ناں مولانا محمد یعقوب ہزاروی دسیا تے نال ایہہ وی
دسیا کہ اوہ ہن ایستھوں چلے گئے نہیں۔

ایس شہرنوں جے کر پارکاں (باغاں) دا شہر آکھیا جاوے تاں کجھ غلط نہ ہووے گا۔
کیوں جے فوجی شہر ہوون کارن وڈے باغ اپنی صفائی ستھرائی تے پھلاں دی سندر تاپاروں ہر
آون والے دادھیان اپنے ول کھچدے نہیں۔ وڈی گنتی وچ باہروں آون والے یا تری تے
بال شام نوں یادگار بناون لئی ایہناں وچ آندے نہیں۔

ایس شہر دی ہوندا بارے وی اک دلچسپ کہانی بہت ساریاں لکھتاں وچ موجوداے
آکھیا جاندا اے کہ پرانے زمانے وچ جتھے اج ایٹ آباد شہر موجوداے او تھے اک وڈی جھیل
ہائی تے سسے دی مہاڑ بدلن نال ایس دے پانی نے غازی علاقے دیاں ڈونگھیاں تھواواں ول
منہ کیتا تے ایہہ علاقہ سک کے اک وادی داروپ دھار گیا۔

ایہہ شہر میجر ایٹ نے انگریز راج آباد کیتا۔ ایس بندے دا پورا ناں میجر جیمز ایٹ
سی۔ اوس نوں ایس دی قابلیت پاروں ایس شہر دا ڈپٹی کمشنر مقرر کیتا گیا سی۔ میجر ایٹ نے
اتھے بہت سارے اساری دے کم کیتے جس دی وجہ توں لوک اوس نال بہت پیار کر دے سن
۔ ایس شہر دے پرانے ناں بارے آکھیا جاندا اے کہ ایٹ آباد دا پرانا ناں ”رش دامیدان سی
“رش شہرشی توں نکلیا اے۔ رشی بدھ مت دے منن والیاں نوں آکھیا جاندا اے۔ کسے سسے
اتھے بدھ مت دے منن والیاں دی وڈی گنتی آباد دسی جس کارن ایس علاقے نوں بہت
عرصے تائیں ”رش دامیدان“ وی آکھیا جاندا رہیا اے۔ اک وڈی اچنے دی گل اے کہ اتھاس

دی کوئی لکھت وی ایہہ سماں نہیں دسدی۔ میجر ایبٹ نوں ایس شہر دانال انتاں دی محبت سی۔ جدوں اوس نوں نوکری توں فارغ کر کے برطانیہ گھل دتا گیا تاں اوہ باقی دی زندگی ایبٹ آباد نوں نہ بھلا سکیا۔

ایس شہر نال کئی یاداں جڑیاں ہوئیاں نیں۔ پہلی یاد کجھ انج اے۔ اتھھے ڈاکٹر تاج محمد ماہر امراض تپ دق دا کلینک جناح روڈ اتے سی۔ جتھے میں مسلسل پنج ورھے تائیں۔ اپنے نکلے بھرا محمود احمد نوں جو دنداں دی تپ دق داروگی سی، ہر جتھے مہینیاں مگروں چیک اپ لئی لے کے آندا ساں۔ میرا ایہہ بھرا ایس ڈاکٹر دی نگرانی ڈاڈرنی بی ہسپتال وچ زیر علاج رہیا۔ ایہہ ہسپتال پاک فوج چلارہی سی۔ جتھے عام آدمی بہوں تھوڑے خرچے اتے اپنائی بی دا علاج کروا سکدے نیں۔ ڈاکٹر صاحب نے اتھھے وی نکا اجیہا ہسپتال بنایا ہو یا سی۔ کئی وار ڈاکٹر صاحب نے نکلے نوں کجھ دناں لئی اتھھے داخل کیتا جس کارن کئی وار شہرنوں دیکھن دامو ق ملیا۔

دوجی یاد اک تلخ یاد اے۔ 1990ء دیاں گرمیاں وچ گورنمنٹ کالج بھاول نگر دے طالب علماں نوں کاغان وادی دی سیر لئی لے کے گیا۔ گورنمنٹ کالج ایبٹ آباد دے ہاسٹل وچ قیام سی۔ ہاسٹل ناظم نے آکھیا کہ تسی سویرے دے ناشتے دا سامان لے کے آؤ۔ ساڈا باورچی تہاں نوں ناشتہ بنا دیوے گا انج تھاڈے پیسے بیچ جاؤن گے۔ طالب علماں دے مشورے توں مگروں ناشتے دا سامان نوں لے آکے دے دتا۔ سویرے جدوں سارے طالب علماں ناشتہ شروع کیتا تاں پتہ لگا کہ اک طالب علم جس دا ناں شاہد واہلہ سی تے جو اوس ویلے دے پرنسپل دا پترسی اوس ناشتہ من پسند نہ ہوون پاروں شیشے دی پلیٹ نوں زمین اتے سٹ کے توڑ دتا جس پاروں پلیٹ دے نقصان پاروں ناشتہ وی ضائع ہو گیا۔ میرے نالوں میرے ساتھی پروفیسر محمد نواز لنگاہ نوں بہوں غصہ کیتا تے اوس نوں بناں کرائے دے واپس پرتا دتا تے ایس دی اطلاع پرنسپل صاحب نوں وی کردتی گئی۔ جاندے ہویاں اوس طالب علم نے

پروفیسر ہوراں نال منہ ماری وی کیتی جس دا اوس دے ساتھیاں وی برامنا یا۔

دوجی یاد رلی ملی اے۔ ایس وار قیام گورنمنٹ کالج منڈیاں (نواں شہر ایٹ آباد) وچ سی۔ شام دے کھانے مگروں ہاسٹل دے ناظم بیٹا لب علماں نوں دسیا کہ اتھے سینماں وچ طالب علماں نوں طالب علم کارڈ اتے ٹکٹ وچ ادھی (پنجاہ فیصد) رعایت ملدی اے۔ ایہہ سن کے سارے طالب علم فلم دیکھن لئی تیار ہو گئے۔ کیوں جے اسیں بہت تھکے ہو گئے ہونے ساں ایس لئی طالب علم نوں کجھ ضروری مت دیاں گلاں سمجھا دے مقامی طالب علم نال گھل دتا گیا تے آپوں اوہناں دے پرتن دی اڈیک شروع کیتی۔ رات گیا رہ و جے دے نیڑے کجھ پلس والے ایہناں نوں چھڈن آئے۔ کیوں جے ایہناں طالب علماں فلم دیکھن توں بعد پلس والیاں دے شناخت چکھن دے سمے اوہناں نوں رج کے جگتاں ماریاں۔ جہناں نوں اوہناں دا بہت غصہ سی اوہ کیوں طالب علماں دی بد تمیزی دی شکایت کرن لئی نال آئے اوہناں آکھیا کجھ وی نہیں کیوں جے اوہناں چنگے پروہن چار ہوون دا ثبوت دتا۔ جدوں اوہناں ساری گل دسی تاں ساہنوں بہوں شرمندگی ہوئی، فیر طالب علماں کولوں معافی منگوائی تے آپس وچ چھیاں پائیاں۔

ایٹ آباد دی پر فضا ماحول وچ یا تری ودھ توں ودھ دودن گزار سکدا اے۔ کیوں جے دودناں وچ ایس شہر دی یا تری پوری ہو جاندی اے۔ ایس توں مگروں اک دن لئی ٹھنڈ پانی جایا جاسکدا اے یاں نتھیا گلی تے ایویہ۔ اکثر دیکھن وچ آیا اے کہ بہتے یا تری کاغان توں پرت دے ہوئے گلیات یا تری لئی جان دے نیں جد کہ اگانہہ جاون والے یا تری مانسہرہ ول منہ کر دے نیں۔ اسیں وی انج ای کیتا۔

مانسہرہ:

ایٹ آباد توں پنڈرہ میل دی وتھ تے شاہراہ ریشم تے شاہراہ کشمیر اتے مانسہرہ دا پرانا

تے اتہاسک شہر واقع اے۔ یا تری آل دوالے دی قدرتی خوبصورتی دا آئند ماندے ہویاں چھیتی ای مانسہرہ اپڑ چاندے نیں۔ ایہہ شہر وی پشاو رنگ پرانا تے بدھ رہتل دامر کزر ہیا اے۔ اج وی کئی گراواں دے کچھ پنڈاں وچ راجہ اشوک دے پتھراں اتے لکھے ہوئے فرمان موجود نیں اک روایت مطابق ایس شہر داناں جرنیل مان سنگھ دی نسبت پاروں مانسہرہ ہویا تے اک ہور روایت موجب کسے امان خان دے ناں پاروں ایس شہر نوں مانسہرہ آکھیا جاندا اے امان خان اک مسلمان فاتح سی تے جدوں اوہ ایس علاقے وچوں لنگھیا تاں لوکاں اوس نوں پھلاں دے سہرے پوائے جس کارن امان داسہرا توں ہوندیاں ہویاں ہن مانسہرہ ہو گیا۔

جدوں پہلی وار ایس شہر وچ آیا تاں ویلے شاماں پے چکیاں سن۔ کچھ سمجھ وچ نہیں آ رہیا کہ کیہ کیتا جاوے؟ رات اتھے ای رکیا جاوے یاں بالا کوٹ جائے۔ بھانویں کہ تھکیاں بہتائیں سی پر اوپر ایشہر ہون کارن فیصلہ کرن وچ کافی اوکھ ہو رہی سی۔ لہذا پہلاں ایہو فیصلہ ہویا کہ اڈے توں باہر نکل کے کسے ہوٹل توں چاء پیتی جاوے تے اتھے بہہ کے اگانہہ جاوے یاں اتھے ای رہن دا فیصلہ کیتا جاوے گا۔ چاء پین سے ایہہ فیصلہ ہویا کہ اک وار بالا کوٹ جاوے دی کوشش ضرور کرنی چاہی دی اے جے ویگن مل گئی تاں بالا کوٹ جا کے رات گزاری جاوے گی نہیں تے اتھے ای رکیا جاوے گا۔ جدوں چاء پیوں توں پچھوں ویگن اڈے توں بالا کوٹ جاوے والی ویگن بارے پچھیا گیا۔ تاں پتہ لگا آخری کوچ وچ کچھ سیٹاں خالی نیں تے ایس توں مگروں کوئی گڈی بالا کوٹ نہیں جاوے گی کیوں جے بالا کوٹ جاوے داراہ جنگل وچوں لنگھدا اے تے جنگل والا راہ محفوظ نہیں اے۔ ایس موقع نوں غنیمت جاندے ہویاں ویگن دی چھت اپر اپنا سامان بٹھیا تے اوس دے چلن دی اڈیک شروع کیتی۔ تھوری دیر مگروں ویگن نے بالا کوٹ ول سفر شروع کیتا۔ شام توں رات ہوون دا منظر مینوں ہمیشہ بہوں سوہنا لگدا اے ایس لئی میں ڈب دے ہوئے سورج دا نظاہ تکن لئی باہر پہاڑاں ول ویکھنا شروع کردتا۔

پہاڑاں اوہلے ڈبڈے سورج تے سارے ماحول نوں سوہناتے یادگار بنا دتا۔ ایس توں مگروں سرمئی شام کالی رات وچ ڈھل کے جتھے ماحول نوں خوف زدہ بنا رہی سی او تھے دور جنگل وچ کسے گھر وچ بلدیاں دیویاں دی لاٹ تاریاں ہار معلوم ہوندی سی۔ جدوں کوئی آگے توں ویکن آ جاندی تاں کچھ پلاں ای چانن ہوون کارن حیاتی دی ہوند دا پتہ لگداتے مڑ ہنیرا ہوون پاروں ایہہ سڑک اوس اجاڑ تھان دا اک حصہ بن جاندی۔ گڈی کالی رات دے ہنیرے وچ زگ زگ سڑک اتے بالا کوٹ ول ودھ رہی سی۔ جنگل دی گہری چپ تے گھنا ہنیرا اک طرح دی وحشت طاری کر رہی سی۔ ہوا وی ٹھنڈی ہو گئی سی جس پاروں ویکن دی باری والا شیشہ بند کرنا پیا۔ بالا کوٹ ہوٹل بارے آپس وچ گلاں کر دے بالا کوٹ اپڑیں۔ ہنیرے وچوں چانن وچ آون تے رب دا شکر ادا کیتا۔

بالا کوٹ اپڑن ویلے رات دا ہنیرا گوہڑا ہو چکیا سی۔ پہاڑاں اتے بنے گھراں وچ بلدے بلب بہوں سوہنا نظارہ پیش کر رہے سن۔ ہوا بہوں تیز ہو گئی سی۔ گڈیاں دی آوا جائی گھٹ ہوون پاروں پورے شہرنوں اک عجیب جیہی چپ نے اپنے کلاوے وچ کس لیا سی۔ دریا دا تیز پانی کھپ پاندا اگانہ نوں ودھ رہی سی۔ ہوٹل لکھن توں پہلاں رات دا کھانا کھاؤن دا فیصلہ ہو یا کیوں جے ساریاں نوں رجھویں بھکھ لگی ہوئی سی۔ جس ہوٹل توں کھانا کھا ہدا۔ اوہدے کولوں سستے تے صاف ستھرے ہوٹل بارے پچھیا۔ اوس نے دسیا ساڈے کول دی کرائے اتے دیون لئی کچھ کمرے نیں۔ جے تہانوں پسند آ جاؤن۔ کرایہ وی دو جے ہوٹلاں توں گھٹ اے تے سویر دے ناشتے لئی تہانوں کتے ہور جاؤن دی لوڑ وی نہیں پوے گی۔ سو کمرہ ویکھیا۔ بس مناسب ای سی۔ تھکیویں پاروں ایسے ہوٹل نوں غنیمت جانا۔ بیگ چکے تے چھیتی ای ہوٹل دے کمرے وچ اپنے بیڈا تے لے پے گئے۔ نیندر نے چھیتی ای اپنی بکل وچ لے لیا تے تھوڑی دیر وچ دنیا توں بے خبر ہو گئے۔ میں وی اپنے دوستاں وانگ خراٹے بھرن لگ پیا۔

شہیداں داشہر بالا کوٹ:

رات گوہڑی نیندرستے کسے نوں کوئی ہوش نہیں کون کتھے ستاے؟ سویرے فجر دی نماز ویلے آپ مہارے اکھ کھل گئی۔ بالا کوٹ وچ ایہہ میری پہلی سویری سی۔ تھکیواں اترن پاروں دل بہت مطمئن سی۔ نماز پڑھن مگروں سارے سنگی دی جاگ پئے تے اسیں کمرے وچوں باہر نکل برانڈے وچ پیاں کرسیاں اتے آبیٹھے۔ ٹھنڈی ٹھنڈی دا آنندمان دے ہوئے پہاڑاں نوں تگن لگے اک عجیب اجیہی خوشی پورے اعصاب اتے چھارہی سی۔ اچے پہاڑ ہرے بھرے دکھائی دے رہے سن۔ ول کھاندی سڑک آندیاں جانڈیاں گڈیاں نوں دیکھن دی اپنی ای چس سی۔ دریائے کنہار دا صاف پانی ایتھوں دکھالی دے رہیاسی۔ بھانوی کہ دریا ہوٹل توں کجھ وتھ اتے وگ رہیاسی۔ پروگدے پانی داشورا بنیاں سی بالکل نیڑے ای وگدا محسوس ہو رہیا سی۔ بالا کوٹ دی صاف ستھری ہوا وچ جنگلی پھلاں تے رکھاں دی خوشبو ہوا وچ رلی ہوئی سی اجیہی ہوائی اسیں شہر دے واسی ترسدے رہندے آں۔ ایہہ سویر میری حیاتی دیاں سوہنیاں سویراں وچوں اک سی جس نوں میں اج توڑی نہیں بھل سکیا۔ دریائے کنہار دیاں تیز تے مقناطیس ورگیاں لہراں مینوں اپنے ول کھچ رہیاں سن ایس لئی میں باقی ساتھیاں نوں اتھے ای چھڈ کے دریا ول ٹریٹیاں حالے ہوٹل داوڈا بوجا بند سی۔ شکر اے چوکیدار کول ای ستیا ہو یا سی جس نے بوجا کھول دتا تے میں دریا دے کنڈے اڑ گیاں۔ میں اک پتھراتے بہہ کے اپنے پیر پانی وچ پاد تے تھوڑی دیر مگروں پیر ٹھنڈے ہوون پاروں ٹنڈلگن لگ پئی۔ اتوں ہلکا ہلکا مینہ شروع ہو گیا۔ جیس پاروں موسم تے آل دوالا ہو سوہنا ہو گیا تے ایہو جیسے موسم نے میری روح تک نوں خش کر دتا۔ میں گلے کپڑیاں نال زندگی دی اک نویں امنگ تے عزم نال ہوٹل پرت کے سب توں پہلے کپڑے بدلے تے اپنے آپ نوں سردی توں بچاون لئی کمبل لے کے لہاں پے گیا۔ مینوں کنب دا ویکھ ساتھیاں رج کے میرا مذاق اڑایا۔ کجھ چر مگروں

ناشتے لئی تھلے آئے تے گرم گرم پراٹھے تے انڈیاں دانا شتہ کیتا۔ اتھے ای ایہہ فیصلہ ہو یا کہ
اج دادن اتھے ای گزار یا جاوے تاں بے سکون نال ایس اتہاسک شہر دی سیر کیتی جاوے۔

بالاکوٹ دریائے کنہار دے دونوں کنڈیاں اتے اچے اچے پہاڑاں دے دامن وچ
واقع وادی کاغان دا اک وڈا اہم تے تاریخی شہر اے۔ کپڑے تبدیل کر کے سب توں پہلا ایس
دھرتی دے محسن سید احمد شہید دے مزار اُتے حاضری دیون واسطے چلے گئے۔ آپ د مزار
مرکزی جامع مسجد سید احمد بریلوی دے نال ای ہے۔ جدوں ایہناں دے مزار اقدس اتے
اساں دعامنگ دے پئے ساں اوس سمے آپ دے سارے حالات زندگی میرے ذہن وچ
گردش کرن لگے۔ سید صاحب 1786ء نوں رائے بریلی وچ پیدا ہوئے۔ آپ دے والد دا
نال سید عرفان شاہ سی جو آپوک وڈے عالم دین سن۔ آپ دے خاندان وچ وڈیاں وڈیاں پر
ہیزگار بزرگ ہستیاں گزریاں ہن۔ بھانویں کہ آپ دی مڈھلی تعلیم واجبی سی پر آپ دارمجان
شروع توں ای فنون حرب ول سی۔ کیوں جے آپ دی شخصیت مجاہدانہ خوبیاں دی مالک سی۔
والد صاحب دی فونگی ویلے آپ ستاراں ورھیاں دے ہن۔ ایس توں بعد آپ دلی چلے گئے
تے شاہ عبدالقادر تے شاہ عبدالعزیز توں فیض حاصل کیتا تے ظاہری و باطنی تے روحانی
منزلاں طے کیتیاں۔ ایس توں مگروں آپ ٹونک چلے گئے تے امیر محمد خان دی فوج وچ
شامل ہو کے اپنیاں جنگی صلاحیتاں پاروں چھیتی ای اچے عہدے تے اپڑ گئے۔ جدوں وی
کدے اسلام اتے اوکھا ویلا آیا تاں قدرت نے کوئی نہ کوئی مرد مجاہد ضرور گھلیا۔ آپ دے سمے
ہندوستان وچ مسلمان قوم مسلسل زوال دا شکار ہو رہی سی۔ لوکائی عقیدہ تو حیدنوں بھل گئی سی
تے ہندوانہ رسماں سماج وچ پھیل گئیاں سن۔ اسلام دشمن قوتاں زور پھڑ رہیاں سن۔ قبر پرستی
عام ہو گئی سی۔ شرک تے بدعات دا دور دورہ سی۔ زنانیاں قبریاں تے جا کے منٹاں منگدیاں تے
چڑھاوے چڑھانڈیاں سن۔ رب دے نال داصدقہ دیون دی تھاں پیراں فقیراں دے نال

دے صدقے دتے جا رہے سن۔ ساریاں رسماں ہندوانہ رنگ و بچ رنگ چکیاں سن۔ اسلام دا صرف ناں ای باقی رہ گیا سی۔ سید صاحب تے اوہناں دے پیر و کارا لیس اوکھے ویلے جدوں مسلمان اپنے دھرم توں بہت دور نکل چکے سن۔ اک مسیحا بن کے سامنے آئے تے بھٹکے ہوئے لوکاں نوں راہ راست لیاون دا ذمہ اپنے سر اتے چکیا۔

آپ نے سارے ہندوستان دا دورہ کیتا تے تھیں تھیں پرچوش تقریریاں کر کے مسلماناں دے دلاں وچ جذبہ جہاد تے جذبہ شہادت پیدا کیتا۔ فیر لوکاں دے اندر جذبہ آزادی دی لہر دوڑ گئی تے جتھیاں دی صورت آپ دے ہتھ تے بعیت کرن لگے۔ سید صاحب دی کوششاں پاروں حالات بدلن لگے۔ مسلماناں دی غیرت جاگ اٹھی۔ ایس سے صوبہ سرحد وچ رنجیت سنگھ داراج سی۔ مسلمان ایس ظلم دے راج وچ بڑی بے چارگی دی زندگی گزار رہے سن۔ ایہناں دے مال، جان تے عزت وی محفوظ نہیں سی۔ مسیتاں وچ بانگ دیون اتے پابندی سی تے مسیتاں دی بے حرمتی عام جیہی گل سی۔ سید صاحب ایہناں حالات توں پوری طرح جانوسن تے آپ نے ایس ظلم و استبداد دے خلاف جہاد دا علم بلند کرن دا فیصلہ کر لیا۔ ایس سلسلے وچ سید صاحب پہلے کوئٹہ بعد وچ افغانستان تے پرت دے ہوئے پشاور گئے جدوں سکھ سرکار نوں ایس گل دی خبر پڑی تاں اوہناں آپ نوں روکن لئی دس ہزار فوج دا اک دستہ گھلیا۔ اکوڑہ خٹک دے مقام تے سکھ فوج نوں مجاہداں ہتھوں شکست دا مونہہ دیکھنا پیا۔ ایس شکست مگروں سکھ سید صاحب کولوں بہت زیادہ ڈر گئے سن۔ آپ دا مقابلہ ہن سکھ سدھے طور تے نہیں سی کرنا چاہندے ایس لئی اوہناں آپ دے خلاف سازشاں دا جال وچھانا شروع کردتا۔ سکھاں نے پشاور دے سرداراں نوں دولت تے قدر دال لچ دے کے اپنے نال ملالیا ایہناں سرداراں دی بے وفائی دی وجہ توں نوشہرہ وچ ہوئے یدھ دے سٹے چنگے نہ نکلے۔ پشاور وچ قیام کرن سے سید صاحب نے حیاتی دے ہر میدان وچ اسلامی قوانین دا نفاذ کیتا تے

لوکائی نوں اسلام دا بھیلیا ہویا سبق یاد کروایا۔ ایس دے برعکس دشمنان کدے وی سید صاحب نوں سکھ داسا نہ لین دتاتے سازشاں دے جال وچ سید صاحب نوں گھیرنے دی کوششاں ہوندیاں رہیاں۔ آپؒ نوں زہر دے کے مارنے دا جتن وی کیتا گیا تے کدے آپ اتے وہابی ہون دا الزام لایا گیا۔ انج عوام نوں سید صاحب دے خلاف کرن دی ہر کوشش کیتی گئی۔ ایہناں سارے عوامل دی وجہ توں سید صاحب ایہہ گل چنگی طرح جان گئے سن کہ مقامی سرداراں تو وفاتے تعاون دی امید رکھنا فضول اے۔ ہن آپؒ نے پشاور چھڈن دا فیصلہ کیتا تے سکھاں دے خلاف جہاد نوں سریوں شمالی علاقیاں ولوں شروع کرن دا فیصلہ کیتا۔ سید صاحب پہلے کشمیر گئے تے بعد وچ بالا کوٹ آگئے۔ 6 مئی 1831ء نوں آپؒ نوں اطلاع ملی کہ سکھ فوج بالا کوٹ اپر حملہ کرن والی اے۔ آپؒ نے فوراً مٹی کوٹ دے ٹے اتے مجاہداں دے اک دستے نوں متعین کردتا۔ سکھاں نوں ایس اہم مورچے دا پتہ چل گیا۔ ہک روایت موجب کسے بد بخت مقامی مسلمان نے ایس مورچے دی نشان دہی کیتی۔ سکھ فوج دے سردار شیر سنگھ نے ایس موقع توں فائدہ چکیا۔ ایس بدلی ہوئی صورت حال پاروں سید صاحب نے وی اپنی جنگ حکمت عملی نوں بدل لیا۔ آپؒ اوس ویلے حویلی واصل خان وچ رہ رہے سن ایہہ حویلی مسجد بالا دے نیڑے اے۔ آپؒ نے صلاح مشورے لئی سارے مجاہداں نوں ایس حویلی وچ اکٹھا کیتا۔ آپؒ نوں ایس گل دا پورا احساس سی کہ بالا کوٹ دے لوک ایس ویلے خطرے وچ ہن جے اوہ اپنی جان بچاون لئی بالا کوٹ توں باہر جان دے نیں تاں سکھاں پورے بالا کوٹ نوں تباہ و برباد کردینا اے۔ ایس لئی آپؒ نے بالا کوٹ وچ رہ کے سکھاں نال فیصلہ کن لڑائی لڑن دا فیصلہ کیتا۔ پہلے تے سکھاں نوں شکست ہوئی پر سکھاں دے جوابی حملے وچ تازہ دم فوج دی ورتوں پاروں جنگ دا پاپا پلٹ گیا۔ ہک گولی آپؒ دی ران وچ لگی۔ پر آپؒ ایس حالت وچ وی وڈی بہادری تے جواں مردی نال لڑ دے رہے تے بہت سارے سکھاں نوں جہنم واصل

کیتا۔ مسلسل لڑائی دی وجہ توں آپؐ دا بہوں سارا خون وگ چکيا سی جس دی وجہ توں میدانِ جنگ اندرای آپؐ وی شہید ہو گئے۔ شاہ ولی اللہ دے پوتے شاہ اسماعیلؒ وی ایسے تھاں اتے شہید ہوئے۔ آپؐ دے مزار اقدس اتے کافی وقت گزار کے ایس دھرتی دے دوسرے وڈے شہید شاہ اسماعیلؒ دے مزار ول ٹر پئے۔

شاہ اسماعیل شہید دا مزار چوک شاہ اسماعیل دے شمال مغرب وچ واقع اک اچے جے اتے ہے۔ چوک توں ایس جے دا فاصلہ ہک کلومیٹر ہے۔ اسیں ہولی ہولی چلدے ہوئے شاہ صاحب دے مزار اتے اپڑے۔ بڑی سوخی ہوا چلدی پئی ہائی۔ آپؐ دے مزار تے دعا کرن مگروں کافی دیر تائیں مزار دے احاطے وچ بیٹھے رہے دل نوں اک عجیب جیہا سکون محسوس ہو رہیا سی۔ کیوں جے اسیں اجیہاں ہستیاں دے مزاراں اتے حاضری دے چکے ساں جہناں دی عظمت دے قصے اسیں سکول زمانے وچ اپنیاں کورس دیاں کتاباں وچ پڑھ چکے ساں۔ ایہہ اوہ عظیم لوک نیں جہناں اک عظیم مقصد دی خاطر اپنیاں جاناں دے نذرانے پیش کیتے سن۔ ایہناں نے رب دے دین دی سر بلندی لئی اپنا سب کجھ قربان کر دتا۔ اپنا آرام و سکون قربان کر کے ساری عمر پہاڑاں تے میداناں وچ جہاد کردے ہوئے گزار دتی۔ سارا دن ایہناں دونوں عظیم ہستیاں دے مزار اتے گزاریا۔ دو پہر ویلے موسم وچ کجھ گرمی پیدا ہو گئی سی ایس لئی آرام کرن لئی ہوٹل پرت آئے۔ ڈیگر ویلے جدوں آرام کرن پچھوں جاگے تاں موسم بہت ای خوشگوار ہو گیا سی۔ دل نوں خوش کرن والی ٹھنڈی ہوا دریائے کنہار دے پانیاں نال ٹکڑا کے واپس پرت رہی سی۔ بازار دی رونق دوبالا ہو گئی سی۔ بازار دے آل دوالے دے سارے ہوٹل تے قہوہ خانے سیلانیوں نال بھر گئے سن۔ دریائے کنہار دے کنڈیاں اتے وی کافی لوک جمع سن تے کیف و مستی نال مچل دیاں موجاں دا نظارہ ہمیشہ واسطے اپنے ذہن دی سکرین اتے محفوظ کر رہے سن۔

بالاکوٹ دی پرسکون ہوانے ساڈے دلاں نوں مطمئن کیتا تے سکون بخٹیا۔ شام نوں یادگار بناون لئی ہن باز روچ آگئے۔ سیلانیوں دی بہوں وڈی گنتی نے شہر دی رونق نوں دو بالا کردتاسی۔ شہر دیاں صاف ستھریاں سڑکاں تے نکھرا ہوا مہماندرہ بہوں سوہنا لگ رہیاسی ہر پاسے ہریالی تے سبزے نے ڈیرے جمائے ہوئے سن۔ شہر دے آل دوالے اُچے اُچے پہاڑ فصیل بن کے کھلوتے ہوئے سن۔ بالاکوٹ دی آبادی شہر دے دونوں کنڈیاں اتے اے ایہناں دے وچ رابطے دا ذریعہ اک لکڑی دا پل تے اک پکا پل اے۔ لکڑی دے پل بنے نوں لگ بھگ سو سال ہو گئے نیں۔ پر ہن وی اوہ صحیح سالم موجود اے۔ کچھ دیر اسیں ایس پل نوں ویکھدے رہے کہ شام دیاں بانگاں شروع ہو گئیاں تے اسیں نماز پڑھنے لئی جامع مسجد شہید چلے گئے۔ ایس مسیت دے ستون دریاے کنہار دی ڈونگھیاں وچوں چکے گئے نیں تے نالے طرز تعمیر (داساری ڈھنگ) پاروں ایہہ مسیت فن تعمیر دا اک سوہنا نمونہ اے۔ نماز پڑھدے سمے پر کیف ہوا ساڈے دلاں نوں مسحور کر رہی سی۔ ہولی ہولی شام رات وچ بدل گئی اوہ پہاڑی جس اتے حویلی واصل خان سی تے جس وچ سید صاحب قیام کیتا سی اوس پر وڈے نوے طرز تعمیر دے ہوٹل تے نکلے گھراں وچ بلدے بلب تے دوسریاں روشنیاں باہروں تاریاں وانگ ٹٹماندیاں ہویاں لگ رہیاں سی۔ ایس منظر توں وی کافی لطف اندوز ہوئے۔ ہن رات دے نو وچ چکے سن، ایس لئی سیر نوں مکاندے ہوئے ہوٹل پر ت آئے شام دا کھانا کھا ہداتے نال قبوہ وی پیتا۔ کیوں جے سارا دن پھر پھر کے اسماں بہوں تھکے ہوئے ساں۔ ایس لئی اپنے اپنے بسترا تے بہہ کے سارے دن دی کارگزاری بارے اک دو جے نال گلاں شروع کردتیاں۔ ہر بندہ سوہنے شبہ وچ اپنی ہڈورتی دس کے خوش ہو رہیاسی۔ ساہنوں گلاں کردے ویکھ ہوٹل دا ویٹرووی اجازت لے کے کمرے وچ آ گیا۔ اوس آکھیا!

”صاحب جی! تسی لوک تے ایس موسم وچ آندے او تے خوشگوار یاداں نال

لے کے چلے جانے اور۔ اتھے دے مقامی لوکاں نوں موسم شدید ہو جاوے پاروں بڑیاں
مشکلاں داسا منا کرنا پینداے۔ سیال وچ برف باری دی وجہ توں راستے بند ہو جانے نیں۔
موسم برسات وچ اتھے بہت بارشاں ہوندیاں نیں تے نالے دریا وچ سیلاب آجاندا اے۔
ساوے وچ جدوں مون سون اپنے عروج اتے ہوندا اے اتھے بہوں ساریاں بارشاں ہوں کا
رن درخت جڑاں توں اکھڑ جانے نیں تے ندی نالیاں وچ روڑ دے نیں۔ مقامی لوک
ایہناں درختاں نوں کافی مشکلاں نال پھڑ کے اپنے لئی بالندے طور تے ورتدے نیں
۔ ایہناں دناں وچ لینڈ سلائیڈنگ وی ہوندی اے۔ گلشٹراں وچ ٹٹ بھج کارن سڑکاں بند
ہو جانیاں نیں۔ کدے کدے انسانی جاناں تے مال ڈنگر داوڑے پدھراتے نقصان ہوندا اے
اکثر ایس موسم وچ بالا کوٹ توں دکھ دکھ گراواں نوں جاوے والے راہ بند ہو جاوے کارن
لوکاں نوں وڈی اوکھت بھوگنی پیندی اے۔ جدوں اجیہی صورت حال ہووے تاں اکثر سیلانی
ایتھوں ای پرت جانے نیں۔“

ویٹریاں ایہہ گلاں سن کے سارے سوچیں پے گئے تے کافی افسردہ وی ہوئے۔
ویٹرنے آکھیا کہ صاحب ایہناں ساریاں مشکلاں دے باوجود ایہہ دھرتی سہنوں اپنی جان
توں ودھ پیاری اے۔ باقی ایہہ تکلیفاں آون جاوے والیاں شیواں ہوندیاں نیں۔ بہادر
ایہناں توں نہیں ڈردے۔ کیوں جے سویرے کاغان ول ٹرناسی ایس لئی ویٹرنوں جاوے دا آکھیا
تے نال ای سون دی خاطر بتیاں بجھا دتیاں۔

بالا کوٹ ایہی وار جاوے دا موقع ملیا کہ ہر وار خونگوار یاداں نال واپسی ہوئی۔ کچھ انج نیں۔
بالا کوٹ وچ پہلا قیام والد صاحب دے دوست گھر ہو یا۔ اوہناں دا گھر شہرتوں پنچ
کلومیٹر دی وٹھ اتے سی۔ بالا کوٹ اپرن تے اوہناں دی کار وچ گھر اپڑے۔ گھر اک پہاڑی
اتے سی جتھوں بالا کوٹ دی آبادی کچھ کچھ دکھالی دے رہی سی۔ سڑک دے اک پاسے گھرے

کھڈے سن تے پہاڑی اتے کھنا جنگل سی۔ گھر والے دس رہے سن کہ اکثر جنگلی جانور رات سے گراں وچ آجانداے نیں۔ ایس لئی رات سے گراں واسی بہوں گھٹ نکل دے نیں۔ کدے کدے جنگلی چیتا وی گراں وچ آجانداے تے مال دا بہوں نقصان کرداے۔ ایس دکھ توں کئی ہور جانور وی آبادی وچ آجانداے نیں۔ ایس ٹور وچ بالاکوٹ دکھ پارس دے اک گراں وچ شادی اتے جان دا موقع وی ملیا تے لاڑی نوں ڈولی وچ آندا ویکھیا۔ ایس توں دکھ شو گراں یا تراوی ہوئی۔

دوجی یاد اعلق گورنمنٹ ہائی سکول بالاکوٹ نال جڑیا ہو یا اے۔ لینڈ سلائیڈنگ کارن سکول وچ رکے ہوئے ساں۔ اچانک بہوں سارے لوک سکول دے گراؤنڈ وچ جمع ہو نے شروع ہوئے تے فیر ویکھدیاں ویکھدیاں ایہہ گنتی کئی سو ہو گئی۔ سکول دے اک ماسٹر کولوں جمع ہوون دا کارن پچھیا تاں پتہ لگیا کہ کجھ دناں توں بارش نہ ہوون پاروں علاقے دے چشمے سک گئے نیں۔ ایہہ سارے لوک بارش منگن لئی اکٹھے ہوئے نیں جدوں مولوی صاحب آگئے تاں ایہناں پہلاں دونفل پڑھے تے مگروں مولوی صاحب نے رورو کے بارش لئی دعا کیتی۔ ویکھدے ویکھدے اک کالی بدلی آئی تے بارش شروع ہو گئی۔ بارش مسلسل چار گھنٹے تائیں ہوندی وہی۔ ہر پاسے جل تھل ہو گیا تے دریا دی روانی وچ وی تیزی آگئی۔ بارش رکن نال میں طالب علماں نال دریا تے آگئے تاں ویکھیا کہ بہت سارے مقامی لوک دریا اندروڑ کے تیز پانی نال روڑ کے آون والی لکڑی نوں پھڑرہے نیں۔ ویکھ کے بہوں حیرت ہوئی کہ کیویں انسان اپنے نکلے جئے مفاد لئی اپنی جان نوں وی خطرے وچ پاون توں باز نہیں آندا۔ مقامی لوکاں دے بقول ایہہ کم ایہناں لوکاں دانت دا اے۔ کئی وار انسانی جان دے جاون تے وی ایہہ لوک مڑدے نہیں۔

بالاکوٹ دی اک ہور یاد آگئی۔ 1991 دی شام میں اپنے طالب علماں نال باہر

نکلیاتے کچھ طالب علمان آئس کریم کھاؤن دا آکھیا۔ اسیں سارے رل کے اک دکان اتے گئے تے ہراک نے اپنی پسند دی آئس کریم لئی تے دریا دے کنڈے اتے بہہ گئے۔ رات سے دریا دے کنڈے ہوٹلاں دیاں بتیاں دریا دے پانی وچ بہوں سوہنیاں دکھالی دے رہیاں سن کافی دیر اتھے پٹھن مگروں سکول پرت آئے تے اگلی سویر کاغان ٹر پئے۔ کاغان اپڑن تے پتہ لکیا کہ طالب علمان سمجھیا کہ میں پیسے دے دتے نیں تے میں سمجھیا اوہناں دتے نیں۔ فیصلہ ہو یا کیونجے بالا کوٹ پرتدے ہوئے رکناسی ایس لئی اوہدے پیسے دے دتے جاؤن گے۔ رب دی کرنی انج ہوئی کہ پرت دے سے سانوں سواری مظفر آباد دی مل گئی۔ انج بالا کوٹ نہ رک سکے۔ ایس گل دا بہوں افسوس ہو یا 1992ء نوں اگلی کلاس دے نال مڑ ایس شہر دی یا ترا لئی آیا تاں سب توں پہلاں اوس دی دکان اتے گیا تے ساری گل دسی۔ دکان اتے موجود بندے نے مینوں ہٹھایا تے اپنے والدنوں لین چلا گیا۔ جدوں اوہدے والد صاحب آئے تاں میں اوہناں نوں ساری گل دسی، معذرت کہیتی تے پیسے لین دا آکھیا۔ میری گل سن کے اوہ بہوں خش ہوئے اوس نے آکھیا تسی میرے پیسے سال بھریا رکھے تے ہن دیون لئی آئے او۔ میں سمجھدا ہاں پیسے آگئے نیں۔ دسو کیہ پیو گے؟ میرے ناں کرن مگروں وی اوہناں چاہ منگو لئی۔ رل کے چاء پیتی تے میں اوہناں دا شکریہ ادا کر کے سکول پرت آیا۔ جدوں میں ایس گل دا ذکر اپنے دو بے پروفیسراں نال کیتا تاں آکھن لگے کہ ساہنوں وہ نال لے کے جانا سی تاں جے اسیں وی چاء پی لیندے توں اکل چاء پی کے آیا ایں لہذا جرمانے وجھوں ساہنوں وی چاء پلا۔ اک وار فیر سکول توں باہر آ کے چاء پیتی۔

کتہا ر دیس دا پہلا پڑا۔ کاغان:

گر میاں نے میدانی علاقے خاص کر شہراں وچ ڈیرے جمائے ہوئے نیں۔ جس کارن لوک شہراں وچوں انج نکل کے پہاڑی تھاواں ول آئے جیوں زمین دے گرم ہوں

پاروں کیڑے مکوڑے دھرتی چوں باہر آندے نیں۔ دو جیاں وادیاں وانگ پاکستان بھرتوں سیلانی وادی کاغان ول منہ کردے نیں۔ بھاویں کہ ایہناں دی آمد جون وچ شروع ہو جانندی اے پر جولائی وچ بہوں رش ویکھن وچ آندا اے۔ ایس دا مکھ کارن ایہہ کہ جون وچ برف باری پاروں اکثر راہ بند ہوندا اے تے اگست وچ میدانیاں علاقوں وچ بارش دے کارن موسم وچ تبدیلی پاروں سیلانیوں دی آمد و رفت گھٹ جانندی اے۔ جولائی وچ ایس وادی دیاں رونقوں اچھی ٹیسی اتے ہوندیاں ہن۔ ایہو وجہ اے کہ کاغان جاوون لئی سویرے سویرے اڈے اپڑن دے باوجود بساں تے کوچاں وچ تھان نہیں سی ملدی۔ لاری اڈے کھڑے سوچ رہے ساں کاغان کیوں اپڑناں اے۔ تھوڑی دیر مگروں ہک ڈاٹس والا آیا تے تھوڑے جیسے وادھو کرایہ دے اوس نال سفر شروع کرن دا پروگرام بنیا۔ ساریاں ایس سواری نوں غنیمت جانیاتے چپ کر کے اپنا سامان رکھیاتے ایس دیاں لکڑی دے فٹے ورگیاں سیٹاں اتے بہہ گئے تاں سفر شروع کیتا جاسکے۔ ڈاٹس دے چلن مگروں احساس ہو یا کہ سواری دی چون وڈی غلطی اے پر تھوڑا جیہا سفر کرن مگروں میرے وچار بدل گئے کیوں جے چھت نہ ہوون پاروں روح پرور ہوواں نے ساڈے والاں دے تار چھیڑنے شروع کردتے۔ ہاں جے اسیں کسے بند گڈی وچ سفر کردے ہوندے تاں اندازہ ای نہیں سی کر سکدے کہ باہر کس قسم دی ہوا چلدی پئی اے تے ہولی ہولی ایہہ ہواتے اسیں ہک جان دو قالب ہوون لگ پئے۔ ڈاٹس وچ تھان بند گڈی نالوں کھلی ہوندی اے۔ گڈی ہولی ہولی کاغان ول ودھ رہی سی۔ ہوا وچ ٹھنڈ بہتی ہوون کارن گڈی دے ادھے حصے اتے ترپال پادتی گئی پر جدوں ساتھیاں نوں باہر دے نظارے ویکھن وچ اوکھیاں ہوئی تاں چھیتی ای ترپال لاہ دتی گئی۔ جیویں جیویں گڈی اگا نہہ ودھدی گئی ساڈی تیز تے ٹھنڈا ہونا نال یاری پکی ہوندی گئی۔ ہن تے دریائے کنہاروی ساڈا ہمسفر بالکل ایسے طرح بن گیا جیوں دریائے سندھ گلگت جاندے ہوئے سڑک دے نال نال چلدا اے۔

دریائے کنہار جیوس دو بے دریاواں توں اپنی خوبصورتی پاروں نویکلی تھاں رکھدا اے۔ انج ای اپنے ناں پاروں وی دو بے دریاواں وچ ایس دی وکھری پچھان اے۔ اصل وچ شبد ”کنہار“ دوشبدا توں مل کے بنیا اے۔ یعنی ”کوہ“ جس دا مطلب اے پہاڑ تے ”نہار“ جس دا مطلب اے ”نہریاں پانی“ ایس دریا نال کئی روایتیاں وی جڑیاں ہوئیاں ہن۔ کنہار توں وکھ کجھ لوگ ایس نوں ”نین سکھ“ وی آکھدے نیں۔ ہک روایت اے کہ ملکہ نور جہاں ہک وار کشمیر جا رہیا ساں کہ راہ وچ اوس دیاں اکھیاں دکھن لگ پئیاں۔ کسے دے مشورے تے اوس نے ایس دریا دے پانی نال اکھیاں دھوتیاں تاں اوہ ٹھیک ہو گئیاں جس پاروں ملکہ نے ایس نوں نین سکھ کہہ کہ پکاریا۔

اسیں حسین دلکش قدرتی منظر، پر کیف ٹھنڈی ہوا، ہرے بھرے اچے پہاڑ، سوہنے وگدے چشمے، دریائے کنہار دا صاف شفاف تے کھپ پاند پانی، سبزہ زار و لالہ زار نوں اکھیاں پھاڑ پھاڑ کہ ویکھ رہے ساں جدوں اکھیاں نہ رجیاں تے من دی تسلی نہ ہوئی تاں سارے ڈاٹسن دے وچکار کھڑے ہو گئے تے ایہناں اکھیاں دی تریہہ بھاون دا چارہ کرن لگے۔ ساڈے کھلوون پاروں ساڈے نال سفر کر دے دو بے مسافراں نوں تکلیف تاں ہوئی تے اوہ ساڈے ول گھور گھور کے تکن وی لگ پئے پر اسیں ٹس توں مس نہ ہوئے میرے لئی ایہہ وڈی حیرانی والی گل سی کہ ایہ لوک نہ تے اسمان ول تکدے نیں تے نہ دریا ول۔ نہ چشمے ویکھدے نیں تے نہ ای پہاڑ، نہ سوہنے رکھاں ول ایہناں دی توجہ اے تے نہ سوہنے بدلاں ول تے نہ ٹھنڈی ہوا ایہناں نوں متاثر کردی اے۔ ایہہ لوگ اپنی لگن وچ مگن نیں تے ہک دو بے نال اپنے ذاتی مسائل بارے ای گلاں کر رہے ہن تے فطرت ایہناں واسطے ہک عام جی شے ہائی ایس وچ ایہناں دا قصور وی نہیں کیوں جے ایہہ لوک فطرت دی گودی وچ پلے نیں تے غم روزگار نے ایہناں لوکاں دی سوچ دا رخ بدل دتا اے۔ آکھیا جاندا اے کہ باہر والے منظر

ادھوں ای سوہنے لگ دے نیں جدوں بندے دا اندر داموسم سوہنا ہووے۔ جے بندے دا دل مطمئن نہیں تاں اوس نوں باہر دے سارے موسم تے سارے منظر پھلکے لگدے نیں۔ ایسیں شہراں دے واسی جدوں ایہناں علاقیاں ول رخ کردے آں تاں ایہتھوں دے مقامی لوکاں دی زندگی اتے رشک کردے آں کہ کئی سوہنی تے پرفضا جگہ اتے وسدے ہن پر موسم دی شدت پاروں ایہناں لوکاں نوں جہناں اوکڑاں نال واہ پیندا اے اوس بارے کدے غور نہیں کیتا۔ وادی کاغان جاندے وقت رستے وچ جنے رنگ دیکھے شاید ای کسے ہور ٹھہارے دیکھن ہوں۔ مینوں چنگی طرح یاد اے کہ کاغان تو فیصل آباد پرتن مگروں وی کئی دناں توڑی میدانی علاقے دے سارے رنگ پھلکے لگدے رہے سن۔ کیوں جے ایہناں رنگاں وچ اوہ رنگینی، خوبصورتی تے چاشنی نہیں جیہڑی کہ وادی کاغان دے نظاریاں وچ سی۔ ایہہ وادی اپنے اندر اک خاص جادو رکھدی اے جیہڑا ہک وار ایس وادی دی سیر کر لوے بار بار ایس وادی دی سیر کرن واسطے اوہ دال پھڑک دا اے۔ ایہہ وادی بالوکٹ توں بابو سرتائیں پھیلی ہوئی اے۔ اتھے کنک، چول، مکئی تے آلودی پیداوار بہت زیادہ ہوندی اے۔ جدوں شاہرہ ریشم نہیں سی بنی۔ وادی کاغان ای شمالی علاقیاں تائیں اپڑن دا اک سادھن سی تے اوہناں علاقیاں نال تجارت وی ایس علاقے راہیں ہوندی سی۔ اوس ویلے سڑک نہ ہوون تے ذرائع آمد و رفت نہ ہوون پاروں اکثر پنڈھ پیدل ای طے کیتا جاندا سی تے ایس مگروں ایس مقصد لئی گھوڑے تے خچراں دی ورتوں شروع ہوئی تے انگریزاں اپنے راج وچ وی انج ای سفر کیتا۔ اوہ ہر پندرہ میل دے سفر توں بعد پڑا کر دے تے ایس مقصد لئی اوہناں نے تھان تھان ریست ہاؤس وی بنائے ہوئے سن۔ اوہناں وچوں اکثر ریست ہاؤس اج وی موجود نیں۔ گوجر، کوہستانی خانہ بدوش تے دور دراز دے تھاواں اتے رہن والے لوک ہن وی پیدل ای سفر کر دے ہن۔ ایس وادی دے شمال وچ گلگت، جنوب وچ مانسہرہ، مشرق وچ آزاد کشمیر تے مشرق

وچ پکھل تے بھوگر مٹگ اے۔

گڈی وادی دیاں اچیاں نیویاں تھاواں اتوں لنگھدی ہوئی اگانہہ ودھ رہی سی کہ ہک دم سارے لوک ہشیار ہو گئے۔ کنڈ کڑتوں جدوں ایس بارے پچھیا تاں پتہ لگا کہ گڈی ہک گلن شیر توں گزردی پئی سی۔ کجھ ساتھیاں نے وڈے غصے نال کنڈ کڑنوں آکھیا کہ توں پہلے کیوں نہیں دسیا کہ گڈی گلن شیر توں لنگھدی پئی اے۔ کنڈ کڑ آکھیا سجنو ناراض نہ ہو۔ کوئی اک گلن شیر نہیں ایس طرح دے اگانہہ کئی گلن شیر تہاڈی اڈیک وچ نہیں۔ اوس دی ایہہ گل سچی سی کیوں جے اگے کافی گلن شیر راہ وچ آئے تے اکثر گلن شیراں تے گڈیاں پھسیاں ہویاں سن تے گڈیاں وچ بیٹھے لوک گڈیاں وچوں باہر آگئے سن تے دو جیاں گڈیاں وچوں وی مسافر نکل کے اگلی گڈی نوں دھکا لگا رہے سن تے انج کئی گڈیاں ایہناں برفاں توں اگانہہ نکلن وچ کامیاب رہیاں۔ ساڈی گڈی وی کجھ ایس دی صورت حال نال دوچار ہوئی سی۔ بھانویں کہ کاغان ناران سڑک توں برف ہٹاون تے ایس نوں کھلا رکھن لئی بلڈ وزروی کم کر رہے سن پر گڈیاں داریں بہتا ہون پاروں کئی تھاواں اتے گڈیاں دیاں لائیناں لگیاں ہوئیاں سن۔ جس وادی وچوں ایس لنگھ رہے ساں قدرت دا حسن اتھے وادھو ماترا ہر پاسے کھلریا ہو یا اے۔ مینوں انج پیا لگدایا سی کہ جویں زمین دا ایہہ ٹوٹا قدرت نے ساہنوں ہک انعام وچوں دتا ہووے۔ اخیر سفر طے کر دے ہوئے ایس کاغان اپڑ گئے۔ بھانویں کہ کاغان ساڈی منزل نہیں سی سگوں ایس ناران اپڑ ناسی، پر ایہہ وڈی حقیقت اے کہ ایس پوری وادی نوں کاغان وادی ای آکھیا جاندا اے حالانکہ کاغان اک نکا جیہا قصبہ اے۔ بہتے ہوٹل نہیں ضروریات زندگی دی ہر شے اتھوں مل جاندی اے۔ آل دوالے دے پنڈاں لئی ایہہ اک تجارتی مرکز اے۔ ایٹھوں کئی پنڈاں لئی ٹرانسپورٹ دی سہولت موجود اے۔ بہت گھٹ لوگ اتھے ٹھہر دے نیں۔ بہتے لوک ایس قصبے دیاں رونقناں ویکھ کے ناران ول ودھ جان دے نیں۔

بھانویں کاغان نال میریاں بہت ساریاں یاداں جڑیاں نیں پر کچھ دا ذکر ای کراں گا۔
 مینوں چنگی طرح یاد اے کہ جدوں پہلی وار میں بالا کوٹ توں بیڈ فورڈ بس راہیں
 کاغان آیا۔ تاں ایس وادی دی سندرتانوں نہیں سی ویکھ سکیا کیوں جے اک بس پرانی دو جارفتا
 رہوں مٹھی تیجا مقامی لوکاں خاص کر زانیاں دی بہوں گنتی پاروں جس تے بو پاروں ساہ لینا
 اوکھا ہو یا سی، جدوں باری کھولی جاندی تے تھنڈ لگ دی تے دو جے مسافر وی اعتراض کردے
 ۔ ایس توں وکھ کجھ زانیاں مسلسل روہ رہیاں سن۔ پتہ لگا کجھ ڈیہاڑے پہلاں اک بس دریا
 وچ ڈگی سی جس وچ ایہناں دے کئی جی مارے گئے سن تے اے ساریاں جنازے اتے نہ اپڑ
 سکیاں تے ہن مکانے جارہیاں نیں۔ ایس توں بعد بس اک تھاں اتے رکی۔ سارے مسافر
 بس توں باہر آ کے مرن والیاں لئی فاتحہ خوانی کیتی تے اوہناں زانیاں تے چنگا پٹ سیاپا پایا۔
 جدوں کھڑے ول جھاتی ماری جاندی تاں بس بہوں تھلے کی جیہی دکھالی دیندی سی۔ ایس توں
 بعد بس ناران ول روانہ ہو گئی۔

1991ء وچ گورنمنٹ کالج بھاول نگر دے طالب علم نال وادی دی یا تر لئی آیاں
 ۔ برف باری بہتی ہوں کارن بس کاغان توں اگانہ نہیں سی جارہی۔ ایس لئی گورنمنٹ ہائی
 سکول کاغان وچ ٹھہرن دا پروگرام بنیا۔ سکول جا کے پتہ لگا کہ ہید ماسٹر صاحب چھٹی تے نیں
 تے کوئی استاد اوہناں دی اجازت توں بغیر سکول وچ ٹھہرن دی اجازت نہیں دے رہیا۔
 بہوں منتاں کرن مگروں جدوں اجازت نہ ملی تاں میری سنگی پروفیسراں فیصلہ کیتا کہ برانڈے
 وچ رات گزاری جاوے گی تے سویرے ہیڈ ماسٹر نال گل کیتی جاوے گی۔ سو سارے طالب
 علماں سکول دے اک پاسے برانڈے وچ آپو اپنے بسترے وچھالے۔ انج کردا ویکھ کے
 استادانوں غصہ تاں بہوں پرشیداں توں اظہارتوں دکھ اوہ کجھ وی نہیں کر سکے۔ مغرب توں
 کھانا کھا ہدا۔ تھنڈی ہوا، چانی رات تے پہاڑاں اتے بنے گھراں وچ بلدیاں روشنیاں دا

آئندہ ماہانہ لئی بازار وچ آئے تاں سکول دا چوکیدار آیتے آکھن لگا کہ ہیڈ ماسٹر نے تہانوں بلایا اے۔ طالب علماں نوں کجھ ہدایتاں کر کے میں اپنے سنگیاں نال پرتیا۔ ہیڈ ماسٹر صاحب جہناں دا تعلق بالا کوٹ نال سی بڑے نکھے سبھاتے خوش اخلاقی نال ملے۔ ایس توں پہلاں اوہ کجھ آکھدے اساں اوہناں دے نال لکھی چٹھی دی نوٹو کاپی اوہناں دے حوالے کیتی جس وچ آون دی اطلاع دتی گئی سی۔ چٹھی پڑھ کے اوہناں چوکیدار نوں دوکمرے تے ہاتھ روم کھولن دا حکم دتاتے نالے چاء پیون دا آکھیا۔ کیوں جے طالب علم بازار وچ سن ایس لے بیٹکرے نال ناہ کر کے اسیں اوہناں کولوں اجازت لئی۔ ایس یا تر اوچ تن دن سکول وچ رکنا پیا کیوں کے فوج دے جوان سڑک اتوں برف ہٹارہے سن۔ ایہناں تنان دنناں وچ ایس نکلے جیسے قصبے وچ رش دیکھن یوگ سی۔ ہوٹلاں وچ تھان نہیں سی تے اوہناں دا کرایہ وی بہوں ودھ گیا سی۔ کھاوون پیون دیاں شیواں وی ودھ قیمت اتے مل رہیاں سن۔ مقامی لوکاں نے تے سیلانیوں دی رجھ کے کھل لہاؤن دا جتن کیتا۔

1993ء وچ مڑتوں ایسے کالج دے طالب علماں نال ایس شہر دی یا تر ادارب نے موقع دتا۔ 56 طالب علم میرے نال سن۔ حسب معمول چٹھی راہیں سکول دے ہیڈ ماسٹر نوں اطلاع دتی گئی سی ایس لئی رہائش وچ کسے اوکڑ دا سامنا نہیں کرنا پیا۔ کاغان ٹھہرن دا اکو مقصد سی کہ سویرے ناران جاوون والا راہ کھل جاوے تے اسیں ناران چلے جائے پر اتھے اک انیونی گھٹنا واپری۔ ہو یا نچ کہ شامیں کھانے مگروں سارے طالب اپنے گردیاں وچ پھرن لئی چلے گئے۔ اک دو جے نوں مذاق کرن تے اوہناں وچکار پہلاں نکرار ہوئی تے مڑ لائی۔ لڑائی پچھوں سارے طالب علم آرٹس تے سائنس دے گرویاں وچ ونڈے گئے تے ایس موقعے توں چک کجھ شرارتی طالب علماں نے اپنے اپنے گرویاں نال اک دو جے نال اکٹھی سیر کرن تے ناہ کردتی۔ اک گروہ کاغان جانا چاہندا سی تے دو جاوا پسی کرنا چاہندا سی۔ میرے

لئی ڈاڈھی ا دکھت بن گئی لگ بھگ اوہناں نوں ساری رات سمجھاون مگروں وی جدوں کوئی مسئلہ داخل نہ نکلیا تاں واپسی دا فیصلہ ہویا۔ دوپہر تک بس واپس آگئی تے رات سے اسیں بالا کوٹ اپڑ کے ہائی سکول وچ ڈیرے لائے۔ شامیں کھانے مگروں کجھ طالب علماں نال وکھرا تے باقی طالب علم اپنے اپنے گروپاں وچ پھر دے رہے۔ رات اک وار فیصلح دا جتن کیتا پر سٹا کجھ چنگا نہ نکلیا۔ کیوں جے آرٹس دے طالب علم بہتے سن تے سائنس دے گھٹ ایس لئی سائنس گروپ دے شرارتی پنج طالب علماں نوں چھڈ کے باقی دے سائنس گروپ دے طالب علم وی سیر لئی اگانہہ جاوون لئی تیار ہو گئے تے صلح نال رہون دی یقین دھانی کردائی۔ اوہ پنج طالب علم ضد تے اڑے رہے تاں سویرے گورنمنٹ ٹرانسپورٹ صوبہ سرحد دی لاہور جاوون والی بس اتے اوہناں نوں سوار کردتا گیا۔ میں اوہناں نوں ٹکٹ لے کے دتی تے کجھ پیسے راہ وچ خرچن لئی وی دتے۔ اوہ طالب علم تے چلے گئے پر مینوں ڈاڈھ رکھ لگا رہیا تے اوہ دن اسیں بالا کوٹ ای ٹھہرے تے نویں سریوں ٹوردا پروگرام الیکیا۔ فیصلہ ہویا کہ اک یاں دوراتاں مظفر آباد گزار کے راوا لا کوٹ آزاد کشمیر جایا جاوے گا۔ واپسی تے اک رات مری تے دودن اسلام آباد گزار کے واپسی ہو جاوے گی بھانویں کہ ایہہ سارے علاقے ساڈے پہلے ٹور وچ نہیں سن پھیری وی سارے طالب علم خوش سن کہ اوہ نویان تھاواں وکھ رہے نیں تے جاوون والے طالب علماں دی ہٹ دھری اتے افسوس وی کر رہے سن۔

پر یاں دادیس، ناران:

قدرت دی فیاضی وکھ دے ہوئے اسیں کاغان توں ناران دا چندہ بنڑیا۔ ناران اپڑ کے ساہنوں اپنے آپ تے ریشک آون لگ پیا کہ اسیں اوس رب دے مانی آں جس نے کائنات دے ذرے ذرے وچ نور تے حسن دے جلوے بھرتے نیں۔ ہن ناران اپڑ گئے ساں سارے طالب علماں نوں بہوں چاء چڑھیا کیوں جے ایس تھاں نوں ویکھن دی سدھر

اوہناں دے من وچ بال پن توں ای سی۔ ایس لئی کہ اوہناں ایس تھاں دا ذکر اپنیاں کتاباں وچ پڑھیا سی۔ کتاباں وچ ایس تھاں بارے پڑھن مگروں ہر طالب دی روح بے چین وکھالی دیندی سی تے اوہ ہر مل تے ایس دھرتی نوں ویکھنا چاہندے سن۔ اوہناں دی بے چینی دا اندازہ ایس گل توں لایا جاسکدا اے کہ اوہ رستے وچ آرام کرن دی تھاں سدھا ناران اپڑنا چاہندے سن۔ جس ویلے ایس ناران اپڑے تاں ہلکی ہلکی پھوار، تیز تے ٹھنڈی ہوانے ساڈا سواگت کیتا۔ میری روح نوں ہولی ہولی سکون آون لگا کیوں جے مینوں انج محسوس ہو رہیا سی کہ ایہہ اپنے اصلی ٹھکانے اتے اپڑ گئی ہووے۔

کسے وی لمے تے اوکڑواں بھرے سفر دے بعد منزل اتے اپڑن پچھوں سب توں اوکھا مرحلہ کسے چنگے تے سستے ہوئل دی بھیاں ہوندی اے۔ اڈے وچ کجھ ساتھی بہہ گئے سامان کول تے آسین دو بندے تے ہوئل دی بھال لئی چلے گئے۔ ہوٹلاں دے کرائے اسمان نال گلاں پئے کر دے سن۔ جدوں کئی ہوئل ویکھن مگروں وی گل نہیں بنی تاں دھون لکاندے بازار وچ جا رہے ساں کہ اک مقامی جوان آیا تے آکھن لگا کہ آوتہاںوں سستے ہوئل ول لے جاواں۔ آسین وی اللہ میاں دی گاں ہاراو ہدے کچھے کچھے ٹرپے۔ اوہ ساہنوں بازار دے اوس پاو پہاڑ دے اتے گراں وچ لے گیا جتھے ہوئل تے نہیں سی پرگھراں دے کجھ کمرے مناسب کرائے اتے دستیاب سن۔ اتجھے اک بہوں وڈی اوکڑی کہ کھان پین لئی کوئی ہوئل نہ سی تے بہتے گھراں وچ بجلی تے پانی وی نہیں سی۔ البتہ فرنیچر تے بسترے نویں سن۔ دو جا خطرہ اتجھے ایہہ سی کہ ایہہ آبادی توں تھوڑا ہٹ کے سن میں اپنے ساتھی نوں آکھیا کہ ساہنوں ایجھوں چھیتی نکلتا چاہی دا اے۔ جے ساہنوں ایہناں لٹ لیا تے پکھلیاں نوں خبر وی نہیں ہونی۔ بہر حال ربی رحمت پاروں پنج بچاکے ایجھوں نکل آئے تے ربی مہربانی پاروں تھوڑی جیہی بھیاں مگروں اک مناسب کرائے اتے کمرہ مل گیا بھانویں کہ ایس ہوئل وچ بجلی شام نوں ہی ملنی سی پر پانی

دی سہولت تے صاف بسترے تے کھان پین دی سہولت موجود سی۔ جدوں باقی ساتھیاں نوں کمرے بارے دسیا تاں چائیں چائیں ساریاں اپنا سامان کمرے وچ رکھیا تے تھکویں پاروں لمے پے گئے جدوں اُٹھے تاں شام دیاں بانگاں پیاں ملدیاں سن۔

مغرب دی نماز پچھوں شام دے دھند لکے وچ ناران دی سیر لئی نکل پئے۔ ہر طرف معطر ہوا ایس وادی وچ آون والے ہر سیلانی سے کھنا لکڑا کے جی آیاں نوں آکھ رہی سی۔ کیوں جے سفر پاروں دوپہر نوں روٹی نہیں سی کھاہدی ایس لئی کجھ ساتھیاں نوں بھکھ نے بہوں تنگ کیتا ہویا سی۔ ہولی ہولی چلدے ہوئے پہلاں دریائے کنہار دے اوس پاسے گئے جتھے پی ٹی ڈی سی والیاں موٹل / کاٹجز بنائے ہوئے سن۔ ایہہ تھاں بہوں سوئی اے۔ اک وڈے تے ہرے بھرے میدان دے آخر وچ پہاڑ دی گودی وچ بے موٹل دے کمریاں وچوں آون والی روشنی ماحول نوں بہوں سوہنا بنا رہی سی۔ موٹل دے پر بندھکاں میدان دی ونڈ کر کے چھوٹے چھوٹے باغ بنائے ہوئے سن۔ روشنی دا مناسب پر بندھ ہون پاروں ایہہ تھاں بہوں سوئی وکھالی دے رہی سی۔ پھلاں نال بجیاں کیاریاں اکھیاں نوں تے من نوں سکون دے رہیاں سن۔ اتھے بالاں دے من پر چاوے واسطے جھولے وچ لگے ہوئے سن۔ بالاں دے مکھڑیاں اتے پھیلی مسکراہٹ ماحول نوں ہو رسوہنا بنا رہی سی۔ اتھے میں جیہڑی شام گزاری اوہ میری زندگی دی شاماں وچوں ہک ناقابل فراموش شام اے۔ دریائے کنہار دی شام نوں رات دے ہنیرے وچ تبدیل ہوندے ویکھ کے مستیاں پیا کرداسی۔ میرا من کردا سی کہ میں اتھے بیٹھا رواں تے ایس تھاں توں کدے وی نہ اٹھاں۔ کیوں جے دنیا دے ہنگامیاں توں دل تنگ آچکیا سی تے ایس آب و ہوا، دریائے فضا وچ ساری زندگی گزار دیواں، پراوکھت ایہہ سی بھکھ نال ساتھیاں دی جان پئی نکلدی سی سوبازار وچ اک ہوٹل اتے آبیٹھے ویٹر: ”میں آپ کو اس خوبصورت وادی میں خوش آمدید کہتا ہوں“

سنگی: کیہ کیہ پکایا اے؟

ویٹر: جناب آپ جو کچھ آڈر کریں گے آجائے گا، مگر اس وقت دال ماش اور چھوٹے گوشت کے علاوہ سب کچھ ختم ہو گیا ہے۔

سنگی: اناج کرتن بندیاں لئی دال تے اک لئی گوشت لے آ، سلا دوی نال ہووے۔

تھوڑی دیر مگروں اوہ روٹی لے کے آ گیا۔ ساریاں اپنیاں اپنیاں پلیناں چکیاں تے مزے نال کھان لگ پئے۔ پر گوشت والے ساتھی نے گوشت چھڈ کے دال کھانا شروع کر دتی کیوں جے اک تاں گوشت سخت بہوں سی تے چنگی طرح گلیا وی نہیں سی۔ دو جالیس وچ مرچاں حدوں ودھن۔ جدوں ویٹر دا دھیان ایس پاسے دیوایا گیا تاں اوہ بلاچوں چراں پلیٹ چکی تے مڑ گوشت والے دیکھے وچ جا کے پلٹ دتے۔ ساڈے لئی ایہہ وڈی حیرانی سی۔ ایس توں بعد قہوہ پیتا۔ جدوں پیسے دیون دی واری آئی تاں اوس گوشت دی پلیٹ دے پیسے وی منگے۔ جدوں کاؤنٹرا تے بیٹھے آدمی نوں ویٹر دی حرکت بارے دسیا گیا تاں اوس نے تن دال ماش پلیناں دے پیسے لے کے۔ قہوہ اپنے ولوں میز بانی و جھوں پلایا تے مڑ سویرے ناشتے لئی آون دا کھیا۔ ساری رات دیر تک ناران وچ مڑ گشت کر دے رہے۔ رات سمے ناران بازار وچ کافی رش سی۔ آخر کار اک سنگی نے یاد کروایا کہ سویرے جھیل سیف الملوک ویکھ جانا ایس ایس لئی آرام کرنا چاہی دااے۔ ایہہ گل سن کے ہولی ہولی کمرے وچ پرتنا شروع کر دتا۔ کمرے وچ آ کے کچھ چرسارے دن دی کاروائی تے وچارا ک دو جے نوں دسدے رہے۔ چھیتی ای ساریاں نوں نیند نے آ گھیریا تے سنگی خراٹے مارن لگ پئے۔

ناران دے نال جڑیاں یاداں وچوں پہلی وار ناران یا ترادی یاد مینوں و سر نہیں۔ جنی واری وی ناران آیا دو کم ضرور کہیتے نیں۔ پہلا ۱ لاہور ہوٹل توں کھانا کھا ہدایاں چاء پیتی۔ کیوں جے ناران دی پہلی یا تراسے ایس ہوٹل وچ مبلغ 20 روپے رات نوں قیام کہیتا سی۔

اک ہور گل اوہدوں جی ٹی ایس پشاور دی اکواک بس ایس ہوٹل توں ای چلدی سی۔ دو جاکم سرکاری ڈنگر ہسپتال دی یا ترا۔ ہو یا نچ کہ یا ترا دے دو جے دن میرے نکلے بھر محمود احمد دا ڈھڈ بہت خراب ہو گیا۔ پچس لگن پاروں کمزوری ہوئی تے فیر تیز بخار ہو گیا۔ ہوٹل والیاں ہسپتال جا کے ڈاکٹر کولوں دوائی لین دا مشورہ دتا۔ پہلا تاں میڈیکل سٹور تلاش کیتا گیا کہ ڈاکٹری دی بجائے اوہدے کولوں دوائی لے لوی جاوے۔ جدوں میڈیکل سٹور ملیا تاں اوہ بند سی ایس لئی مجبوراً ہسپتال جانا پیا۔ اک بندے کولوں ہسپتال داراہ پچھیا تے مڑدے ہوئے تھان ٹھکانے اپڑے تاں ڈاڈھی حیرانی کیوں جے اک کمرے باہراک وڈا بورڈ لگا ہو یا سی تے اوس اتے ایہہ عبارت لکھی ہوئی سی۔ ”شفاء خانہ حیوانات۔ زیر انتظام ضلع کونسل مانسہرہ، یقین نہیں آرہیا سی کہ مقامی لوک شفاء حیوانات توں اپنی دوائی لیندے نیں یاں اپنے ڈنگراں دی۔ بڑی ہمت کر کے بوہا کھولیا تے اندروڑ گئے۔ اندراک منڈا بیٹھا کتاب پڑھ رہیا سی اوہدے کولوں ڈاکٹر دا پچھیا۔ اوس دسیا۔

”ڈاکٹر صاحب جنگل میں گئے ہیں“

”وہ جنگل میں کیا کرنے گئے ہیں؟“ میں آکھیا

”جنگل والے صاحب کی مرغیاں بیمار ہیں۔ ان کو دوائی دینے کے لیے گئے ہیں

“اوس جواب دتا۔

”وہ انسانوں والے ڈاکٹر ہیں یا جانوروں والے ہیں۔“ میں آکھیا

”جی میرے پاس ایک ہی ڈاکٹر ہے۔ وہی انسانوں کا علاج کرتا ہے اور وہی

جانوروں کا۔ آپ بیٹھیں آتے ہوں گے۔ ان سے ان کے کام کے بارے میں پوچھ لیں“ اوس

وڈی معصومیت تے پیارنال جواب دتا۔

خیر تھوڑی اڈیک مگروں ڈاکٹر صاحب آئے۔ دوائی لئی تے واپس ہوٹل پرت آئے

ڈردے ہوئے اوہناں دی ڈگری دانہ پچھیا۔ کہ ناراض وکے دوائی دیون توں انکاری نہ ہو جاون۔ اگلا دن آرام کیتا تے فیر جھیل سیف الملوک دی یا تر شروع ہوئی۔ ایس توں پہلاں ایس جھیل دی خوبصورتی بارے گل کرینے۔ آؤ پہلا سیف الملوک دی پریم کہانی سندے آں۔ دنیا وچ بہوں گھٹ جھیلاں اجیہاں ہن جیہناں نال کوئی دیو مالائی قصہ جڑیا ہو یا اے۔ جے کر کوئی قصہ ہے وی تاں اوہ ایس طرح دا نہیں جس طرح جھیل سیف الملوک نال جڑیا ہو یا اے۔ ایس جھیل نال جڑے سیف الملوک کے قصے نے ایس جھیل نوں لازوال جھیل بنا دتا اے۔ ایہہ کہانی میں وکھ وکھ بندیاں کولوں سنی تے اج وی جھیل ول جان دے ہوئے انج جا پدا پیا سی کہ جیویں میں او سے سے وچ اپڑ گیا ہاں تے ایہہ کہانی اپنے کرداراں نال میرے سامنے اگا نہہ ودھ رہی اے تے میری جذباتی کیفیت انج دی ہو گئی کہ اوہ کہانی میرے ذہن دی سکرین اتے چلن لگی۔

شہزادہ سیف الملوک نے اک رات اک حسین وجمیل پری نوں سفنے وچ ویکھیا تے ویکھ دے ای اوں تے عاشق ہو گیا۔ کیوں جے ایس پری دے حسن وچ اک مقناطیسی کشش ہائی۔ شہزادہ ایس پری دی زلفاں داسیر ہو گیا۔ ایس دے دن رات بے قراری وچوں لنگھن لگے تے اوں نوں ایس پری نوں حاصل کرن دی لے لگ گئی۔ حالانکہ ایس گل دیکوئی گارنٹی نہیں سی کہ اوہ پری ایس دنیا وچ ہے وی کہ نہیں؟ کیوں جے شہزادے اوں نوں کیوں سفنے وچ ای تکیا سی۔ شہزادہ اپنے ہوش وحواس گوا بیٹھا تے فیر پری نوں حاصل کرنا ای اوں نے حیاتی دام مقصد بنا لیا۔ اوہ عشق پاروں پری دی بھیاں پاروں اپناں راج پاٹ چھڈ کے نکل پیا۔ عشق دیاں سختیاں بہوں ورھیاں تاں شہزادے نے جھلیاں تے اخیر ہک رات اوں نوں سفنے وچ اک اشارہ ہو یا کہ جے کر اوہ ایس جھیل دے کنڈے بارہ ورھیاں تک عبادت کرے تاں اوں نوں پری مل سکدی اے۔ ایس اشارے توں پچھوں اوہ اوکڑاں بھرے سفر مگروں

ایس جھیل اتے اڀڑ گیا تے بارہ ورھے تائیں مسلسل عبادت وچ گزار دتے۔ جدوں باران ورھے پورے ہو گئے تاں ہک چٹے دن اوہدا سفنا پورا ہو گیا۔ شہزادہ اک جھیل دے کنڈے بیٹھا ہوندا تے پری دو جے کنڈے اپنیاں سہیلیاں نال نہاون لئی آندی تے شہزادہ نکل کے پری دے کپڑے چر لیدنا۔ پری نوں پہلاں تاں شہزادے دے ایس حرکت اتے بہوں غصہ آیا، پر چھیتی ای اوہنوں اپنی بے بسی دا احساس ہو گیا کیوں جے اوس نوں پتہ سی کہ اوہ اپنے جادوئی کپڑیاں توں بغیر اُڑ نہیں سکدی۔ پری اپنی ایس مجبوری پاروں شہزادے دیاں منتاں کردی اے کہ اوہ اوس دے کپڑے موڑ دیوے۔ شہزادہ کپڑے موڑن دی پری سامنے اک شرط رکھدا اے کہ اوہ کپڑے لین مگروں اوس نال ویاہ کرے گی تے اوس دے دیس جاوے گی۔ من ای من وچ پری وی شہزادے اتے عاشق ہو جاندی اے۔ اوہ چھیتی نال ہاں کر دیندی اے۔ کیوں اوس نے ایناں سوہنا گھبروانسان ایس توں پہلاں نہیں سی ویکھیا ہوندا۔ شہزادے تے پری دے میل نوں ویکھ کے پری دے ہک عاشق دیونوں بہوں غصہ آندا اے اوہ آندا ای جھیل دے بندنوں اپنے پیر دے ٹھڈے نال بھد دیندا اے جس دی وجہ توں جھیل دی آل دوالے اک وڈا طوفان آجاندا اے تے دھرتی ہلن لگ پیندی اے۔ پہاڑاں توں پتھر ڈگدے نیں تے اک خوفناک صورت حال پیدا ہو جاندی اے۔ انج دی صورت حال نوں شہزادے نے اپنی حیاتی وچ پہلاں کدے نہیں سی ویکھیا۔ شہزادے نے پری نوں لے کے اک غار وچ پناہ لئی تے جان بچائی جدوں سیلاب دا پانی اتریا تے اوہ پری نوں لے کے اپنے دیس ول ٹر پیا۔

ایہہ کہانی میں کئی مقامی بندیاں توں کئی وارسنی سی کیوں جے بہتے لوکاں نوں سیف الملوک دی کہانی دا پتہ نہیں ہوندا ایس لئی اوہ سیلانیوں نوں کہانی سنن دا آکھدے نیں۔ بہتے بھولے سیلانی اوہناں دی گلاں وچ آکے کہانی سن لیدے نیں۔ کہانی مکن تے اوہ پیسے منگ دے نیں جے کر منہ منگے پیسے نہ دتے جاوون تے بدتمیزی اتے اتر آندے نیں انج ناران وچ

اوس غارنوں وی ویکھاون دے وی پیسے لیندے نیں۔ ناران وچ اک نکا جیہا لکڑی دا پل وی شہزادے دے ناں نال منسوب کر دے نیں تے جے کوئی اوس نوں ویکھنا چاہوے تاں اوس تھاں تائیں لے جاؤن دے وی پیسے لیندے نیں۔ میاں محمد بخش دی بیان کہتی کہانی اپر دسی گئی کہانی توں بہوں وکھری اے پر کجھ واقعات اوہناں دی کہانی نال میل ضرور کھاندے نیں۔ معلوم نہیں اے کہانی سچی اے یا جھوٹی بہر حال صدیاں توں ایہہ قصہ انج ای بیان کیتا جا رہیا اے تے ہن لوک وی وڈی دلچسپی نال ایس قصے نوں سندے نیں تے کئی مقامی لوکاں دا ایس قصے نوں سناؤن نال روزگار جڑیا اے۔

میں تے سنگی ہتھ وچ سٹی، بسکٹ تے پانی لے کے دریائے کنہار دے کولوں مڑ کے جھیل ول ٹر پئے۔ سادے توں اگا نہہ وی بہوں سارے لوک جھیل ول جا رہے سن۔ ایہہ جھیل ناران توں 8 کلومیٹر دی تھراتے اے۔ میدانی علاقے دے لوکاں نوں ایس تائیں اپن لئی چار گھنٹے لگ جاندے نیں۔ کیوں جے سارا رستہ پہاڑی اے تے جویں تسی اگا نہہ ودھدے جاؤ گے تاں پہاڑی چڑھائی ودھدی جاوے گی۔ میدانی علاقے دے لوکاں دی پہاڑ چڑھن دی عادت نہیں ہوندی ایس لئی اوہ راہ وچ تھک جاندے نیں کئی ساہ لے کے مڑ ہمت کر کے جھیل ول ٹر پندے نیں کئی ناران پرت آندے نیں کجھ لوک جیہناں کول پیسے ہن تے اوہ جھیل نوں وی ویکھنا چاہندے نیں۔ اوہ رستے وچ خچریاں جیپ والیاں نوں پیسے دے کے جھیل اتے اپڑ جاندے نیں۔

جھیل دارستہ بہوں سوہناتے قدرتی منظران نال بھریا ہویا اے جھیل دے رستے دیاں دکھو دکھتھاواں اتے کھلے ویشال سبزہ زار، برف نال پہاڑیاں، تھاں تھاں تے وگدے قدرتی چشمے، پہاڑاں توں ڈگدے جھرنے (آبشاراں) فطرت دے سپین داسوہنا نمونہ پیش کر دے نیں۔ اسیں سارے وڈی ہمت نال (حالانکہ ساریاں دے ساہ پھلے ہوئے

نیں) پتھراں اتے چلدے تے رستے وچ آون والے وگدے پانیاں نوں پیراں پٹھ لتاڑدے ہوئے مسلسل جھیل ول ودھ دے گئے۔ ساڈے توں اگے تے کچھے ہوواری لوک ہولی ہولی اپنا بندھ مکاؤن دا جتن کر رہے سن جھیل ول کوئی ٹانویں ٹانویں گڈی (جیپ) وی جاندی نظریں پیندی سی۔ گڈی کیول اوہدوں ای جھیل تائیں اپڑسکدی اے جدوں رستے وچ بہتی برف نہ ہووے تے چشمیاں دے پانی تیزی نہ ہووے۔ جے جھیل تک جیپ اپڑے تاں اوہ صرف دو گھنٹے وچ ای سیلانیوں نوں سیر لئی دیندے نیں۔ جے جیپ جھیل تائیں نہ اپڑ سکے تاں سیلانیوں نوں گلیشئراتے اتار کے پیسے لے کے چھانہہ پرت آندے نیں۔ ایہہ سب کجھ جھوٹ بول کے کردے نیں۔ جدوں گلیشئراتے اپڑدے نیں تاں وڈی بدتمیزی نال آکھدے نیں کہ اوہ اتر جان یاں فیر جھیل تائیں جاؤن دے ہو رہے دیوں۔

جھیل ول جاندے رستے وچ کسے اچی تھاں کھڑ کے نیویں پاسے ول جھاتی ماریئے تاں انج جاچدا اے اے جیویں کوئی جلوس آرہیا ہووے۔ رستے وچ وی کئی نکلے نکلے گلیشئر آندے نیں جھیل دے ادھے رستے توں بعد اک وڈا گلیسئر آندا اے جس دی لمائی لگ بھگ ہک کلومیٹر ہوسی۔ ایس نوں پار کردے ہوئے جتھے ٹھنڈی ہوادے لورے آندے نیں، اوتھے جے کر ٹھنڈا پانی بوٹاں وچ وڑ جاوے تاں چودہ طبق روشن ہو جاندے نیں۔ ایس تھاں تے اک بندہ پانی والیاں بوتلاں، جوس دے ڈبے تے پیپسی دے ٹین برف و وچ دب کے بیٹھیا ہو یا سی۔ کئی سیلانیوں ایس کولوں پانی یاں جوس خرید رہے سن۔ کیوں جے نال لیا نڈا پانی رستے وچ ای مک گیا سی۔ ایس وی ایس کولوں پانی تے جوس دے ڈبے لے کے ہولی ہولی جھیل ول ٹردے رہے۔ تھوری دیر مگروں تیز ہوا چلن لگ پئی۔ آسمان تیکھلے ہوئے بدلاں نے مل کے سورج نوں دھک لیا تے ویکھدے ای ویکھدے بدلاں دی گرج نال مینہ وسنا شروع ہو گیا۔ بھانویں کہ موسم سوہنا ہوون پاروں آل دوالا بہوں سوہنا ہو گیا سی پر جدوں

بدل گر جراتاں بالاں تے کڑیاں دیاں ڈر ماروں چیرکاں نکل جان دیاں۔ تیز تے ٹھنڈی ہوا نے اک اجیہی صورت حال پیدا کردتی کہ سمجھ نہیں سی آرہی کہ ہن کیہ کیتا جاوے؟ کپڑے گلے ہوں پاروں ٹھنڈ بہوں محسوس ہو رہی سی۔ نکلے بالاں دا ہوں برا حال تے اوہناں دیاں ماواں پریشان سن۔ بدل ہو رہا ہونگا ہویا تے انج جا پیا جیویں شام دا ہنیرا گوہڑا ہو گیا ہووے۔ ہن ہوادی شدت وچ ہو رہا دھا ہو گیا سی (تیز تے ٹھنڈ پاروں) ایس دے باوجود اسیں تے ہو رہوں سارے سیلانی وڈی احتیاط نال اگانہ ٹر دے رہے۔ کافی دیر بعد ہوا پاروں بدل ایدھر او دھر ہو گیا سورج دیاں ریشماں نے دھرتی تے پہاڑاں نوں روشن کیتا۔ ہن جو منظر اکھیاں ویکھ رہیاں سن ایس توں پہلاں اجیہا منظر نہیں سی ویکھیا تے نہ ای من وچوں اوس گھٹنا دی یا دوسری اے۔

جدوں گلشتر نوں پار کیتا تاں اک سنگی دی طبیعت ٹھنڈ پاروں خراب ہو گئی۔ کانے نے بھرواں حملہ کیتا تاں اوہ سنگی اگانہ جاوے تھی انکاری ہو گیا تے آکھن لگ مینوں واپس گھلو۔ تسی جھیل ول جاؤ مینوں کوئی اعتراض نہیں۔ میں آکھیا یار! اکٹھے آئے ہاں تے اکٹھے ای جاواں گے۔ جے توں اگانہ نہ گیا تاں اسیں وی نہیں جاواں گے تیرے نال ای پرت جاواں گے۔ اوہ میری گل تے راضی نہ ہویا۔ ایسے دوران کجھ گھوڑیاں والے ساڈے کول آگئے تے گھوڑیاں اتے بہہ کے جھیل ول جاوے آکھیا۔ ایہہ سن کے اوہناں نال پیسے مکائے تے سب توں پہلاں اوس سنگی نوں گھوڑے اتے سوار کروایا تے مڑدے جے گھوڑیاں اتے بہکے جھیل ول ٹر پئے۔ ایس وڈے گلشتر توں لنگھن لئی گھوڑے تے خچر مل جان دے نیں تے انسان ایس جان لیوا سفر توں تھوری دیر لئی جان چھڈ والیند اے۔ ایہناں اتے پیٹھن بعد آل دوالے کھلے ہوئے فطرت دے نظارے ہو روی سوہنے لگ پیندے نیں تے فیرا خیرا اسیں منزل اتے اڑ گئے۔ پہاڑی موڑ مڑدے ای یک دم جھیل اکھاں سامنے آگئی تاں اکھیاں اوہ نظارہ

تکلیا کہ جھیل نوں پہلی وار دیکھن والا بندہ اپنی حیاتی وچ ایس لمحے نوں کدے نہیں بھل سکدا
 اچن چیت مونہوں سبحان اللہ نکلیا کیوں جے ایس بارے کتاباں وچ پڑھے تے بذات خود
 اکھیں دیکھن وچ ہوں فرق اے۔ ایس دے سپہن نوں شہداں راہیں بیان کرنا اوکھا اے۔
 جھیل نوں دیکھن توں پہلاں سوچ آئی کہ پتہ نہیں اتھے سیف الملوک تے پری
 بدلیج الجمال دی پریت وارتا گزری وی ہووے گی یاں کہ نہیں پراتھے اڑن پچھوں میرے دل
 نے ایہہ گل من لی کہ واقعی کسے سسے وچ اتھے عشق و محبت دی ایس لازوال داستان نے جنم لیا
 ہووے گا جس دی بازگشت آج وی سنائی دیندی اے۔

ایتھوں دی تنہائی، خاموشی، خوبصورتی، آب و ہوا، پہاڑ، رکھ تے سبزہ زار ہر شے
 ایس گل دی گواہی دیندین کہ کسے زمانے وچ دو دل دنیا توں بے نیاز ہو کے عشق دی راہ اتے
 چلے تے ہمیشہ واسطے امر ہو گئے، میرامن وی کیتا کہ نیلے پائیاں دی ایس دھرتی اتے ہمیشہ لئی
 رہ جاواں۔ اپنے سارے غم تے دکھ بھلا کے ایتھوں دا ای ہو جاواں۔ میری روح چاہندی
 اے کہ میں تے جھیل ہک ہو جائیے پر معاشرتی ذمہ داریاں مینوں بار بار ایس کم توں روک
 رہیاں نیں۔

ایس پیالہ نما، انوکھی تے بے مثال جھیل نوں ویکھ کے ہر درد دل رکھن والا بندہ متاثر
 ہوندا اے تے نالے شہزادہ سیف الملوک تے پری بدلیج الجمال دی محبت دی لازوال داستان
 دی سچائی دی گواہی جھیل دا صاف پانی تے ایتھوں دا ذرہ ذرہ پیادیندا اے کہ عشق و محبت دے
 پر پیچ رستیاں اتے چلنا ایناں سوکھا نہیں۔ کسے نوں حاصل کرن لئی کتنے دکھ برداشت کرنے
 پیندے نیں۔ ایس لئی کیوں پر خا رستیاں توں ای نہیں کدی کدی اگ دادریا وی پار کرنا پیندا
 اے۔ ایس جھیل دی سیر دے بعد عزم و ہمت دا سبق کیوں حساس دل رکھن والے ای حاصل کر
 سکدے نیں۔ بے حس لوکاں واسطے ایہہ سفر کوئی اہمیت نہیں رکھدا جھیل دے سامنے پہاڑاں

دی شہزادی ملکہ پر بہت دعوتِ نظارہ تے دعوتِ فکر دیندی اے۔ ملکہ پر بہت تے جھیل دارشنہ ازلی اے تے ایہو وجہ اے کہ ملکہ پر بہت جھیل اتے سایہ بن کے کھلوتی اے۔

کافی وقت استھے گزاریا تے رج کے نوٹو گرائی وی کیتی۔ بیمار متر دے آرام کرن پاروں طبیعت کافی بہتر ہوگئی سی۔ ہن واپسی دا ویلا ہو گیا سی۔ جدوں آل دوالے جھانی ماری تاں سارے سیلانی واپسی دیاں تیاریاں وچ رجھے ویکھے۔ ہن ہک وار فیر لہاں راہ طہ کرن مگروں نارن دے بازار وچ نہ بھٹکن والی شام نوں اپنیاں یاداں ڈائری وچ لکھدے پئے آں۔

کیوں جے کئی وار ایس سوہنی جھیل نوں ویکھن دا موقع ملیا۔ ہر وار ایس جھیل دا اک نواں مہاندردہ ویکھن نوں ملیا۔ بہت زیادہ یاداں وچوں دودی سانجھ تہاڑے نال پاندہاں۔

پہلی یاد براہ راست جھیل سیف الملوک نال جڑی ہوئی اے۔ ہو یا نج کہ اک شام

نارن دے بازار وچ اک ہوٹل دے باہر بیٹھے لوکاں (سیلانیوں) دی آواجائی ویکھ رہیا ساں۔ میرے کول لاہور توں آئے سیلانیوں دا اک جتھہ رات جھیل اتے گزارن دا پروگرام بنا رہیا

سی۔ ایس سلسلے وچ اوہناں کجھ مقامی لوکاں نال رابطہ وی کیتا سی۔ جیہناں جھیل کنڈے خیمے لائے ہوئے سن۔ اوہناں دی زبانی پتہ لگا کہ اوہ خیمے وچ رہن دانی بندہ اک ہزار روپیہ لین

گے۔ ایس اک ہزار روپے وچ اک گرم بستر تے ساڈی رکھی کرن گے۔ کھان دا پر بندھ آپو کر ناہو وے گا یاں اوہناں نوں ایس دے وکھرے پیسے دینے ہون گے۔ ایہناں ای پھیاں وچ

دو وار چاء وی پین نوں ملے گی۔ جھیل اتے رات کڈن دا کیول اک مقصد سی۔ مقامی لوک آکھدے سن کہ چین دی چودھویں نوں پریاں جھیل وچ نہاؤن لئی آندیاں نیں میں ڈروی بہت

رہیا ساں تے پریاں نوں ویکھن دا چاء وی من وچ بہوں سی۔ اپنے ساتھیوں نال مشورہ کیتا پر اوہناں نے آکھیا کہ نہ جا۔ کیوں جے ایہہ ساریاں فرضی گلاں نیں پریاں نہاؤن لئی نیں

آندیاں۔ کیہ اوہناں نوں پاکستانیاں دی عادت بارے پتہ نہیں؟ میں اوہناں دی گل نہ منی

تے لاہوری جتھے نال جاون دی ہامی بھڑائی۔ جتھے وچ 8 لوک سن۔ سردی توں بچن دا پورا سامان کچھ کھان پین دا سامان لے کے جیپ راہیں رات دے ہنیرے وچ جھیل اتے اپڑ گئے اوتھے جا کے پتہ لگا کہ ساڈے ورگے کئی ہور لوک وی پریاں ویکھن آئے ہوئے سن۔ سب توں پہلاں تاں مقامی محافظاں ایس گل نوں رد کیتا کہ اتھے پریاں آندیاں نیں۔ کیوں جے اوہناں وچوں کئی محافظاں آکھیا کہ اوہناں کئی یو اچن دی چودھویں رات نوں اتھے ڈیوٹی کیتی اے اوہناں نے کدے کوئی پری نہیں دیکھی۔ اوہناں مقامی لوکاں نوں وی آکھیا کہ کیوں جھوٹ بول کے کمائی کر دے نیں۔ ایس توں بعد جھیل توں بہت دور خیمے لاون دا آکھیا۔ کافی سارے خیمے لگے ہوئے سن تے اوہناں وچ جگدے دیوے بہوں سوہنا منظر پیش کر رہے سن چن دی چاننی وچ اتھے دی ہر شے نہاتی ہوئی دکھالی دے رہی سی۔ چن جدوں جھیل دے وچکار اپڑیا تاں سارے لوک خیمیاں توں باہر آ کے نہ بھلن والا نظارہ تگن لگ پئے۔ جدوں تائیں چن نے جھیل نوں پار نہیں کیتا کوئی وی خیمے اندر نہیں گیا۔ حالانکہ باہر بہوں ٹھنڈ سی۔ جدوں چن پہاڑاں اوہلے چلا گیا تاں سارے لوک اک تھاں اکٹھے ہو گئے تے چاننی رات وچ جھیل دے سپہن بارے بارے اپنے اپنے وچار ساٹھے کرن لگے۔ ہن سویر ہودن والی سی ٹھنڈ و دھن نال بہتے لوک اپنے اپنے خیمے اندر چلے گئے کچھ من چلے والے وی اپنی تھاں اُتے ڈٹے ہوئے سن ٹھنڈ تے ہنیرے پاروں خوف دی فضا طاری ہو رہی سی۔ کچھ دیر مگروں اک فوجی نے اذان دتی۔ بہت گھٹ لوکاں نے ٹھنڈے پانی نال وضو کیتا تے نماز پڑھی۔ جدوں لوگی تاں واپسی دی تیاری کیتی۔ چانن ہودن تے پیدل واپسی دا سفر شروع کیتا۔ کنبدے ہوئے اک نویں سویر دامنہ ویکھ کے ایہہ سفر شروع کیتا۔ سورج دیاں ریشماں نال جھیل دا آل دوالا ایناں کو سوہنا لگا کہ مڑاج تائیں اجیہا نظارہ ویکھنا نصیب نہیں ہویا۔ دس یوگ گل ایہہ ہے کہ ساری رات پریاں ویکھن دے چاء وچ جاگدے رہے تے ٹھنڈ وی جھلی پراوہناں

دے درشن نہ ہوئے۔ ایس کارج تے مینوں اج تائیں حیرت ہوندی اے کہ ایہہ کم کیویں ہو گیا۔ بہر حال حیاتی دا ایہہ واقعہ کدے وی میں بھل نہیں سکدا۔

دو جے واقعے دا تعلق اک کالج ٹورنال اے۔ 1990ء وچ گورنمنٹ کالج بھاول نگر دے طالب علما نال جھیل سیف الملوک یا ترائی پیدل نکلے۔ سارے طالب علم وڈے جوش تے جذبے نال ساڈے کول بہوں اگانہ ودھ گئے۔ میں اک طالب علم نوں بلہ شیری دیندے ہوئے ہولی ہولی جھیل ول ٹرے جارہے ساں۔ کئی واراوس طالب علم نے پچھانہ پرتن دا آکھیا پر میری بلہ شیری پاروں ہولی ہولی ٹردا ہویا جھیل اتے اپڑ گیا۔ باقی دے سارے طالب علم ساڈے توں پہلے او تھے اپڑ گئے سن۔ جو ای اوں طالب علم نے تکئی تاں سرٹ کے آکھیا۔

سر! ایہہ چھپڑ ویکھاو لئی ایناں پنہدھ کروایا۔ میرے پنڈ دا چھپر ایہدے نالوں سوہنا اے۔

مینوں ایہہ گل سن کے بہوں غصہ آیا۔ میں اتر دیندے آکھیا۔ پتر ایس ویلے توں تھکلیا ہویا ایس۔ ایس لئی تینوں جھیل دی خوبصورتی نظر نہیں آندی۔ جیویں ای تیری تھکاوٹ اترے گی تینوں ایہہ جھیل بہوں سوہنی لگے گی تے مڑ تیرا من ایتھوں پرتن توں نہیں کرنا۔

میری ایہہ گل سن کے اوہ چپ ہو رہیا تے میں وی اوں نوں اکلا چھڈ دتا۔ کوئی تن و جے دے لگ بھگ موسم بہوں خراب ہو گیا۔ سپیکر راہیں اعلان کیتا گیا کہ سارے سیلانی چھیتی توں چھیتی جھیل توں چلے جاوے۔ تاں جے اوہناں نوں راستے وچ کس قسم دی اوکڑ دا سامنا نہ کرنا پوے۔ ایہہ اعلان سندے ای سارے لوکاں پرتنا شروع کردتا۔ اک تھان اتے میرے سارے طالب علم وی جمع ہو گئے۔ اوہ طالب علم غائب سی۔ چھیتی چھیتی اوہنوں لہسن دیاں ساریاں کوششاں بے کار گئیاں۔ اخیر میں سارے طالب علماں نوں تھلے جاوے دا آکھیا تے آپوں او تھے رہیا تاں جے اوں نوں لہہ سکاں۔ اک نوں چھڈ کے باقی سارے طالب علم

چلے گئے۔ ایس دوران دفوجی گھوڑیاں اتے کول آئے تے نہ جاون بارے پچھیا۔ میں آکھیا:

”میرا اک طالب علم غائب اے۔ میں اوس توں بناں کیویں جاسکدا اے ہاں۔“

اک فوجی جواب دتا ”تسی پریشان نہ ہووے، اسیں لہہ لینے آں“

ایہنا آکھن تو پچھوں اوہناں گل وچ پاییاں دور بیناں نال جھیل دے آل دوا لے
و یکھنا شروع کیتا تاں اوہناں نوں جھیل دے دو جے کنڈے اتے اک بندہ بیٹھا دکھالی دتا۔
جدوں اوہناں دور بین راہیں مینوں دکھایا تاں میری جان وچ جان آئی۔ مڑ اوہناں وچوں
اک گھر سوار اوہنوں لین گیا تے اوس نوں گھوڑے اتے بٹھا کے لے آیا۔ جدوں اوس کولوں
اپنی دور جا کے پٹھن دا کارن پچھیا تاں اوس دسیا۔

”سرجی! جھیل دے سپن وچ کھب کے میں ڈردار ہیا۔ مینوں احساس نہیں ہو یا کہ
میں تہاڈے توں بہوں دور آ گیا ہاں۔ جدوں میں تھک گیا تاں میں اک تھاں بہہ کے جھیل دی
خوبصورتی نوں نکدار ہیا۔ رب دی سونہی جھیل وچ اپنی کوشش اے کہ میں باوجود پوری کوشش
دے او تھوں اٹھ نہ سکیا۔“

ہن ہلکی ہلکی بارش شروع ہو سکی۔ فوجیاں چھیتی جاون دا آکھیا میں اوہناں دا شکر یہ ادا
کیتا تے اسیں تنوں چھیتی نال جھیل نوں الودع آکھ کے او تھوں آگئے۔ جدوں ناران اپڑے
تاں بارش وچ چنگی طرح نہاوں پاوڑوں ٹھنڈ نال کنب رہے ساں۔ کپڑے بدل کے چاء پیتی
تے رضائی وچ بہہ گئے۔ باقی دے طالب علماں اوہدی کلاس لینی شروع کردتی۔

خوشبو تے رنگاں دی دھرتی۔ لالہ زار:

اگلے دیہاڑے لالہ زار جاون دا پروگرام بنیا۔ کیوں جے ایس تھاں دی خوبصورتی
دے چرے ہر سیلانی دی زبان اتے سن۔ پر مزے والی گل ایہہ ہے کہ پروگرام تاں بن گیا پر
ساڈے وچوں کسے نوں ایہہ پتہ نہیں سی کہ لالہ زار کس طرف اے تے ایہدے ول رستہ کس

پاسو جاندا اے؟ نارائوں ایس دا فاصلہ کتنا اے؟ بہر حال پکا ارادہ کر کے ہوٹل دے منیجر کولوں لالہ زار بارے ضروری معلومات حاصل کیتیاں تے وت بازار وچوں نال لے جاون کجھ ضروری شیواں خریدیاں۔ منیجر نے لالہ زار جاون دے دوراہ دے۔ جیپ یاں بس راہیں بٹہ کنڈی اپڑکے پیدل لالہ زار تک اپڑنا۔ ایہہ رستہ کجھ سوکھاسی۔ دو جاناران توں پہاڑی پگ ڈاڑیاں توں ہوندے ہو یاں لالہ زار تک اپڑنا۔ فیصلہ اے ہو یا کہ پیدل چلن دا بہتا کوئی تجربہ نہیں۔ ایس علاقے وچ موسم وی غیر یقینی ہوندا اے۔ ایس لئی بٹہ کنڈی تائیں بس راہیں سفر کیتا جاوے تاں او تھوں پیدل یا جیپ راہیں بٹہ کنڈی اپڑیا جاوے۔ ہن اسیں ہوٹل توں نکل بٹہ کنڈی جاون والے راہ تے دریائے کنہار سے ہمرکاب بن گئے۔ ٹرن لگ پئے کہ کوئی جیپ یاں بس مل جاوے۔ پیدل ایس لئی چلنا شروع کیتا کہ جیپ والے بہوں پیسے منگ رہے سن تے بس دے چلن وچ حالے دو گھنٹے دی تاخیر سی۔ اسیں راستے وچ دریائے کنہار دے کئی بدلے ہوئے رنگ دیکھے۔ ایہہ سارے رنگ ایہنے سوہنے سن کہ انسان دامن کر داسی کہ اتھے ای رہ جاوے۔ ہن ایس دے اک پاسے جنگل پہاڑ تے دو جے پاسے دریائے کنہار سی۔ سڑک ہولی ہولی دریا توں دور تے اوچی ہوندی گئی۔ ایہو وجہ سی کہ دریا بہوں تھلے گہرائی وچ رہ گیا سی۔ چلدے ہوئے قدرتی منظراں دی یک رنگی، چھوٹے وڈے گلشستر تے پہاڑاں وچ بنے نئے وڈے غار ویکھدے رہے کہ بس دا ہارن سنیا تاں پیر اپنے آپ رک گئے۔ رکن دے اشارے تے بس رکی سارے ساتھی بس اندر چڑھتاں گئے پرش پاروں کسے نوں سیٹ نہ ملی۔ حالانکہ کئی مسافر بس دی چھت اتے بیٹھے سفر کر رہے سن۔ ساہنوں وی چھت اتے بہہ کے سفر کرن تے قدرتی منظراں نوں دیکھن دا آکھیا گیا ساڈے وچوں کوئی وی ایس کم لئی تیار نہ ہو یا تے 15 کلومیٹر دار راستہ بس دے اندر کھلو کے طے کیتا۔ بس ہولی ہولی چلدی تے کدے رکدی ہوئی بٹہ کنڈی اپر گئی۔ بٹہ کنڈی سطح سمندر توں 8849 فٹ اچا اے۔ اتھے دریا اک چمکدی

کیر وانگ وکھالی دیندا اے۔ نکا جیہا بازار وی ہے۔ جتھوں ضروریات زندگی آسانی نال مل جا ندیاں نیں۔ ایس دے پہاڑاں وچ اک قیمتی پتھر (زبرجد) وی ملدا اے۔ بہوں دور تائیں گھنا جنگل پھیلا ہویا اے جس وچ جنگلی بکرے تے جنگلی مرغیاں توں دکھ برفانی چیتا، بھورا رچھ تے بر شیر ملدے نیں۔

جدوں لالہ زار اڑیں تاں دو پہر ہو چکی سی۔ سمجھ نہیں سی آرہیا کہ ہن کیہ کرے۔ لالہ زار پیدل سفر کیتا جاوے یاں جیپ راہیں۔ جیپ والے نال لالہ زار جاوون دی گل کیتی تاں اوس نے جو پیسے منگے اوہ سن کے ساڈے ہوش اڑ گئے تے فیصلہ ایہہ ہویا کہ پیدل ای سفر کیتا جاوے گا تے پرتدے ہوئے رات ہو گئی تاں رات بٹ کنڈی گزاری جاوے گی۔ ہن بازار وچوں لنگدے ہو یاں اک بابے کولوں لالہ زار جاوون داراہ پچھیا۔ بابے نے ساہنوں لالہ زار دا شارٹ کٹ راستہ دسیا کہ اوہ سامنے والے پہاڑا تے چڑھ جاو۔ ایس پہاڑ دے دو جے پاسے لالہ زار اے۔ اوس پہاڑ نوں وکھ کے سارے بہوں خوش ہوئے کہ پہاڑ بہتا اچا نہیں تے ایس چھیتی ای لالہ زار اڑ جاواں گے۔ اللہ داناں لے کے ساریاں اوس پہاڑا تے چڑھنا شروع کیتا پر اوہ پہاڑ کن داناں ای نہیں سی لیندا۔ ایہہ اوہی پہاڑ سی جس نوں ساریاں نے نکا جیہا سمجھیا سی۔ ہن ایس پہاڑ دی اچھائی اتے آگے ساں کہ ساہنوں دریا تے کنہار کی جیہی نالی ہار وکھالی دے رہی سی۔ مینوں اوس سسے وڈی حیرت ہوئی جدوں گھڑی تے وقت دیکھیا تاں پتہ لگا کہ پہاڑا تے چڑھدے ہوئے دو گھنٹے ہو گئے نیں۔ جویں جویں ایس پہاڑ دی چڑھائی ول جاندے تاں پہاڑ دا اصل روپ ساڈے سامنے آندا گیا۔ ہن پہاڑ دی مٹی بہوں نرم ہو گئی سی، جتھے پیر رکھدے مٹی بھرن لگی۔ جتھے وی پیر رکھدے مٹی تھلے ڈگدی پراسیں فیروی ہمت نہیں ہاری۔ سارے ہمت کر کے پہاڑ دی چوٹی ول سفر کر دے رہے ایس دوران اک موقع اچھا وی آیا کہ سارے دوستان چڑھن لئی اپنا اپنا راہ چن لیا تے اک دو جے توں دکھ ہو کے اپنی

سہولت دے تحت پہاڑ اتے چڑھن دی کوشش کرن لگے میں ساریاں دے وچکارتے باقی ساتھی سجے کھبے سن۔ کجھ اگانہہ جا کے پہاڑ سدھا ہو گیا وڈی اوکھت نال پیر رکھدے ہوئے ہتھ نال پہاڑ وچوں سہارا لہن دی کوشش کردے اک تے ساہنوں کتے وی سہارا نہیں ملدا۔ ایسے دوران میرا پیر تلکلیاتے میں پہاڑنوں پھڑن دا جتن کینا تاں میری مٹھی مٹی نال بھر گئی تے میں پہاڑتوں تھلے اڑن لگا۔ رڈ دے ہوئے میں کلمہ پڑھ لیا کہ ہن پچنا اوکھاے۔ جدوں میں مڑ کے ویکھیا کہ میرے اک سنگی نے پہلاں اپنے آپ نوں اک دراڑ وچ پھسایا تے مڑ میری لت پھری۔ کجھ سے لئی مینوں سکھ داساہ آیا پر بلاسروں ٹلی نہیں سی۔ کیوں جے پہلی میری پہلے صرف میری جان نوں ای خطرہ سی ہن میرے ساتھی دی جان وی خطرے وچ سی۔ اجیہی حالت وچ ساہ لینا وی اوکھا سی، بہوں احتیاط نال ساہ لے رہے ساں کہ تیز تیز ساہ لین نال کتے تھلے ای نہ چلے جائے۔ باقی ساتھی دکھالی نہیں سی دیندے پتہ نہیں اوہ کتھے گواچ گئے سن۔ تھوڑی چر بعد جدوں ہلے تاں دراڑ کھلی ہوئی تے اسیں دونویں تھلے ڈگدے گئے۔ میں اک وار فیئر کلمہ پڑھیا۔ مینوں اپنی موت سامنے دکھالی دے رہی سی۔ ڈگدے ہوئے اک تھاں اتے آکے رک گئے تاں ساہنوں کجھ آوازاں سنائی دتیاں۔ اسیں مددئی پکارنا شروع کردتے فیئر پہاڑی دی چوٹی ولوں کجھ بال جیہناں دیاں عمراں باراں توں چودہ سالوں وچکار سن تے اوہ بکریاں چرا رہے سن ساڈی مددئی آگئے۔ اوہ دوڑدے ہوئے ساڈے کول آگئے۔ اوہناں نوں دوڑ دیاں ہو یا نچ لگ رہیا سی کہ اوہ پہاڑ اتے نہیں کسے مال روڈ اتے دوڑ رہے سن۔ ساڈے کول اپڑ کے اوہ پہلاں ساڈی حالت ویکھ کے رج کے ہسے۔ ایس توں اوہناں ساہنوں سہارا دے کے ایس مصیبت وچوں کڈھیا تے آکھن لگے کہ ایسے وڈے ہوئے او فیئر وی۔ پہاڑا پر چڑھنا نہیں آندا۔ اوہناں ساہنوں دسیا کہ ساہنوں سڑک راستے آجانا چاہی داسی تے فیئر اوہ ساہنوں سڑک اتے چھڈ آئے۔ جدوں سڑک دے دو جے پاسے ویکھیا تاں باقی

دے دوست وی مل گئے۔ پتہ لگا اوہ وی اجنبی صورت حال داشکار ہوئے جس داسامنا اسماں کیتا سی۔ اوہناں دی مددوی اوہناں بالاں نے کیتی جیہناں ساڈی کیتی سی۔ اوہ بچے پہاڑی چوٹی ولوں آئے تے گئے کدھر۔ ایس دا کسے نوں وی کجھ پتہ نہیں سی کیوں جے سرت سہلن تے انعام وجھوں اوہناں بالاں نوں کجھ پیسے دیون دا فیصلہ ہویا۔ پر جدوں اوہناں نوں آل دوالے لسگوں ہر پاسے تلاش کیتا گیا پر اوہناں دا نام و نشان کدھرے نہ ملیا تاں ایس گل دا یقین ہو گیا کہ اوہ بال نہیں سن۔ ربی نبی مدسی۔ کسے سچ ای آکھیا اے کہ جدوں کوئی سچے منوں ربی بارگاہ وچ دعا کر دا اے تاں رب اوس دی دعا ضرور قبول کر دا اے۔ بے شک ایس مصیبت ویلے اسیں اوہنوں مدد لئی پکاریا سی تے اوس نے عیب چوسا ڈی مدد کیتی۔

سارے ساتھی تھک کے اک تھاہرے بیٹھے ساں تے ساریاں نوں اک ڈونگھی سوچ نے گھیریا ہو یا سی کہ پتہ نہیں لالہ زار کتھے اے؟ ایسے دوران سڑک اتے کجھ بکر وال بکریاں چراندے ہوئے آئے تاں اوہناں کولوں لالہ زار بارے پچھیا۔ اوہناں دسیا کہ سامنے والی چوٹی اتے چڑھ جاؤ لالہ زار آ جاوے گا۔ ایہہ گل سن سارے اک دو جے نال لڑنا شروع ہو گئے کہ پیدل سفر کر کے اسیں بہوں وڈی غلطی کیتی اے۔ اخیر فیصلہ ہو کہ ٹرن دا کوئی فائدہ نہیں۔ ایس لئی ہمت کر کے لالہ زار ول ودھنا چاہی داے۔ ہمت کر کے سفر شروع کیتا تاں چھیتی ای وڈی حیرت ہوئی کہ ساڈے سامنے والے علاقے دا نقشہ ای بدل گیا اے۔ ہک سوہنارنگ و خوشبودا شہر ساڈے سامنے اے۔ اک پہاڑی سلسلہ تاحد نظر وسیع و عریض علاقے وچ پھیلیا ہو یا اے۔ ایس دے پچھے اچے پہاڑاں دیاں چوٹیاں اتے برف چاندی وانگ چک رہی اے۔ انج جا پدا ہے کہ اسیں جادوگری وچ اپڑ گئے آں۔ جس دا چپہ چپہ نال سبزے نال پُر اے۔ انج لگدا سی کہ جو یں ہرے رنگ دا قالین پوری دھرتی اتے وچھیا ہووے۔ روح تائیں اپڑن والی خوشبودا ہوادلاں نوں سکون بخش رہی سی۔ رنگ برنگے پھل وڈی ماتراتے اپنے رنگاں وچ

سن کہ ایس توں پہلاں میں کدھرے نہیں سن ویکھے۔ ایہہ پہاڑاں دی چھت اتے اک وسیع وعریض سبزہ زار اے جس دے کناریاں اتے کھائیاں وی ہن تے کھائیاں توں پرانہہ برف والیاں چوٹیاں۔ اک وڈی حیرانی والی گل اے کہ ایس میدان وچ تھوڑا اجیہا اگانہہ جا کے اک رستہ دو جے پہاڑول مڑدا اے تے ایس طرح دامیدان اوس پہاڑ دی چھت اتے وی اے۔ اوتھے وی انج دیاں برف پوش چوٹیاں موجود نیں ایہہ سلسلہ اگے توں اگے چلدا جاندا اے۔ اجیہی زمینی صورت حال نوں دیکھن کے انج جا پدا اے کہ جویں قدرت نے دو پہاڑاں وچکار پوڑ پریاں بنا دیتیاں ہوں۔ جہناں راہیں تسی دوسرے پہاڑ دی چھت اتے اپڑ کے قدرتی منظر اں دا آئند مان سکدے او۔ ہر پہاڑی چھت اپنے پورے جو بن نال تہا نوں جی آیاں نوں آکھدی اے۔ ایس وادی دے بے شمار رنگاں نے ساہنوں پاگل کر دتاسی۔ سمجھ وچ نہیں سی آرہیا کہ کیہ کرینے؟ کیوں جے تھک بہوں زیادہ گئے ساں ایس لئی اک تھان اُتے بہہ گئے ساڈے سامنے اک ریستہ ہاؤسی۔ بھکھ لگن کارن ریستہ ہاؤس جا کے کھانے بارے پچھیا اوس بندے نے جواب دتا کہ کھانا مک گیا اے۔ صرف تھوری جیہی ماش دال پکچی اے۔ جے آکھوں تاں اوہنوں تڑکا لادیاں۔ اسیں ایس نوں غنیمت جاندے ہو یاں آرڈر دے دتا۔ کیوں جے اوس ساڈے واسطے روٹیاں وی پکانیاں سن۔ ایس لئی وقت نوں ضائع کیتے بناں اسیں جنگل ول ٹرپے۔ گھنا جنگل ہوون کارن پاروں کئی لوکاں اوتھے جاون توں منع ویکیتا ایس گل نوں ان سنی کر کے سارے جنگل ول ٹرپے۔ ایس لئی کہ سارے مقامی لوکاں مرغ زریں دی بہت تعریف کیتی سی اوس نوں دیکھن لئی۔ لوک آکھدے نیں کہ ایہہ پرندہ جنگل وچ عام پایا جاندا اے تے رکھاں اتے بیٹھا اپنی سوخی واج وچ ربی حمد دے گیت گاندے وکھالی دیندا اے۔ جدوں اسیں تھوڑا اجیہا جنگل اندر گئے تاں وڈی حیرانی ہوئی اک وڈے لمے تے اپے رکھنوں ویکھ جے اکھاں نوں یقین نہیں آرہیا کہ ایناں وڈا دکھ دھرتی اتے ہو سکدا اے۔

کیوں جے ایس توں پہلاں ایناں وڈا رکھ تکیا نہیں سی۔ رکھ نوں تک رہے ساں کہ جنگل اندروں کجھ لوک آندے ملے اوہناں نے وی اگانہہ ودھن توں روکیا۔ اوہناں دی گل من کے اسیں واپس ہوئل ول آگئے۔ جنگل توں واپسی ویلے اک رکھ نوں لگی اگ ویکھ کے ڈاڈھی جیرانی ہوئی کہ جنگل ہریا بھریا اے فیر کوئی بندہ وی دکھالی نہیں دیندا۔ ایس رکھ نوں اگ کوں لگ گئی۔ اک مقامی بندے کولوں پچھیا ایہہ معاملہ کیہ ہے؟ پراس اترنہ دتا۔ بہت زیادہ مجبور کر ن تے اوس دسیا کہ جے کوئی بندہ رکھ وڈھدا پھڑیا جاوے تاں جنگل و بھاگ دے کرم چاری اوس نوں سزا دیندے نیں۔ جدوں مقامی لوکاں نوں بالن دی لوٹ ہوندی اے تاں اوکسے موٹے رکھ دے تنے وچ سوراخ / موری کر دے نیں تے اوس وچ لکڑی دا بھورا بھر کے اگ لا دیندے نیں۔ ایہہ اگ کئی دناں تاں بلدی رہندی اے تے اخیر رکھ سکھ جاندا اے تے نالے کالا وی ہو جاندا اے۔ مڑ لوکی اوس رکھ نوں کٹ لیندے نیں۔ جنگل و بھاگ والے سمجھدے نیں کہ رکھ بیماری پاروں سک گیا اے تے اوہ وڈن والے نوں کجھ نہیں آکھدے۔

انج اک تیرنال دوشکار ہو جاندا ہے نیں۔ ایہہ سن کے مینوں بہوں افسوس لگاتے غصہ وی آیا کہ لوک کوں اپنی بربادی دا آپو اپنے ہتھیں انتظام پئے کر دے نیں میں دوستاں نوں آکھن لگا جے مینوں اختیار ہووے تاں میں ایجیے لوکاں نوں سزائے موت دے دیواں۔ ساہنوں آندے ویکھ کے ہوئل دا ملازم نسیا آیا تے آکھن لگ کہ کھانا تیار اے۔ کیوں جے بھکھ بہوں لگی ہوئی سی۔ ایس واسطے ایس وقت دال ماش ساہنوں دنیا دالذیزترین کھانا لگ رہیاسی۔

کھانے توں ویہلے ہو کے وڈا مسئلہ واپسی داسی، من کرداسی کہ رات اتھے ای رسیے پروڈی مشکل ایہہ سی کہ سامان ناران وچ سی جے اتھے ریندے آں تاں دو ہوٹلاں دا کرایہ دینا پیناسی۔ اپنا خرچہ بچاؤ لئی بہر حال اسیں ناران اپڑنا چاہندے ساں۔ شام دے پنج وچ چکے سن۔ ہن اسیں ہوئی ہوئی پہاڑ دے دو جے بنے جیہڑا اک سوکھارستہ سی تے اوس راہ

وچ پہلے پہاڑ ورگیاں کھائیاں وی نہیں سی وڈی سوکھ نال سرسبز پگڈنڈیاں توں لنگھ دے ہوئے
 اک گھنٹے دے سفر مگروں سڑک اتے آگئے تے احساس ہو یا کہ جان دے ہوئے ایہہ رستہ پنج
 گھنٹیاں وچ طہ ہو یا سی۔ ہن شام دے چھ وچ چکے سن۔ جس رفتار نا اسیں ٹر رہے ساں جے کر
 ایسے رفتار نال ٹر دے رہے تاں رات دے دو وچ جانے سن۔ نار ان اپڑن ویلے بڑی عجیب
 مصیبت وچ پھنس گئے ساں ناں پچھا نہہہ پرت سکدے ساں تے اگلی منزل بہوں دور سی۔
 سارے سوچ وچ پے گئے کہ یا اللہ ہن کیہ کرے؟ اک متر سا ہنوں حوصلہ دینا رہیا کہ جناں
 سفر ہو سکد اے اوہ کرو تے باقی رب اتے چھڈ دیو۔ شام دے ست و جے دوروں اذان دی
 آواز آئی۔ تھکا اوٹ پاروں چلنا بہوں اوکھا ہو گیا سی۔ رستے وچ جو وی گلشن سن اووی پگھلنا
 شروع ہو گئے سن حالانکہ سویرے جدوں ایہتوں دی گزرے تاں راہ سکا تے ٹھیک سی۔ ہن
 سڑک اتے ہر پاسے پانی ای پانی سی تے کئی تھاواں تے پانی بہوں تیز وی سی جس پاروں ہن
 چلنا اوکھا ہو گیا سی۔ اٹھ و جے ہنیرا ہو گوڑا ہو یا۔ دریاے کھار اتے وی اک خاص چپ ورت
 گئی جس وچ سانہوں بہت زیادہ ڈر لگن لگ گیا۔

سارے رستے دا خوف اک پاسے پر میرے ذہن وچ اوس پیل دا نقشہ وار وار آرہیا
 سی کہ اک نالے اتے پل دی تھاں اک رکھ داتا رکھیا ہو یا اے۔ رات دے ہنیرے وچ اوس
 اتوں لنگھ کے ندی نوں پار کرنا اے۔ ہیٹھ تیز پانی دی تیز آواز تے ٹھنڈی ہوا ایس سفر نوں ہور
 خوف ناک بنا رہی سی۔ سارے متر بی مہرتے وڈے حوصلے نال ایس پل نوں پار کر گئے پر
 اک متر تیز پانی ویکھ کے چکرا گیا تے ندی وچ ڈگ پیا۔ رب داکھ لکھ شکر اے کہ او تھے فوجی
 سڑک نوں صاف کر رہے سن (رات دے ہنیرے وچ) اوہناں اگانہہ ودھ کے اوس نوں پانی
 توں باہر کڈھیا پر اوہ ٹھنڈے خوف پاروں کنب رہیا سی تے آکھ رہیا سی کہ جے ربی رحمت
 فوجیاں دی صورت وچ نہ ہوندی تاں اوس دا پچنا اوکھا سی۔ میں سوچ رہیا ساں کہ جے کراہیہ

پل وی نہ ہوندا تاں اسپس کویں ایہہ ندی پار کر دے۔ ہن رات دے ہنیرے وچ ٹردے ہوئے دوجی ندی تے اڑے او تھے وی ایہو جیہی صورت حال دامڑتوں سامنا کرنا پیا۔ اتھے سہولت ایہہ سی کہ دور کھاں دے تنے ندی اتے پئے ہوئے سن جس پاروں ندی پار کرنا سوکھا لگ رہیاسی۔ ایس تھال وی کوئی دو جا رستہ نہیں سی جتھوں ندی نوں پار کیتا جاسکدا۔ میں آکھیا کہ میں ایس پل راہیں ایس ندی نوں پار نہیں کر سکدا کیوں جے متر دے ندی وچ ڈگن دا منظر بار بار آکھاں سامنے آ رہیاسی۔ دوستاں آکھیا یار! رب تے بھروسہ رکھ جس رب نے ساہنوں پہلی مشکل وچوں باحفاظت کڈھیا اے اوہ ہن وی ساڈی مدد کرے گا۔ اوہناں دی گل سن کے مینوں حوصلہ ہو یا تے ذہنی طور تے تیار ہو یا۔ میرے اگے دو متر میں وچکارتے پچھے دو متر۔ مینوں اک متر نے آکھیا کہ پل اتوں لنگھدے ہوئے تھلے پانی ول ویکھنا نہیں تے انج سمجھنا ایں جو یں پکے پل دے اپروں گزر رہے آں۔ میں انج ای کیتا تے ربی مہر پاروں اسپس ایس ندی نوں پار کرن وچ کامیاب ہو گئے۔

ہنیرا ہن بہوں گوہڑا ہو چکیا سی تے ساہنوں اگے دارستہ دکھالی نہیں سی دے رہیا۔ اسپس پہاڑاں وچکار ہک کھلی تھال تے خانہ بدوشاں دیاں جھونپڑیاں سامنے کھڑے ساں۔ ایہناں وچ نکلن والی اگ دے لانبواں نے ایس ہنیرے داسینہ کجھ دیر واسطے چیر دتا تے پتہ لگا کہ ایس تھال اتے وی زندگی ہے۔ ہن ساڈے سامنے دواہی راہ سن۔ اک ایہناں خانہ بدوشاں کول پناہ لئی جاوے یاں کسے پہاڑ دی اوٹ وچ بہہ کے دن دی لودا انتظار کیتا جاوے خانہ بدوشاں کول پناہ لینا خطرناک ثابت ہو سکدا سی۔ کیوں جے ساڈے ساریاں کول پیسے ہے سن۔ من اندر ایہہ خوف وی سی کہ ایہہ لوک پسیاں دی خاطر قتل ای نہ کر دیوں۔ فیصلہ ایہہ ہو یا کہ ایہناں توں جاوے توں چنگا اے ٹردے رہیے تے جدوں کوئی محفوظ تھال ملے تاں او تھے بہہ جائیے۔ کیوں جے تھکاوٹ بہوں ہو گئی سی۔ پیر دکھ رہے سن تے اک دو

متر اے دے پیراں تے چھالے وی پے گئے سن۔ فیراک کھلی تھاں اتے اسیں آن کھلوتے۔ اک متر پیراں وچ درد پاروں رون لگ پیتا تے باقی رب کولوں ایس مصیبت وچوں نکلن دی دعا ممکن لگ پئے۔ مینوں خیال آ کہ میرے گھر والے سوچدے ہوون گے کہ اوہناں دا پتر ٹھنڈیاں ہوواں دے مزے لیندا ہووے گا پر اوہناں نوں کیہ پتہ کہ ایس ویلے اوہناں دا پتر کنی مشکل وچ اے۔

سارے متر ایس کش مکش وچ سن کہ کیہ کرے؟ اچن چیت دوروں ہنیرے وچ ہکا ہکا چانن نظر آیا۔ ہولی ہولی اوہ چاننا ودھن لگ پیتا تے آخر کار اوس چانن نوں اسیں دیکھن لگ پئے۔ پھیر ساہنوں گدی چلن دی آواز وی سنائی دیون لگی۔ اوہ ہک جیپ ہائی تے اوہ سدھا ساڈے کول آگے آگے کھلو گئی۔ اوس وچ بیٹھے ہوئے لوکاں ساہنوں آکھیا کہ تہاڈا خود کشی دا ارادہ ہے جو تسی ہنیرے تے ٹھنڈ وچ ایس بے آباد جگہ وچ پھر رہے او؟ اوہناں دی کسے گل دا ساڈے کول کوئی اثر نہیں سی۔ ایس لئی چپ وٹی رکھی۔ ساڈی حالت نوں تک کہ اوہناں نوں ساڈے اپر ترس آگیا تے اوہناں نال جیپ وچ سوار کر لیا۔ جدوں جیپ وچ بیٹھے تاں پتہ لکیا کہ اے بیمار نوں نارن ہسپتال لے کے جارہے نہیں۔ اوہ بیمار پیڑ پاروں چیکاں مار رہیا اے جیپ والا بیمار بندے دا ہمسایہ اے۔ اوہ رات دے ہنیرے وچ سردھڑ دی بازی لا کے ایس مریض نوں نارن ہسپتال لے کے جارہیا اے۔ انج اللہ پاک نے ساڈے لئی سواری دا پر بندھ کر دتا۔ اللہ پاک دا خاص کرم ورحمت لالہ زار یا تر ا سے سادے نال رہی کیوں جے دو وار اوہدی رحمت پاروں اسیں موت دے منہ توں بچے۔ ایس گھٹنا مگروں میرا ربی رحمت اتے ایمان ہو رپکا ہو گیا کہ اوکھے سے جے کر سچے دل نال اوس نوں یاد کیتا جاوے تاں اوہ ضرور مدد کر دا اے۔ میں حیاتی وچ بہت ساریاں ایڈ و نچر فلماں دیکھیاں سن پر ایس یا تر ا وچ جس ایڈ و نچر وچ اسیں پھسے ساں اوہ فلم مینوں پوری حیاتی نہیں بھلن لگی۔ جدوں اسیں نارن اپڑیں

تاں ادھی رات بیت چکی سی۔

اگلی سویل ساہنوں جگاون تے مٹرتوں ہمت کر کے باقی دی سیر پوری کرن دا پیغام دیندی آئی کہ ہمت نہ ہارو ہور ہائی کنگ کرو، پر کل دے بھیسڑے تخر بے پاروں اسپس اسینے تھک گئے ساں کہ باقی دے سارے پروگرام رد کرن دا اک جٹ فیصلہ ہویا تے اگلے دو دن کیول ناران وچ ای گزارن دا فیصلہ لیا تا کہ جے ساری تھکاوٹ اتاری جاسکے۔

سویرے ناشتے مگروں ایہہ فیصلہ ہویا کہ اج ہر کوئی دو پہر تا نین وکھراو کھرا پھرے گا تے دو پہر کھانے تے ہوٹل اتے اکٹھا ہو کے اپنے مشاہدات سانجھے کرگا۔ سارے متر ناران نوں وستھارناں تکن لئی نکل پئے۔

میں وی سارا دن اکلا سارے ناران وچ پھر دار ہیما تے سوہنیاں یاداں اکٹھیاں کر دار ہیما۔ پہلے دریائے کنہار دیاں کھپ پاندیاں موجاں دا نظارہ کیتا تے مٹر سیف الملوک جاون والے رستے اتے بہہ کے گلشستر ولوں آندے ٹھنڈے پانی تے ٹھنڈی ہو دا آندمان دا رہیا۔ ایس توں مگروں گفٹ والی اک دکان اندر چلا گیا۔ زنا نہ سوٹ تے شالاں دے بھاء پچھے۔ کافی دیرانج کرن مگروں وی پی ڈی ٹی سی دے کاٹجز ول چلا گیا تے او تھے دریا کنڈے دنیا توں بے خبر اپنے خیالاں وچ ڈبارہیا۔ اتھے بیٹھاں ویلا لنگھن دا پتہ وی نہ لگا۔ تیسرے پہر خیال آیا کہ میرے متر کھانے تے میری اڈیک وچ ہون گے تاں میں تیزی نال ہوٹل ول ٹر پیا۔ ہوٹل داراستہ اترائی والاسی ایس لئی رفتار بہوں تیز ہو گئی۔ بازار وچوں لنگھدے ہوئے اک سنی ہوئی آواز کنیں پئی۔ ایوب! ویکھیں دھوبی دی دکان کھلی، پتہ نہیں اختر کتھوں کپڑے استری کروان چلا گیا اے۔ دکان بند ویکھ کے میں اوس متر کول آ گیا تے پچھیا سنادن کوں لنگھیا اے؟ آکھن لگا تھاڈے جاون مگروں میں کمرے وچ واپس آ گیا۔ کیوں جے دھپ چنگی لشک رہی سی ایس دے فائدہ چکدے ہونیاں کپڑے دھوتے۔ باہر گرم ہوئے پتھراں اتے

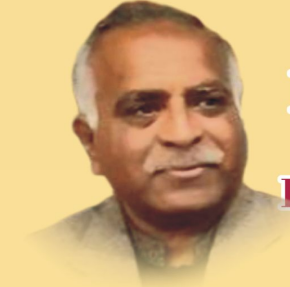
سکائے تے اختر نوں استری کروان لئی دتے نیں۔ کافی دیر ہوگئی اے حالے تاںیں پر تیاں نیں۔ میں اوس توں پچھیا توں کدھرے نہیں گیا؟ اوس آکھیا تو آ پو آکھیا سی کہ اج دادن اپنی مرضی نال گزارو۔ میں سوچیا چنگا موقع اے، کمرے دی چابی وی میرے کول سی۔ وقت نوں ادھر ادھر گزارن توں چنگا سی کہ میں کپڑے دھولیا واں۔ اوس دا ایہہ جواب سن کے میں لا جواب ہو گیا۔ جواب سن کے آکھیا یا رتوں جت گیا ایں تے اسیں ہر گئے آں۔ اسیں دونویں ہوٹل دے باہر دھپے گلاں کر رہے ساں کہ دو متر ہو آگئے دونواں آکھیا کہ اوہ دریا دیاں وکھ وکھ سمتاں وچ بہوں دور تک گئے نیں تے اوہناں قدرتی نظاریاں دارجھ آمند مانیا اے۔ سارے متر اکٹھے ہوندے شام ہوگئی۔ ہن دو پہر تے شام دا کھانا چکن کڑا ہی نال کھا ہداتے چاء پیتی تے سدھے دریائے کنہار دے پل ول ٹر پئے تے قدرتی نظاریاں دا آمند مانندے رہے۔

اتھے بیٹھے اک پرانی یاد جاگ پئی اوہ ایہہ کہ میں تے اختر کالج زمانے وچ مل کے چنگا گالیدے ساں۔ ساری کلاس وچ اسیں گانے وجھوں مشہور ساں۔ اج ایس سوئی تھان تے پرانیاں یاداں نوں تازہ کر دے ہوئے ماہیے گانے شروع کیتے۔ ویکھدیاں ویکھدیاں کافی لوگ ساڈے دوالے جمع ہو گئے تے ایس سہانی شام نوں لوکاں دی رلت ہو رہی سہانی کردتا ایہہ محفل رات دیر تاںیں چلدی رہی۔ مقامی لوکاں دا اک منڈا اپنا گٹار لے آیتے اوس ایس اتے کئی گیتاں دیاں دھناں سنائیاں۔ ایہناں دھناں اتے کجھ لاہور یئے ناچ راہیں اپنے فن دا مظاہرہ وی کر دے رہے۔ ایہناں وچوں اک منڈے نے بھارتی گیت وی سنا کے اکٹھ دا منورنجن کیتا۔ جدوں سردی کافی ودھ گئی تے لوک پرنا شروع ہو گئے۔ اسیں وی سہانی شام دیاں سہانی یاداں نال پرت آئے۔ سویلے سورج دیاں کرناں ساڈے مکھڑیاں توں نیندر دی چادر لائی۔ ایہہ نارن وچ ساڈا آخری دن سی۔ کیوں جے ہن سیر لئی جانا نہیں سی۔ ایس لئی ایس دن نوں یادگار بناوون خاطر دریائے کنہار چوں مچھیاں پھڑن دا پروگرام بنایا۔ مچھلیاں

پھڑن داسامان کرائے اتے لیا۔ تے ناران تو کافی دور جا کے مچھلیاں پھڑن دا پروگرام بنایا۔ سامان توں دکھ کچھ لسکٹ تے دووڈے وڈے ہدوانے (تربوز) وی لے۔ جہناں نوں اک تھاں اپڑ کے پانی وچ رکھ دتا۔ کچھ چرگروں اوہ تہن ٹھنڈے ہو گئے۔ ایہناں نوں کھانے داسواد میں اج توڑی نہیں بھل سکیا۔ مچھلیاں پھڑن لئی کنڈی نوں دریا دے اندر دور تک سٹیا تے آپوں دریا دیاں لہراں نال کھید دے ہوئے دور نکل گئے۔ ساڈا اگا نہہ نکٹنا ساڈے لئی بہوں چنگا ثابت ہو یا۔ او تھے اک انسپکٹر آیا تے ساڈی ڈوری پھڑ کے چچھن لگا۔ ایہہ کنڈی کس لائی اے؟ اسیں فوراً انکاری ہو گئے ساڈے توں اگا نہہ کچھ لوک جا رہے سن اسماں اوہناں ول اشارہ کیتا کہ اوہ کنڈی لاہ کے اگے چلے گئے نیں۔ ایہہ گل سن کے انسپکٹر اوہناں پچھے نسیا تے اسیں ہولی ہولی اوتھوں کھسک آئے تے انج اسیں اک وڈی مشکل توں بچ گئے۔ جے ایہہ کم اسیں نہ کر دے تاں اوس انسپکٹر ساہنوں پھڑ لینا سی تے غیر قانونی مچھی دے شکار کرن پاروں ساہنوں جرمانہ وی کرنا سی، کیوں جے اسیں مچھی پھڑن دا پرمٹ مچھی و بھاگ توں نہیں سی بنوایا۔ ایس دن وی دریائے کنہار کنڈے اسماں خوب سنگیت دی محفل لائی۔ ایہہ ساڈی ناران وچ آخری شام سی جس نوں خوب سنگیت تے ناچ پاروں یادگار بناوون دا جتن کیتا۔ کیوں جے اگلے دن اسیں واپس اپنے شہر فیصل آباد پرتا سی۔

Kaghan Waadi

By

Dr Muhammad Ayyub

سفر تے انسان دے آپسی تعلق دی تاریخ اوئی پرانی اے جہنی دھرتی اتے انسان دی اپنی ہوند حضرت آدمؑ توں شروع ہوون والے سفر نے اجوکے دور تائیں اپڑ دے ہوئے کدے مذہب دے پرچار داروپ دھار یا تے کدے کاروباری لوٹاں تھوڑاں نوں پورا کرن دا۔ کدے انسان نے سفر اختیار اختیار کیتا تعلیم حاصل کرن لئی تے کدے ربی کائنات دی خوبصورتی دیکھن لئی۔ ڈاکٹر محمد ایوب ہوراں دا ایہہ سفر وی مناظر قدرت نوں دیکھن دی اک کوشش اے۔

ڈاکٹر ہوراں دا ایہہ سفر نامہ ہر پکھوں صلاحین جوگ اے۔ کیوں جے اوہناں نوں سیر کرن والیاں سی آسانی لئی وادی کاغان دیاں دیکھن والیاں تھاواں تے جھیلاں بارے بھریں ڈھنگ وچ لکھیا اے۔ انج اوہناں نوں اپنے وقت تے جٹ نوں سامنے رکھ کے سیر داپلان بناون وچ آسانی رہوے گی۔

ڈاکٹر محمد ایوب ہوراں سوکھی ماں بولی راہیں اپنی پوری سیر داحال لکھیا اے تے ہر تھاں نال جڑیاں کچھ یاداں وی لکھیا اے۔ سیر دے دوران رومنا ہوون والے واقعات وی لکھے نیں۔ جس توں پتہ لگدا اے کہ اوہناں اندر قدرتی مناظر ان نوں دیکھن دا کتناں چاہا اے تے ایس چاہ نوں پورا کرن لئی اوہناں سیر دوران کئی اوکڑاں داسا مناوی کیتا جس توں ثابت ہوندا اے کہ اوہ اک باہمت تے وڈے حوصلے والے شخص نیں۔ قدرتی مناظر ان نوں لکھن دا اچھا ڈھنگ اپنایا کہ پڑھن والا پڑھدے ہوئے اپنے آپ نوں اوس تھاں دا حصہ سمجھدا اے۔ ایس سفر نامے وچ اصناف سخن نالوں نال چل دے نیں ہڈرتی تے پندھ ورتی۔ بھانویں کہ ایہہ سفر نامہ موٹروے بن توں کئی سال پہلے دے حالات وچ ہو یا۔ کیوں جے ڈاکٹر صاحب سیلانی آدمی نیں ایس لئی میں توقع کردا ہاں کہ اوہ موٹروے بن توں بعد دے حال و احوال وی سفر نامے دی صورت وچ لکھن گے۔ وادی کاغان دے سفر دے مشاہدات تے تجربات نوں آسان لفظاں وچ لکھن تے میں ڈاکٹر محمد ایوب ہوراں نوں مبارک باد دیندا ہاں تے میری دعا اے۔

”زور قلم اللہ کرے ہو ز یادہ“

ڈاکٹر غلام دستگیر

یونیورسٹی آف نارووال

Husn e Adab Faisalabad

03217044014, 03457763014